

Front Cover

Back Cover

Nga Korero Paremete. Nga Whai Korero a nga Mema Maori. Huihuinga Tuatahi o te Tekau Ma wha o Nga Paremete. Tau 1900. Poneke: I Taia i Hunga i te Mana o Te Kawanatanga o Niu Tireni e Hoani Makae, Kai-Ta a Te Kawanatanga. 1900.

Niu Tireni.Nga Korero Paremete.Whare O Runga, 1900.Huihuinga Tuatahi O Te Tekau Ma Wha O Nga Paremete.Nga Whai Korero a nga Mema Maori.

Paraire, te 22 o Hune, 1900.

Ko te tuatahi o nga huihuinga o te tekau ma wha o nga Paramete o Niu Tireni, i whakatuwheratia e te Kawana i tenei ra, a pai ana ia ki te whakapuaki i tenei—

Whaikorero.E NGA RANGATIRA HONORE O TE KAUNIHERA, ME NGA RANGATIRA O TE WHARE O RARO,—

He pono toku koa moku ka tutataki nei ano ki a koutou e noho huihui nei i roto i Paramete. Ko oku whakaaro i whakamoemiti ai ahau ki to koutou koroni i era tau kua tika tonu, inahoki kua kaha rawa te tupu haere me te ora haere o te iwi, a nui atu toku koa i toku kitenga i tenei ahua, a, i runga i aku kimihanga me nga mohiotanga kua tae mai ki au, kua kaha rawa toku whakapono ki te nui o nga rawa me te manawa ora o tenei koroni.

I muri iho i tera tuunga o te Paremete he maha nga takiwa o tenei koroni i haerea e au, a ka nui toku koa mo te nui o te ora o nga hunga katoa. Kei te whiwhi nga tangata tiaki kararehe me nga tangata mahi paamu, kei te tupu haere nga mahi katoa, kei te nui he mahi ma nga kai-mahi, a kei te nui ake te utu mo ratou i te utu e hoatu ana ki nga kaimahi o etahi atu whenua o te ao, a kua nui rawa te tupu o te mahi kerī koura.

He nui te pouri i pa ki nga iwi nunui o te ao i te rongonga ka whano ka kohurutia te Piriniha o Weera. Nui atu te koa o nga iwi o Niu Tireni i te oranga o taua Piriniha Rangatira, a tukua atu ana e ahau nga mihi a nga iwi o tenei koroni mo tona oranga, a pai atu nga kupu whakahoki mai.

I muri iho i tera tuunga o te Paremete kua riiwhitia etahi Minita, ara, ko te Honourable Mr. Cadman kua whakamutu i a ia i runga i te mate o tona tinana, a kua okioki ia i ana mahi i whakahaere ai hei painga mo te koroni. Kua whakaturia ia hei mema mo to Kaunihera, a kei te mau tonu i a ia tona nohoanga i roto i te Runanga Whiriwhiri.

Ko te Honourable Mr. Thompson tetahi kua whakamutu i tana mahi Minita, a kua whakaturia e au a te Honourable J. G. Ward me te Honourable James McGowan hei Minita maku.

Kua tino whakakitea te piri pono me te aroha o nga iwi o Niu Tireni ki to tatou Kuini Tino Atawhai me te u o to ratou whakaaro ki te hapai i te mana o te Empire, a kua puta i tera te whakamoemiti me te whakapai a nga iwi ke e whakahoa ana ki Ingarangi. Ko to Niu Tireni te Paremete tuatahi i tuku hoia hei tautoko i te Empire i runga i te raruraru i pa ki a ia i Awherika; a i te mea ko ta tatou te ope hoia tuatahi a nga koroni i tae ki Awherika, he mea tika tera hei whakamanamanatanga ma tatou.

I runga i te nui me te roa o taua whawhai, e wha nga ope hoia o muri i te ope tuatahi kua tukua atu e tenei koroni ki Awherika ki reira whawhai ai hapai ai i te tika me te ora mo te taha ki era o tatou whanaunga e pehia kinotia ana, a ki te ara mai ano he take kei te noho whakaae tenei koroni ki te tuku atu ano i etahi ope hoia maha atu i o te tuatahi.

I runga i te whakaaro i oho topu ake i te iwi o tenei koroni a i pa kaha ki a ratou, kua ata tangohia e ratou ki a ratou tetahi taha o nga taumahatanga o te Empire, a tera e pamamao tona taorotanga, a tera e puta ona tikanga e kitea ai te manawa nui me te piri pono o to tatou iwi.

He oranga ngakau te rongonga kei te whakamoemiti ta tatou mahi, me nga whakaaro i puta ai taua mahi, e o tatou whanaunga i tawahi o te moana.

Ko te whakaarahanga me te whakawhiwhinga ki te pu me era atu mea e tika ana mo te whawhai o tetahi o nga ope hoia, i runga i te ritenga hoatu noa atu, ara, kua te Kawanatanga o Ingarangi me te Kawanatanga o tenei koroni e utu i taua ope, me te tukunga peratanga atu ano hoki o tetahi atu ope hoia i muri iho, heoi kau nga

moni Kawanatanga e pau ko te utu anake o nga kaipuke nana i whakawhiti ki rawahi, he mea ena e tika ana hei whakamanamanatanga ma tenei koroni, a he tohu ena e whakaatu ana i te kaha, i te nui, me te mau tonu, o te piri pono o tenei koroni.

Nui atu te toa me te maia o te haere a nga hoia o Niu Tireni e whawhai mai nei i Awherika, a kaha atu ratou ki te hapai i nga rongo tawhito mo te toa o to tatou iwi, a kua na ratou i kitea ai, ahakoa te tawhiti me te rereke o tenei motu i te Whenua-matua, kei te mau tonu to tatou toa ki te whawhai, kei te mau tonu te maia o nga tangata o konei, a kaore ano i heke te tupu o to tatou iwi. Kua puta te rongo o to tatou koroni i a tatou hoia e whawhai mai nei i nga mania koraha o Awherika, a kua whiwhi ratou i nga kupu whakapai mo ratou a te tangata ingoa nui, ara, a te Tumuaki Tianara, me era atu tianara i raro i a ia, a e tika ana tatou kia manaaki i a tatou hoia, pera me ratou kua whiwhi nei i a tatou kupu whakapai.

I te karangatanga a te Empire i ana tama ki te whawhai, i kamakama te tahuritanga atu, otira kaore i kore te pa o te mamae ki etahi, notemea he tokomaha nga tangata kua mate i te whawhai, a mutu rawa ake pea tera ano etahi atu e hinga. E tino mohio ana ahau ka tuhono o koutou whakaaro ki oku i a tatou ka tuku atu nei i a tatou kupu whakaaro ki nga tangata e noho pouri ana mo o ratou whanaunga kua mate i taua whawhai.

Nui atu te pouri o te iwi Maori i te korenga kaore i taea te whakamana o to ratou hiahia kia tukuna he ope hoia Maori ki Awherika. Engari kua puta i a ratou te kaha o to ratou piri pono ki te Kuini i te nui o a ratou moni i hoatu ai ki nga kohikohinga moni i whakahaerea hei hapai i te mana o te Empire.

I pa tetahi pouritanga ki te iwi i runga i te tukunga atu a Ingarangi i tona mana i Hamoa ki a Tiamana, otira kei te tumanako ahau tera ano etahi painga, hei utu mo taua tukunga, e puta ki Ingarangi i te hoatutanga ki a ia te mana o etahi atu motu. Engari e tino mohio ana ahau he mea ata whiriwhiri marire taua tukunga o Hamoa, a i marama te kite a nga tangata nana taua mahi koia tera te huarahi e puta ai he painga ki te Empire.

Ki te whakaaro o aku Minita he mea tino nui mo te Empire me tenei koroni hoki kia tino tiakina nga mana o Ingarangi ki nga motu whaka-te-taha ki Hawaiki, a, mo etahi o aua motu, ina taea, i runga ano i te whakaae a o reira iwi, me uru mai ki raro i te mana o tenei koroni. Hei ritenga e kore atu ai etahi raruraru a e taea ai hoki etahi whakahaere marama, tera pea e kitea e tika ana kia whakawhanuitia atu nga rohe o tenei koroni, a mehemea ki te peratia, tera e meinga ma te iwi o Niu Tireni e whakatutuki nga tikanga o taua mahi nui.

Ko te whakaaro kia whakakotahitia te Kawanatanga o nga Koroni o Atareiria i naia tata nei he mea tera e pa nui ana ki Niu Tireni; a, ahakoa te mahara o aku Minita ehara tenei i te wa tika hei urunga atu mo tatou ki taua whakakotahitanga, otira kaore kau o tatou whakaaro kino mo taua tikanga a o tatou hoa i Atareiria. Engari i runga i te tirohanga atu ki nga whakatupuranga e haere ake nei, a i te mea he koroni tatou e motu ke ana te takoto engari e pangia ana e taua whakaaro, na reira kua tukuna he kupu mo taua mea ki te Hekeretari Nui mo nga Koroni.

I runga i te nui whakaharahara o te mate kai kua pa ki Inia puta ana te inoi a te Kawana Nui o Inia ki tenei koroni, a ki era atu wahi hoki o te Empire, kia awhinatia nga miriona tangata, he penei ano me tatou, ara, he pononga tahi na te Kuini, e hinga mai nei i tera wahi o te Empire i te mate kai; a, i muri i te ata uiuinga ki nga mema o te Paremete, tatu ana te whakaaro o aku Minita me tuku atu he moni nui e tenei koroni hei awhina i taua iwi.

Kua pa tetahi aitua nui whakaharahara ki te Taone o Ottawa, ara, kua pau tetahi wahi nui o taua taone i te ahi, a he mano he mano nga tangata o reira kua waiho kore whare kore kai. Kua matua patairia e aku Minita nga whakaaro o nga mema o te Paremete mo taua mate, a muri iho tukuna atu ana he moni nui e tenei koroni hei awhina i te hunga i mate i taua aitua. Kua tae mai nga whakapai a Canada mo taua moni.

E TE PIKA ME NGA MEMA O TE WHARE O RARO,—

Ka whakatakotoria atu ki o koutou aroaro nga pukapuka rarangi moni mo tenei tau, he mea hanga marire i runga i te ata whakaaro kia whakapaua tikatia nga moni ki runga ki nga mea e tika ana mo nga mahi a te iwi. Mo runga i nga hoia arai i te hoariri me nga pa tiaki i nga taunga kaipuke i nga moni i pau i te tukunga atu me te whakaritenga i etahi o mo nga ope hoia, me te hanganga i nga pa whawhai kia ora pai te tu, tena pea kua kite koutou, tera e nui nga moni hei whakarite ma koutou e ea ai aua raruraru.

I runga i te nui o te tupu haere o nga mahi a o tatou reriwe e tika ana kia wehea etahi moni i roto i nga rarangi moni hei whakarite i nga moni e whakapaua ana i runga i nga mahi e tupu mai ai he hua. Inahoki ko nga moni e matau ana te whakapau ki runga ki nga reriwe tera e nuku ke atu te hokinga mai, i te mea ma aua moni i whakapaua ra e nui haere ai nga hua o nga reriwe, na reira kua kite aku Minita ka taea e ratou te whakangawari rawa iho o nga utu tikiti tangata me nga utu hiahia taonga. He oranga ngakau mo koutou i te mea tenei ka whakaaturia ki a koutou kei te nui haere tonu te tupu o nga moni e hua mai ana ki a tatou i runga i nga taake, ara, e rahi noa atu ana hei whakarite i nga raruraru o tenei wa, ahakoa te homaitanga o etahi mahi hou hei whakaea ma aua moni.

I te mea he wa tenei e puta nui ana te ora ki nga wahi katoa o te koroni ka tika kia ata whakaarohia i naianei te aronga o nga taake. He pono na te kaha rawa o te haere o nga mahi hokohoko taonga i nui rawa ai te hua mai

o nga taake e kohikohia ana i runga i aua taonga. E tumanako ana ahau tera e whakaarohia tatatia e koutou te aronga o aua taake, me te kimi ano i etahi huarahi e whakamamatia ake ai nga taake e kohia ana e nga Katimauta i runga i nga kai me nga mea e ora ai te tangata.

E NGA RANGATIRA O TE KAUNIHERA ME NGA RANGATIRA O TE WHARE O RARO,—

Kua tae mai tetahi mate ahua uruta ki nga Koroni o Atareiria, a tera koutou e whakapai mai mo nga tikanga e whakahaerea ana hei arai atu i taua mate kei tae mai ki Niu Tirni nei, hei takahi hoki i taua mate kino ina tae mai ki konei. Kua pau katoa nga mahi te whakahaere e taea ana e te matauranga te kimi hei arai atu i taua mate, a tae mai ki naiane kaore ano kia puta mai nei. Engari hoki kaore i te totika nga ture e mana nei i naiane hei tiaki pai i te ora o te iwi nui, hei arai atu hoki i nga mate kino penei me tenei e whakawehi mai nei i a tatou. Kua whakaturia etahi Komihana Pakeha, me etahi Komihana Maori hoki i nga takiwa o te koroni. Ka puta mai ano he painga i nga mea i kitea e ratou me a ratou ripoata i tuku mai ai. Ka tukuna atu ki a koutou he Pire kia mahia hei whakahaere tikanga hei tiaki pai i te ora o te katoa.

Ka nui te pai kua puta mai i runga i te mahi hoko whenua hei whakanohonoho puputu i nga tangata ki runga ki aua whenua, a e whai tikanga ana kia whakahaerea kahatia taua mahi. Kei te puta mai he painga i taua mahi, a kei te nui haere te puta mai o nga taonga i runga i taua tikanga, a kua nui haere nga taonga e utaina atu ana i konei ki tawahi, a na reira hoki i tupu haere ai te oranga kua tau mai nei ki a tatou i tenei wa.

Na nga moni iti nei te itareti i tukuna nei ki nga tangata noho whenua, i runga i nga tikanga o Te Ture Tuku Moni ki nga Tangata noho Whenua i hoki iho ai te itareti mo nga moni e nama ana e te tangata, a na tera i tautoko nga tangata mahi whenua, me nga tangata e reti ana i nga whenua o te Karauna. Kua tino taea nga hiahia o aku Minita, a e whai tikanga ana kia ata whakaarohia ano etahi atu tikanga mo runga mo taua mahi. A e whai tikanga ana hoki kia nama ano etahi atu moni hei whakahaere i taua mahi.

He nui rawa te pai kua tau ki nga kaumatua rawakore i runga i te whakaputanga penihana ki a ratou. I nui ke te moni i pau i runga i taua tikanga i nga moni i maharatia ai i te tuatahi, i te mea ra kaore i taea te rapu katoa mai i taua wa nga take e puta haere mai i enei wa; engari kei te taea ano te utu haere aua moni penihana, a e mahara ana aku Minita he mea pai ano mo te iwi kia whai mana tonu taua ture.

Tera koutou e koa i te mea kua oti i naiane te tautohe i waenganui i te Kawanatanga me te Midland Railway Company. I whakataua ki te Kawanatanga e te Hupirimi Kooti; a mauria ana ki te Kooti Piira, a whakataua ana ano ki te Kawanatanga. Mauria atu ano ki te Privy Council, a kua whakatika ano taua Kooti i te mahi a te koroni. No reira ka kitea kua whakatika te Kooti Apitireihana, te Hupirimi Kooti, te Kooti Piira me te Privy Council i te mahi a te Kawanatanga, a kaore he take e amuamu ai te kamupane me nga tangata ranei na ratou i tuku moni ki taua kamupane. E rongu ana au ka tukuna mai he pitihana ki te Paremete, a ka tonoa mai kia arohatia atu nga tangata na ratou ra i tuku atu he moni ki te kamupane. Na te roa o taua whakawa e haere ana i kore ai hoki e taea te whakanohonoho etahi whenua. E whai tikanga ana hoki kia whakatikatikaina te Ture Whenua kia taea ai te tuku painga atu ki nga tangata e noho ana i runga i nga whenua o roto o taua takiwa.

I runga ano i te whakaritenga o nga hiahia o te iwi kua nui haere nga mahi a te Kawanatanga. I runga hoki i te tupu haere o te iwi kua nwi haere tonu nga mahi whakahaere a te Kawanatanga, me nga mahi a nga tari o te Kawanatanga a kua taimaha rawa nga mahi e whakahaerea ana e aku Minita, a e whai tikanga ana kia rapua e koutou he tikanga hei whakamama ake.

He wa tika tenei mo tatou kia mahi ture whakahaere mo a tatou taone kei puputu rawa te noho o nga tangata, a me rapu he tikanga i runga ia i nga matauranga hou e kitea ana i tenei wa.

Tetahi putake nui e mahara ana aku Minita kia mahia kahatia ko nga taonga e puta ake ana i te koroni, kia pai kia tere hoki nga tima e uta atu ana i aua taonga ki era atu wahi o te ao, me te mahara o aku Minita kia rapua atu he wahi hou hei tukunga atu mo nga taonga kia taea paitia ai te hokohoko atu.

Ko te Chamber of Commerce, ara, te Runanga o nga tangata hoko taonga me ata whakahaere pai kia tika ai hei mangai mo te hunga whakahaere i aua mahi, kia tino puta ai hei painga mo te katoa. A ka tukuna atu he Pire ki a koutou hei whakahaere tikanga kia taea ai aua mahi.

I runga i nga mahi o enei tau kua hori ake nei e kitea ana he mea tika kia whakatikaina kia whakatoputia hoki nga ture e pa ana ki nga tangata kaimai I te mea hoki kua roa noatu e mana ana etahi ture a kua rereke haere hoki nga mahi o tenei wa, e whai tikanga ana i naiane kia ata rapua ano, kia whakatikaina kia whakatoputia hoki etahi atu ture. Tera atu hoki etahi Pire ka tukuna atu ki a koutou hei whakahaere tikanga mo a tatou nei tamariki, me nga huarahi whakahaere tikanga i waenganui i a tatou ake ano.

Ko nga matauranga e puta hou mai ana i runga i te whawhai i Awherika e ata whakaarohia ana ano e aku Minita, a he nui te moni kua pau i runga i te whakatokomahatanga i nga ropu Waranatia, me te hokonga pu, paura hoki, me era atu mea e whai tikanga ana mo taua mahi mo te whawhai.

Na i runga hoki i te ahua o aua mahi e mahia mai nei, me te rereke o nga tikanga o tenei wa, e tika ana kia whakatikaina nga ture Arai Taua a te Haoriri, a ka tukuna atu ki a koutou he Pire mo runga mo aua putake.

E whai tikanga ana hoki kia ata whakaarohia e koutou mehemea e taea ranei te whakatu he ope hoia hei

tautoko atu i te Kawanatanga o Ingarangi hei tiaki ano hoki i te koroni, i runga ano ra ia i ona tikanga e taea ana te whakarite i waenganui i te Kawanatanga o Ingarangi me tenei koroni.

Kaore i te tino pai tenei tu kawanatanga takiwa e mana mai nei. E whai tikanga ana kia ruarua iho nga kawanatanga takiwa, kia kaha atu te mana o aua kawanatanga takiwa, kia tino tuturu hoki nga mana whakahaere moni; a ahakoa he mahi nui tenei, he mahi roa, e nui hoki te whakaaro e pau i runga i taua mahi, e hiahia ana au kia kaua koutou e wehi, engari me tahuri koutou ki te rapu tikanga e taea ai te whakahaere pai nga kawanatanga takiwa.

Me ata whakaaro ano hoki koutou i nga meera e ahu nei ma San Francisco, me nga meera ki nga moutere e takoto nei i te moana ki te pito whakararo o Niu Tireni, me era atu wahi. I te mea e whakahaerea ana he tikanga e taea ai etahi atu wahi, e tere atu ai hoki nga meera, e whai tikanga ana ano kia rapua he tikanga e taea ai te tuku taonga atu me te mau taonga mai i era atu whenua, kia tupu haere ai hoki taua mahi.

E tika ana hoki kia rapua he tikanga e tino pai haere ai te momo o nga hoiho me nga kau o tenei koroni, kia ata tirohia hoki te ahua o nga miiti e kainga ana e te tangata, kia pai hoki te patunga o nga hipi me nga kau, kia pai hoki te wehewehe i nga tu ahua taonga e tukuna atu ana ki whenua ke.

Ka tukuna atu hoki he Pire whakarite tikanga mo nga utu mo nga kaiwhakaako o nga kura kia pai ai te whakahaere i nga mahi kura o te koroni, ka tonoa atu hoki kia ata whiriwhiria e koutou he ture hei tautoko atu ano i nga kura ako mahi-a-ringaringa hei painga mo nga tamariki Pakeha, Maori hoki; me etahi whakatikatikanga whakatopotanga hoki i nga ture e pa ana ki nga kaimahi, hei whakarite i nga haora mahi, hei whakarite utu hoki mo nga kaimahi e mate aitua ana.

E koa ana au i te mea e taea ana e au te ki atu kei te kaha tonu te haere o nga mahi maina i roto i te koroni, ko nga koura i taea i te tau 1899 i hipa ke atu i nga koura i taea i roto i te tau kotahi o nga tau rua tekau ma ono o mua ake nei, me te tupu haere hoki o te waro o taea ake ana i te whenua. E hiahia ana hoki au kia whakaaro ano koutou ki etahi huarahi e tino nui ai te waro e mahia ana, kia puta atu ai hoki ki te katoa i runga i te utu iti.

Kei te puta nui tonu te koura i nga maina keringa kiripaka a kei te nui rawa hoki nga tangata kua whiwhi mahi i nga mahinga koura kaore nei i hohonu ki te whenua, me nga awa me nga pakihia o era. takiwa o Te Waipounamu.

E maharatia ana tera ano he koura kei etahi whenua paamu o Te Waipounamu, a e tika ana kia rapua mehemea ranei e taea te tango ake nga koura me te tupato ano kei mahue kino aua whenua mo nga mahi paamu.

E whakaaro ana aku Minita he mea tika kia kaha te mahi reriwe hou i etahi wahi, a i waenganui hoki i nga taone rahi e nui ana te tangata, a ka tukuna atu ano ki a koutou etahi Pire whakarite tikanga mo aua mahi.

I te ata whakaaro ano aku Minita kia mahia he waea atu ki Ingarangi ma ona wahi ake ano o Amerika, a ka kaha tonu te whakahaere i taua mahi me te tautoko atu a tenei koroni i taua waea e puta ai he painga mo nga takiwa katoa e tau ana ki raro ki te mana o te Kuini.

I muri mai o tera huihuinga o te Paremete, i tu etahi huihuinga nui o te iwi Maori, a i puta mai i aua hui me o ratou rangatira a ratou kupu mai ki au, whakaatu mai i to ratou piri pono ki te Kuini, me to ratou hiahia nui kia puta he painga mo nga iwi e rua.

Ka tukuna atu ki a koutou etahi Pire hei whakahaere tikanga mo te iwi Maori me a ratou whenua.

E hiahia ana au kia ata rapua kia ata whiriwhiria e koutou nga putake katoa kua whakahuatia ake nei e au, a e tumanako ana ahau kia tautokongia koutou kia tohungia koutou e te Atua kia puta ai i runga i a koutou mahi he painga ki nga iwi o to tatou koroni me to tatou Empire nui e noho nei i raro i te mana o to tatou Kuini.

Paraire, te 14 o Hepetema, 1900. Pitihana a Maraea Mautaranui (Emily Maria Fulloon).

Te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga mo te pitihana Nama 15 a Maraea Mautaranui.

"Mo runga mo te pitihana a Maraea Mautaranui, e inoi ana kia whakaaetia atu kia utua ki a ia he moni kia rima rau pauna (£500) hei utu mo nga whenua o tona matua, hei utu hoki mo te matenga o tona matua i a ia e tu ana hei kaimahi ma te Kawanatanga. E penei ana te whakatau a te Komiti, ara:—

- I te tau 1891 me te tau 1892 ano hoki i tukuna atu he pitihana penei ano me tenei te ahua ki te Paremete, a ko te whakataunga a te Komiti mo nga Mea Maori o te Whare o Raro i ahua whakaae atu ki nga tono o roto o aua pitihana.
- E ki aua te Kaipitihana no muri iho o te whakataunga a te Komiti i te tau 1892 i ki atu te Pirimia raua tahi ko te Minita mo nga Mea Maori, kua whakaaetia te tika o tana tono, a tera e whakaritea atu tana tono.
- E tautoko ana tenei Komiti i nga whakataunga a aua komiti e rua nana ra i whiriwhiri aua take, a e mahara ana hoki te Komiti me kaati to whakaroa noaiho, engari me tuku atu he oranga mo te Kaipitihana.

"H. WIREMU, Tiamana."

Taite, te 27 o Hepetema, 1900. Pitihana a Maraea Mautaranui (Emily Maria Fulloon).

Te ripoata tuarua a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga mo te pitihana Nama 15 a Maraea Mautaranui.

"I te mea kua ata whiriwhiria ano e te Komiti te pitihana a Maraea Mautaranui i whakahokia atu nei ki te Komiti i runga i te Ota whakahau a te Kaunihera o te 20 o nga ra o Hepetema nei, a i te mea kua ata tiroirohia nga pukapuka o te Tari Maori mo runga mo nga putake o roto o taua pitihana, e penei ana te whakatau a te Komiti, ara:—

"E whakaaro ana te Komiti me ata whiriwhiri nga kereme a Hemi Parunu ki nga whenua raupatu e whakahuatia mai na e te Kaipitihana, e tetahi o nga Komihana nana ra i whiriwhiri nga take, ki nga whenua i te Tai Rawhiti, a me hohoro tonu te whakarite atu e te Kawanatanga kia whiriwhiria peratia aua take

"H. WIREMU, Tiamana."

Turei, 2 Oketopa, 1900. Horowhenua Poraka.

Te HonoreRiki. — He patai atu tenei naku ki te Minita mo nga Kura, mehemea ranei kua whakaputaina he tiwhikete whaitaketanga i runga i nga tikanga i whakaritea i roto i te wahanga (a) o te tekiona 8, i runga hoki i nga tikanga o nga tekiona 4, 5, me te 6 o "Te Ture mo Horowhenua Poraka, 1896"; a mehemea kua puta aua tiwhikete, nonawhea i puta ai? I tuku patai penei ano au i tera wiki, engari kihai i marama te utu mai, no reira ka patai atu ano au kia puta mai ai he utu marama mo runga mo aua putake. I runga i te ahua o taua kupu utu mai mo taku patai, tera te Kaunihera e whakaaro kua whakaputaina nga tiwhikete i whakahaua ra kia whakaputaina i raro i nga tikanga o "Te Ture mo Horowhenua Poraka, 1896." No muri mai o tera patainga atu aku ka tukuna atu e au he waea ki tetahi hoa ano oku—he kaiwhakamaori whai raihana—he tono atu naku kia pataia e ia te tikanga, a kua tae mai tana whakahoki mai, e penei ana, ara, "Kaore ano he tiwhikete mo Poraka 9 mo te 11 ranei — Kita Maketonore." Heoi ano taku e tono atu nei ki te Tari, ara ki te Minita ko ia hoki te mangai o te Tari, ki utua ponotia mai taku patai, a e tino hiahia ana au kia marama te utu mai i taku patai, notemea hoki ka tohe tonu atu au kia utua tikatia mai.

Te HonoreTE Waaka. — Kahore au i te mohio no wai te he, engari i pohehetia te whakahaerenga. Ko nga tiwhikete mo nga Wahanga 6, 9, 11, me te 14 kua oti ke a kua rite kia tangohia atu i roto ano ia i nga marama o te tau 1899. Ko te tiwhikete mo te Wahanga 6 kua oti te, kua rite kia tangohia, atu i te 16 o nga ra o Akuhata, 1899; Ko te tiwhikete mo te Wahanga 9 kua oti kua rite kia tangohia atu i te 11 o Tihema, 1899; ko te tiwhikete mo te Wahanga 11 kua rite kia tangohia atu i te 20 o Maihe, 1899; a ko te tiwhikete mo te Wahanga 14 kua rite kia tangohia atu i te 14 o Hanuere, 1899. Ko tona tikanga ia mo aua mea, ki te tae atu he tangata ki te Kai-rehita Takiwa Whenua i Poneke, me te mau atu i te pupapuka whakamana i a ia he mea haina na nga tangata whaitake o roto o ia tiwhikete, me te utu atu i nga moni mo te tiwhikete ka mana ia ki te tango atu i te tiwhikete mo te whenua. Koia tera te tikanga ki ta te ture, a e tino pouri ana ahau i te mea kaore i ata whakamaramatia atu. I te takoto kau aua tiwhikete i roto i aua marama nei, kua oti ke te mahi.

Wenerei, 10 o Oketopa, 1900. Pitihana a Te Riihi (W. L. Rees), Nama 11.

Ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga mo te pitihana, a a Te Riihi:—

"I tukuna atu ki te Komiti mo nga Mea Maori te pitihana a Te Riihi, he inoi nana ki te Kaunihera kia mahia atu he Pire hei whakatuwhera i etahi whenua i te takiwa o (Poverty Bay) Turanga, kia nohonohoa tikatia aua whenua, kia pumau ai hoki nga take o aua whenua ki nga Maori no ratou aua wahi. A e penei ana te whakatau a te Komiti, ara:—

"I te mea kua rongo atu te Komiti ki nga whaikorero a Te Riihi mo runga mo nga putake o roto o tana pitihana, a tukuna atu ana te whakarapopototanga o aua korero ki te Kawanatanga, me te tono atu hoki kia whakaaturia mai mehemea ranei ka tukuna mai e te Kawanatanga he Pire i tenei huihuinga o te Paremete mo runga mo nga putake e whakahuatia ana i roto i taua pitihana. Utua mai ana e te Kawanatanga, kaore, e kore e mahia he Pire i tenei huihuinga o te Paremete. No reira ka mahara te Komiti e kore ano e taea te whakahaere he tikanga i naianei hei whiriwhiri i aua take hei whakarite huarahi ranei, i te mea hoki kua tata te mutu o te Paremete.

"H. WIREMU, Tiamana."

Mane, te 15 o Oketopa, 1900.

H. K. Taiaroa.

H. K. Taiaroa.—I patai atu ki te Minita mo nga Kura, mehemea kua pewhea te whakahaere tikanga a te Kawanatanga hei whakamana i te whakataunga a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga mo te Pitihana (Nama 15 o te tau 1898) a H. K. Taiaroa, i whakataua ra i te 19 o Oketopa, 1899, a i tukuna atu ra ki te Kawanatanga kia ata whiriwhiria mai i runga i te huarahi tika.

Te Waaka. — Ka whakaurua he rarangi i tera Whare o te Paremete ki roto ki tetahi Pire hei whakarite mo taua take.

Wira A Rawinia Tukeke.

H. K. Taiaroa.—"I motini kia tukuna mai ki te tepu o te Kaunihera te kape o te keehi i tukuna atu ki te Hupirimi Kooti i Nepia i Hune kua hori ake nei mo runga mo te wira a Rawinia Tukeke, me te whakatau a te Tumuaki Kaiwhakawa o te Hupirimi Kooti mo runga mo taua keehi." I tera tau i patai atu au ki te Kawanatanga mehemea e kore ranei e taea te mau mai tetahi Ture mo aua putake. I tono atu hoki au kia whakatarewatia te mahi a te Kooti Whenua. Maori mo runga mo nga wira Maori. Kaore au nei i te mohio i pewheatia ranei he tikanga, engari kua rongu au kua puta he whakatau a te Hupirimi Kooti i Nepia, a kaore i te rite ki tera whakataunga a Te Retimana Kaiwhakawa mo tetahi atu keehi ahua rite ano ki tenei, no reira au ka motini atu nei kia tukuna mai ki te tepu o te Kaunihera te kape o taua whakataunga. E mea ana au ma tera pea e kite ai te Kawanatanga he mea tika kia mahia mai he tikanga mo nga wira Maori.

Te Waaka (Minita mo nga Kura). —E whakaae ana au ki te whakatakoto i taua pukapuka ki te tepu o te Kaunihera.

Whakaaetia ana te motini.

Niu Tireni.Nga Korero Paremete.Whare O RaHuihuinga Tuatahi O Te TekNga Korero a n

Taite, te 21o Hune, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka huihui te Whare.

Ka tae mai te karere o te Whare Kaunihera ki te karanga kia haere atu nga mema Honore o te Whare o Raro ki reira kia rongu i te panuitanga o te pukapuka whakatuwhera a te Kawana i te Paremete.

Heoi haere ana nga mema o te Whare o Raro me to ratou Karaka ki te Whare o te Kaunihera; a ka mutu te panui o te pukapuka whakatuwhera i te Paremete, ka whakahaua te Whare o Raro e nga Komihana kia hoki ki to ratou nei Whare ki te whakatu i tetahi Tumuaki mo ratou, a kia mutu i a ratou te whakatu me arahi atu e ratou ki te Whare o te Kawana apopo, i te Paraire, kia whakaaetia e te Kawana.

Katahi ka hoki nga mema ki to ratou Whare.

Te taenga ki reira ka hoatu e te Karaka o nga Riti ki a Harry Otterson, Esquire, Karaka o te Whare, te rarangi o nga ingoa o nga mema i pootitia hei mema mo te Paremete hou.

Te Hetana (Bight Hon. Mr. Seddon, Pirimia). Ka tono atu abau ki te Whare kia whakaroaina atu mo te wiki kotahi e ngaro ana a Henare Kaibau i to Whare nei. Kua tae mai te kupu a Mahuta ki au, ara, a te rangat ira o nga iwi o Wai-kato, whakaatu mai kei te huihui nga Maori o reira i naiane ki te korero mo etahi take tera e takoto ki te aroaro o te Paremete, a me tana tono mai kia moti-nitia e au etahi ra mo Kaibau, i te mea ko nga malii e whakahaerea nei e Kaihau e pa ana ki te iwi katoa

Ka mutu tera, ka tahuri a Harry Otterson, Esquire, Karaka o te Whare, te Komihana i whakaturia mo taua mahi, ki te whakaoati i nga mema, ka mutu te pera ka haina nga mema i o ratou ingoa mo Waitaki).—Ka tu ake au ki te motini kia whakaturia ko Sir George Maurice O'Rorke hei Tumuaki mo to tatou Whare. Te take i tu ai au ki te pera ko au tetahi mema tino tawhito o te Whare. (He roa ana korero whakapai mo te tangata i motinitia ra e ia, ka mutu.)

Te Tamihana (J. W. Thomson, mema mo Clutha).—Ka tu ake ki te tautoko i ta Meiha Tuati. He roa tana whai-korero.

Heoi whakaturia ana e te Whare ko Sir George Maurice O'Rorke hei Tumuaki mo ratou.

Katahi ka tu ake taua tangata ki te whakawhetai ki te Whare mo tona whakatuunga e ratou hei Tumuaki. Ka mutu tera ka arahina atu taua tangata e nga mema tokorua, nana ia i motini hei Tumuaki, ki tona nohoanga.

Ka tu te Pirimia ki te whai-korero mo tona koa, tae atu ki nga mema katoa o te Whare, mo te tuunga ano o Sir George Maurice O'Rorke hei Tumuaki mo ratou. He roa tana korero. Ka mutu ta tera ka tu ko Kapene Rahera. He pera ano tana me ta te Pirimia.

Heoi hiki ana te Whare i te rua tekau meneti ki te wha karaka i te ahiahi.

Paraire, te 22 o Hune, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka panuitia tuatahitia tetahi Pire. Ka mutu tera, ka whakatakotoria te pukapuka whakamana a te Kawana i te whakatuunga a te Whare i to ratou Tumuaki.

Kupu Aumihi Mo Etahi Mema Kua Mate, Ara, Mo Te Toihi, Te Whiira Me Karauta.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—E te Pika, ka tu atu ahau ki te motini i etahi kupu aumihi ma tatou ki o tatou hoa mema kua mate, kua wehe atu nei i a tatou i roto i te tau kua pahemo ake nei, ara, mo Hoani Toihi (John Joyce), mema mo Lyttelton, mo Wiremu Karauta (William Crowther), tetahi o nga mema o te taone o Akarana, me Henare Whiira (Henry Field), mema mo Otaki. E te Pika, ka motini ahau: "Me whakahau e tatou kia tuhituhia etahi kupu ki roto ki nga pukapuka o te Whare hei whakaatu hei whakapumau hoki i to tatou whakaaro nui ki nga mahi i mahia mo te koroni e Hoani Toihi, e Henare Akuhata Whiira, me Wiremu Karauta, a me tuku atu e tatou tetahi kupu ki nga whanau a enei mema kua mate nei, hei whakaatu i te nui o to tatou aroha ki a ratou i runga i te nui o te mate kua pa ki a ratou." Katahi ka whakatepea haeretia e te Pirimia nga mahi a aua mema i mahi ai mo te koroni a mutu noa.

Kapene Rahera (Captain Russell, mema mo Haaki Pei).—Ka tu ahau ki te tautoko i te motini kua whakatakotoria atu nei e te Raiti Honore te Pirimia, ara, i tana e mea nei me tuku atu e tatou a tatou kupu mihi ki nga pouaru me nga whanau a enei mema tokotoru kua mate nei. Ka maha nga tau e noho ana aua tangata hei mema mo tenei Whare, a e mohio ana tatou ki te pai me te ngakau aroha o aua tangata. He tika tonu nga kupu a te Pirimia i korero ake nei mo te pai o nga whakaaro me nga whakahaere a enei mema. Tenei ano te roanga atu o ana korero.

Heoi whakaaetia ana te motini.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—Ka tu ake ahau ki te motini, Me nuku tenei Whare mo te hawhepaahi i te whitu karaka i te ahiahi o te Turei, hei tohu whakamaharatanga mo te nui o to tatou whakaaro ki a Hoani Toihi, Henare Akuhata Whiira, me Wiremu Karauta.

Whakaaetia ana te motini.

No te tekau meneti ki te wha karaka i te ahiahi ka hiki te Whare.

No te hawhe-paahi i te whitu karaka i te ahiahi o te Turei, te 26 o Hurae, ka huihui ano te Whare, a whakahaerea ana te Whai-korero mo te Kawana, a no te 27 o nga ra ka oti taua take.

Turei, te 3 o Hurae, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire, ka mutu era ka tahuri te Whare ki te whakatu i nga mema mo—

Te Komiti Mo Nga Mea Maori.

Koia enei nga mema i whakaturia, Te Arena (E. G. Allen), Te Pereiha (Mr. A. L. D. Fraser), Te Kiripeta (Mr. Gilfedder), Te Hooro (Mr. Hall), Hone Heke, Te Auhana (Mr. Houston), Henare Kaihau, Te Makuaea (Mr. McGuire), Te Maka (Mr. Monk), O'Meara (Mr. O'Meara), Tame Parata, Wi Pere, Kapene Rahera (Captain Russell), Tiaki Tiwini (John Stevens), Te Hetana (Mr. Seddon), Te Wirihiri (Mr. Willis), me Timi Kara (Mr. Carroll).

Haere tonu nga mahi a te Whare a no te rima meneti ki te rua karaka i te po ka hiki te Whare.

Taite, te 5 o Hurae, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Hone Heke.

Te Maahi (Mr. Massey, mema mo Franklin).—Ka motini ahau, Kia whakaaetia kia kotahi wiki a Hone Heke e ngaro atu ana i te Whare, i te mea kei te whakahaere ia i etahi mahi e pa ana ki te iwi katoa.

Te Auhana (Mr. Houston, mema mo Peiwhairangi).—Ki taku mahara he mea tika kia whakaaturia mai e te mema honore ki te Whare he aha te mahi a te iwi katoa e mahia mai nei e Hone Heke. Ki te kore te mema honore nana te motini e ahei ki te whakaatu mai i taua mea, kaati ma te Pirimia pea e korero mai ki te Whare nei. He mea tika ki taku mahara kia whakamaramatia mai tenei mea ki te Whare.

Pirani (Mr. Pirani, mema mo Pamutana).— He whakatika taku ki nga korero a te mema honore mo Peiwhairangi.

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita mo nga Mea Maori).—Kei te mohio au kei te raruraru a Hone Heke i roto i enei ra ki etahi huihui nunui, e rua e toru ranei, a ona iwi Maori mo etahi mea e pa ana ki a ratou. Kaore e roa ka tae mai taua mema honore ki konei, i te mea kua tae mai tana waea ki au whakaatu mai kua tata ia te haere mai.

Te Maahi (Mr. Massey).—He whakaatu taku, kua tae mai ano hoki he waea ma Hone Heke ki au, he mea mai kia tonoa atu e au ki te Whare nei kia hoatu kia kotahi te wiki hei ngaronga atu mona, i te mea e rua e toru ranei nga huihui nunui a ona iwi i te Tai Tokerau e tu ana i naianei, a e mea ana aua iwi kia tae atu ia ki reira. Kei te timatanga o te wiki e haere ake nei ka tae mai a Hone Heke ki konei.

Te Kanakorohi (Mr. Carncross, mema mo Taieri).—He patai naku, mehemea ka penei hoki he tikanga mo tatou katoa e noho nei? Tena ia na, mehemea, ka tonono mai oku iwi, nana ahau i pooti, kia haere atu ahau ki tetahi huihui nui a ratou, ka whakaaetia ranei ahau kia haere?

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—Ka tangohia ra hoki tetahi taha o nga moni (honorarium) a te mema. E hara i te mea ma te whakaae a te Whare kia ngaro atu tetahi mema i ana mahi i te Whare nei e kore ai e tangohia tetahi taha o ana moni (honorarium).

Heoi whakaaetia ana te motini.

Henare Kaihau.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—Ka tonono atu ahau ki te Whare kia whakaroaina atu mo te wiki kotahi e ngaro ana a Henare Kaihau i te Whare nei. Kua tae mai te kupu a Mahuta ki au, ara, a te rangatira o nga iwi o Waikato, whakaatu mai kei te huihui nga Maori o reira i naianei ki te korero mo etahi take tera e takoto ki te aroaro o te Paremete, a me tana tonono mai kia motinitia e au etahi ra mo Kaihau, i te mea ko nga mahi e whakahaerea nei e Kaihau e pa ana ki te iwi katoa

Heoi tukua ana te motini, ara, "Me hoatu kia kotahi wiki kia Henare Kaihau, hei ngaronga atu mona i te Whare, i te mea e raruraru ana ia i etahi mahi tino whai tikanga e pa ana ki te iwi katoa."

Kapene Rahera (Captain Russell, mema mo Haaki Pei).—Ki taku, mehemea nei kua penei te ahua o te Paremete, ara, kua riro ma nga huihuinga rawaho e whakahaere ana mahi, kua kore ma nga Minita. Ina hoki i runga i tenei ahua, kua kiia he mahi na te iwi katoa te huihuinga o etahi tangata ki tetahi wahi. Ki taku, kia ata takoto nga take i huihui ai tetahi hunga, katahi ra ano ka mohiotia e pa ana ranei aua take ki te iwi katoa kaore ranei.

Whakaaetia ana te motini.

Haere tonu nga mahi a te Whare i etahi Pire.

No te rima meneti ki te rima karaka i te po ka hiki te Whare.

Paraire, te 6 o Hurae, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea te panuitanga tuatahi me te panuitanga tuarua o etahi Pire.

Ka mutu era katahi ka whakahaerea ko nga patai. Ka roa e haere ana taua mahi ka tae ki te patai mo nga—

Rongoa Mo Nga Maori O Te Waipounamu.

Tame Parata (Mema Maori mo Te Waipounamu).—Ka patai ahau ki te Minita Maori, Mehemea ka whakanohoia e ia he moni ki runga ki te Rarangi Moni (i waho atu o te moni e utua ana ki te takuta i nainei), hei hoko rongoa mo nga Maori o Rakiura, Ruapuke, me te Parawha?

Timi Kara (Minita Maori).—Ka ata uiuia e au tenei take, a ki te kite au e tika ana kia whakamanaia te tonono a te mema honore, ka tino pai au ki te whakarite i tona hiahia.

Nga Maori O Whangarae.

Tame Parata (Mema Maori mo Te Waipounamu).—Ka patai ahau ki te Minita Maori, Mehemea ka whakaritea e ia he pouaka rongoa mo nga Maori o Whangarae, i te takiwa o Whakatu, me takoto ki te whare-kura o taua whenua, i te mea e matara rawa atu ana te kainga Maori i te taone Pakeha? E rima tekau rawa maero te matara atu o nga Maori o Whangarae i te kainga o te takuta, no reira mehemea ka tukua atu he rongoa mo ratou ma te mahita o te kura o reira e tiaki, hei painga nui tena mo ratou.

Timi Kara (Minita Maori).—Ka tino pai ahau ki te whakamana i te tono a te mema honore.

Te Rori O Arowhenua.

Tame Parata (mema Maori mo Te Waipounamu).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mahi Nunui, Mehemea kua tae atu ranei he kupu whakahau mana ki te Tumuaki Kai ruri i Timaru kia whakapaua te £50 i pootitia e tera Paremete hei whakaoti i te rori e haere ana i waenganui o te kainga Maori i Arowhenua; a mehemea kaore ano, ka whakahaua ranei e ia kia timataria tonutia te mahi i naiane, kaua e whakaroaina, a me tuku ma nga Maori o taua takiwa taua mahi i runga i tetahi huarahi e ohungia ai taua mahi?

Te Takana (Mr. Duncan, Minita o nga Whenua).—Ko te £50 i pootitia mo taua rori i tera tau i tukua ki te Tumuaki Kai-ruri, a whakapaua ana e ia i tera tau, a whakaputaina ana tetahi wahi i te marama o Hurae me te marama o Hepetema kua taha ake nei. Kua puta te ripoata a taua apiha e whakaatu ana na etahi Maori tokowha i mahi taua mahi i runga i te tikanga e karangatia nei ko te co-operative system. Engari, ka patai atu ahau, mehemea ranei e hiahia ana te mema honore kia pootitia ano tetahi moni rahi atu.

Tame Parata.—Ae ra; he moni ano hoki i pootitia e tera Paremete i waho atu i te £50.

Te Takana (Mr. Duncan).—Waiho maku e ata titiro tenei take, a mehemea he tika tera atu ano etahi moni rahi atu i pootitia i waho atu o te moni e mau nei i runga i te Rarangi Moni (Estimates), heoi maku e rapu, a tera pea e kitea he huarahi e taea ai te whakamana o te patai.

Nga Maori Whenua-Kore O Te Iwi O Ngaitahu.

Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita Maori, Mehemea kua pehea te haere o nga ruri o Wairaurahiri me era atu poraka i tukua ki nga Maori whenuakore o te iwi o Ngaitahu i Murihiku me Rakiura.

Te Takana (Mr. Duncan, Minita o nga Whenua).—He mahi uaua taua mahi. He ngaherehere etahi wahi, a he roa te wa e whakaotioti ana taua ruri; e 20,732 eka i oti te wehewehe i te tau 1898-99, a e 38,629 eka i oti i te tau 1899-1900. Kei te haere tonu nga ruri o etahi atu poraka.

Ka mutu nga patai ka whakahaerea ko etahi Pire.

No te rua tekau ma rua meneti ki te tekau ma rua karaka i te po ka hiki te Whare.

Paraire, te 13 o Hurae, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea ko nga patai ka mutu era katahi ka mahia ko tetahi Pire hei whiriwhiri i nga kai-whakamaori whai raihana. Ka oti nga whai-korero mo taua Pire, whakaaetia ana te panuitanga tuarua.

Pire Mo Nga Taru Kikino.

Te Takana (Mr. Duncan, Minita mo nga Whenua).—Ka tu atu ki te whakamarama i nga tikanga o te Pire i te mea e tino whai tikanga ana taua mea ki nga kai-mahi paamu o Niu Tireni.

Tame Parata (Mema Maori mo Te Waipounamu).—Ki taku mahara me whai kupu ake ano hoki ahau mo tenei Pire, no te mea he Pire tenei e pa ana ki nga whenua o nga Maori. He tino mea pai kia kaua e tukua nga taru kikino kia tupu ki runga ki nga whenua. Engari me tohu atu e au ki te Minita o nga Whenua, ko tetahi wahi nui o nga whenua Maori he whenua ngaherehere. Ki taku mohio kaua tenei Pire e pa ki nga whenua Maori. Me hanga tetahi tikanga motuhake mo nga whenua ngaherehere o te iwi Maori. E ki ana a tekiona 13:—

"Mo te taha ki nga whenua Maori kaore ano i wehewehea ki ia tangata tona paanga, me whakahau e te Minita kia topea nga taru o runga, ara ki te kore ra e peratia e nga Maori nona aua whenua kia rite ki te whakaaro o te Kaitirotiro, a ko nga moni a te Minita i pau i tera mahi me whakakapi atu e te Minita mo nga Mea Maori ki etahi o nga moni e wehea ana mo nga mahi Maori."

Kaati, kei te ki atu ahau ki te Minita, me pai rawa te whiriwhiri o tenei tekiona E tino mohio ana ahau mo te taha ki nga whenua Maori kua oti te wehewehe ki ia tangata tona paanga, ara, nga whenua pakupaku, ka kaha tonu ia Maori ki te whakatutuki i nga tikanga o te Pire nei me te tipitipi i nga taru kikino; engari ko taku e tino whakaaro ana ko nga whenua nunui e takoto topu ana kaore nei ano i wehewehea nga paanga o nga tangata. Ki

taku mahara ko nga tangata tera e whakaturia hei Kai-tirotiro i raro i tenei Pire, e ka paahitia hei Ture, ko nga tangata ano pea e tu nei i naianei hei Kai-tirotiro Rapeti, hei Kai-tirotiro Hipi. Kaati he tino kupu nui tenei naku ki te Minita me tenei Whare katoa, nui rawa atu te mate o nga tangata i nga wahi o te Motu nei i aua Kaitirotiro Rapeti me era atu ahua tangata tirotiro. Ina hoki, akuanei pea kei te mahi te tangata i tona whenua, heoi kau pea te huarahi oranga o taua tangata me tona whanau ko taua whenua, kei te tapahi witi, oti, aha ranei, kei te mahi ranei i tetahi atu mahi kaore rawa nei e taea te whakarere, ko te putanga ake tena o te Kai-tirotiro Rapeti ka ki atu kia whakarerea te mahi me haere ki te patu rapeti. Kaati i runga i te maharahara ki ena ahuatanga katoa, e tino mea ana toku ngakau ina uru te Pire nei ki te Komiti, me ata whiriwhiri marama rawa tenei Whare i aua ahua, no te mea i runga i te nui rawa o nga mana e hoatu ana ki aua tangata tirotiro, ki te hiahia ratou kia tukinotia tetati tangata, ka mate noa iho taua tangata i ta ratou mahi akiaki, e kore rawa e taea e ia te mahi tetahi oranga mona. Otira, kei te mau tonu ahau ki taku kupu tuatahi i ki ake ra ahau, ara, e whakaae ana ahau ki te tino aronga o te Pire nei—ara, ki te whakaaro i hanga ai tenei Pire; engari kei te ki atu ahau no tenei Whare tonu te he i ara ai tenei take hei hanganga ture ma tatou. Mehemea i hanga tikanga tenei Whare i nga tau kua taha ake nei, i te mea kaore ano i nui rawa nga taru kikino ki tenei whenua, kua pai tena. Mehemea i hanga etahi tikanga hei arai i enei taru i te tuatahi, i nga wa e hariharia mai ana nga purapura ki tenei koroni, kia kore ai nga taru kikino e tae mai ki konei, kua pai. Kaore kau o Niu Tirenei ake taru kikino. Engari na nga Pakeha ke i mau mai ki konei, na ratou anake tena mahi he, a i naianei kua kiia mai ma te iwi hara kore ma te Maori e utu tenei raruraru; he tikanga he rawa tena ki taku nei titiro, ki ta tenei o nga mangai o te iwi Maori o tu atu nei i roto i tenei Whare.

Ka mutu te whai-korero a Tame Parata ka haere tonu nga whai-korero a etahi atu o nga mema.

Te mutunga o nga whai-korero paahitia ana te panuitanga tuarua o te Pire.

No te tekau ma rua o nga haora i te po ka hiki te Whare.

Turei, te 24 o Hurae, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka i te ahiahi ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

No te taenga ki nga patai ka tu atu te mema Maori mo Te Waipounamu ki te patai mo—

Te Pou Kohatu Whakamaharatanga Mo Kaiapoi Pa.

Tame Parata (Mema Maori mo Te Waipounamu).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, Mehemea kua utua atu ki te Komiti Maori te £100 i whakaaetia e te Minita Maori o mua atu i a ia hei tapiri i te whakatuunga o te pou kohatu whakamaharatanga mo Kaiapoi Pa, ara, ki te Komiti Maori i whakatuungia nei hei whakahaere i nga tikanga o taua mahi; a, mehemea kaore ano, me whakaatu mai te take i kore ai i hoatu? I patairia ai e au tenei patai kua pa mai ki a au etahi o nga tangata nana au i pooti hei mema mo ratou, he ui mai, mehemea he aha te take i roa ai te hoatu o te moni i whakaaetia ra mo te whakaarahanga o taua kohatu. Ko taua moni i kiia me utu atu ki te Komiti Maori, ara, ki te Poari whakahaere i nga tikanga o te whakarahanga o taua kohatu.

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita Maori).—Ko te moni £100 i whakaaetia nei hei tapiri i te whakaarahanga o tetahi pou kohatu whakamaharatanga mo te Pa o Kaiapoi kaore ano i hoatu. Kei te takoto rite taua moni, engari i mua o te hoatutanga e hiahia ana te Kawanatanga kia mohio ratou me hoatu ki a wai, a kia homai hoki tetahi kaute e whakaatu mai ana i nga moni i kohikohia me nga moni kua whakapaua i runga i te whakaarahanga o taua kohatu. Ko taku tohutohu atu tenei, me utu atu taua moni ki te Poari whakahaere o te Rahui Tawhito o Kaiapoi i whakaturia i raro i te Ture Rahui, &c., o te tau 1898, hei whakaea i nga moni toenga tena pea e takoto hei utunga mo runga mo taua kohatu me ona mahi, a hei moni timatatanga hoki i tetahi kaute moni hei whakapai mo taua rahui. Ka tino pai rawa ahau e ka taea e te mema honore te whakaatu mai ki ahau ko te hiahia tena o nga Maori e pa ana ki taua mea kia hoatu taua moni ki te Poari whakahaere o taua mahi i korerotia ra e ia, a ka ki atu ahau kia whakaotia peratia i naianei tonu.

Ka mutu etahi atu patai a etahi atu mema, ka tahuri te Whare ki te mahi i etahi Pire.

No te rua tekau meneti ki te tahi karaka i te po ka hiki te Whare.

Wenerei, te 25 o Hurae, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea etahi Pire, ka mutu era ka tae ki nga patai.

Te Rori Mo Te Muka.

Tame Parata (Mema Maori mo Te Waipounamu).—Ka patai ahau ki te Minita o nga Whenua, Mehemea ka whakonoheia e ia he moni ki runga ki te Rarangi Moni o tenei tau kia £75, i te mea ko nga moni era i whakahuatia e te Tumuaki Kai-ruri o Timaru, i roto i tana ripoata, e oti ai te rori e mahia mai nei i waenganui o te kainga Maori i Te Muka? I patai ano au i tera tau ki tera Minita o nga Whenua, a whakautua mai ana e ia, tera e whakanohia kia £50 ki runga ki te Rarangi Moni hei whakaoti i taua mahi No muri i tera ka korerotia mai ki a au, i te mea kaore i whakapaua te moni tuatahi i wehea mo taua take, no reira kaore e taea te whakanoho ano he moni hou ki runga ki te Rarangi Moni hei whakaoti i taua mahi. Koia nei ahau i mahara ai kia patairia e au tenei patai ki te Minita hou o nga Whenua.

Te Takana (Mr. Duncan, Minita o nga Whenua).—Kaore he mea i roto i te tari i naianei hei whakaatu mai, ae, e tika ana kia hoatu ano he moni kia £75 hei whakaoti i te rori e tapahi ana i waenganui o te kainga Maori i Te Muka. Otiaa kei te uiuia taua take a ki te kitea e tika ana kia hoatu ano he moni ka ata whakaarohia he huarahi e taea ai te whakarite a te wa e hangaia ai nga rarangi moni mo tenei tau.

Nga Wira Maori.

Tame Parata (mema Maori mo Te Waipounamu).—Ka patai ahau ki te Minita Maori, Mehemea kua whiriwhiria ranei e te Kawanatanga te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori o tera tau mo runga mo nga Pitihana No. 69,100, 119, 197, me 220, a nga Maori o Te Waipounamu, mo runga mo te whai mana, mo te kore whai mana ranei o nga Maori ki te hanga wira hei tuku i nga whenua Maori? Kua rongo ahau tera etahi keehi e paangia ana e aua ripoata kua oti te whakatakoto atu ki te aroaro o te Kooti Piira mo nga whenua Maori, a kua whakahuatia atu e taua Kooti Piira tetahi keehi hei whiriwhiringa ma te Hupirimi Kooti mo runga i aua keehi; koia ahau i patai ai i tenei patai i runga i te tono mai a nga tangata e paangia ana e aua mea.

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita mo nga Mea Maori).—I muri mai o te haringa ake ki konei o te ripoata a te Komiti kua whakawakia tetahi keehi e te Tumuaki Kai-whakawa o te Hupirimi Kooti ki Nepia, a whakataua ana e taua Kooti ko nga whenua e takoto ana he here i runga ka taea te tuku i runga i te wira. Ko tera whakataua tera. Engari e kore e taea e au te ki ka eke ranei kaore ranei e eke tera whakataua ki runga ki nga whenua here katoa ahakoa pehea te ahua o aua whenua; ma te iwi roia tera e whiriwhiri; otira he take tika ano tenei hei whiriwhiringa ma te Kawanatanga ina whakatakotoria mai ta ratou Pire mo nga Whenua Maori. Ko te whakaaro o te nuinga o te tangata e penei ana ko nga whenua kua tino hereherea nga taitara e kore e riro i te wira; engari ko etahi tu ahua here pera me tera i whakawakia e te Tumuaki Kai-whakawa i mua ake nei—ara, i puare ano pea tetahi taha o taua here e taea ai te rihi me era atu aronga tikanga—ka riro era Tu whenua i te wira ki taku mahara. Engari, i runga ano i taku kupu i te tuatahi ake ra, kaore e taea e au te ki ka tu tonu ranei taua whakataua hei tauira mo runga mo nga whenua here katoa kaore ranei. Engari maku ra e ata whakaaro ana tae ki te wa e whakatakotoria ai ta matou Pire Maori.

Ka mutu nga patai ka mahia ko etahi Pire a hiki noa te Whare.

No te rima meneti ki te tekau ma rua o nga haora i te po ka hiki te Whare.

Paraire, te 27 o Hurae, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka panuitia tuatorutia te Pire Whiriwhiri i nga Kai-whakamaori, me tetahi atu Pire.

Wai Mo Nga Maori O Porirua.

Te Whiira (Mr. Field, mema mo Otaki).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, Mehemea tera ranei e hoatu e te Kawanatanga etahi taika wai ma nga Maori o Porirua, ara, ma nga mea o ratou e tino mate ana i te kore mea pera, a kaore e kaha ana ki te hoko i etahi pera ma ratou i te kore moni, kia kore ai aua Maori e inu i nga wai kino o taua whenua, i te mea he whenua kore wai pai taua kainga? Te take i ui ai ahau i tenei patai he pa nui to nga Maori kei te taha o te moana i Porirua, a he nui nga Maori e noho mai nei i taua wahi. I tera raumati he maha nga tamariki nohinohi o taua kainga i matemate i te kore wai pai o taua kainga, me etahi hoki o nga kaumatua. E wha rawa nga tamariki o tetahi whanau kotahi i matemate, a nehua atu, i roto i nga wiki e toru e wha, a kua korerotia mai ki au he kino no te wai inu o taua kainga te take. Ko te wai o taua kainga he awa iti nei, rere ai ma roto i tetahi repo, a he kino atu taua wai mo te inu. He papai nga whare o nga Maori o taua pa, ara, he whare papa, heoi anake te mate he kore taika wai. Ki te whakawhiwhia ratou ki aua mea heoi kua rahi he wai pai mo ratou a pau noa te tau. Kaore rawa atu he moni a etahi o aua Maori hei hoko taika wai ma ratou, na reira ahau i mea ai ma te Kawanatanga e awahina taua iwi e hoko etahi mea pera ma ratou.

Timi Kara (Mr Carroll, Minita mo nga Mea Maori) —Ka nui toku ngakaunui ki te patai a te mema honore, a ma maua ko te mema honore e whakahaere tenei mea, a ki te kitea he tika he rawakore rawa atu aua Maori, ka whakaae ahau ki te whakarite i to ratou hiahia.

Kaiapoi Pa.

Tame Parata (mema Maori mo Te Waipounamu).—Ka patai ahau to Minita o nga Whenua, Mehemea ka whakahau atu ia ki te Tumuaki Kai-ruri i Karaihitiati kia tonoa atu e ia he kai-ruri hei ata ruri tika i te rohe tuturu o te whenua kei reira nei a Kaiapoi Pa e tu ana, he whenua i wehea i mua e Te Matera, Komihana, a me te tuku mai hoki i te mapi o taua ruri ki te Tari Ruri i Poneke a te wa tuatahi tonu e taea ai, kia kaha ai te Poari whakahaere o taua whenua ki te whakaara taiapa ki runga tonu i te rohe tika o taua wahi? Te take i patairia ai e au tenei patai, ko te Poari whakahaere o taua Pa kaore e kaha ki te whakaara taiapa i naianei, i te mea kaore ano he ruri hei whakatakoto i nga rohe. I te haerenga o te Matera ki te tiro tiro i taua Pa me te whenua, whakaae ana ia, i runga i te tonoa a nga rangatira, kia rahuitia taua wahi a kia pau atu ki roto i te rahui te whenua e turia ana e taua Pa; a ko tona ritenga kia rima pea eka te nui o taua wahi. Engari no muri nei ka kitea tekau ma tahi rawa eka te nui o te whenua i kapi i te turanga o taua Pa, no reira e tika ana kia hanga he Pire e whakanuku ake ana i te rahi o taua whenua i te rima eka, ara, kia noho ki te tekau ma tahi eka, koia ahau i patai ai i tenei patai. Kia oti ra ano te ruri katahi ka taea e te Poari te mahi etahi tikanga hei whakapai mo taua whenua. Ko te hiahia he rahui i taua whenua hei whenua takarotanga me era atu tikanga, a hei tuunga pou kohatu tohu whakamaharatanga tetahi, otira kua oti taua kohatu te whakatu i naianei hei maharatanga mo nga rangatira kaumatua o te iwi o Ngaitahu.

Te Takana (Mr. Duncan, Minita o nga Whenua).—Kua rurutia noatia atu a Kaiapoi Pa e te Kawanatanga i etahi tau maha i mua atu nei, engari kaore te Kawanatanga i ki ka whakahokia ano e ratou nga rohe i ngaro. Mehemea hoki ki te penatia ka mohio pea te mema honore ka waiho tena mahi hei tauira kino mo muri atu. E tino marama ana ko te mahi tika ma nga Maori nona nga whenua he pupuri he tiaki i nga rohe tika o o ratou nei whenua, no te mea ki te ngaro e kore ratou e tika ki te tonoa kua rurutia houtia ano. Ko taua ruri no te tau 1891 i rurutia ai, a i uru ano te repo ki roto. Mehemea he rapu kau tenei i te wahi iti hei tuunga mo te taiapa, ki taku mahara tera pea e taea te whakahou ano nga peeke me te tuku i taua mahi kia mahia.

Tame Parata.—Heoi kau ra te tikanga o taku patai, he tonoa ruri hou mo taua wahi.

Te Takana (Mr. Duncan).—Mehemea e hiahiatia ana kia rurutia houtia te whenua katoa, a kei te ahua pera hoki te aronga o te patai, kaati kaore te Kawanatanga e kaha ki te whakaae atu ki tena: ma nga Maori ano e tiaki nga rohe o taua whenua.

Haere tonu nga patai a etahi atu mema mo etahi atu putake a mutu noa, katahi ka whakahaerea ko etahi Pire.

No te rua tekau meneti ki te rua karaka i te po ka hiki te Whare.

Turei, te 1 o Akuhata, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Te Matenga O H. R. H. Te Tuku O Edinburgh.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—E te Pika, no tenei ra ka tae mai te rongoa kua mate tetahi o nga tama a te Kuini, ara, te Tuku o Saxe-Coburg, me Edinburgh. Ko ia te tamaiti a te Kuini i tae mai nei ki enei Motu i mua. He roa te whai-korero a te Pirimia mo tenei take. Ka mutu ka motini ia kia tukua atu he kupu ma te Whare ki te Kuini hei whakaatu ki a ia i te nui o te pouri me te aroha o nga iwi o Niu Tireni mo te matenga o tana tama.

Kapene Rahera (Captain Russell, mema mo Haaki Pei).—Ka tu atu ki te tautoko i te motini a te Pirimia. Whakaaetia ana te motini.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia)—Ka motini kia nukuhia te whare mo apopo.

Whakaaetia ana te motini.

No te rima meneti ki te wha karaka i te ahiahi ka hiki te Whare.

Taite, te 16 o Akuhata, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tonoa nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka mutu te whakahaere o nga patai, ka tahuri te Whare ki te whai-korero mo te—

Pire Tiaki I Nga Kararehe Me Nga Manu.

Na Te Waari (Mr. Ward, Hekeretari mo te Koroni), i whakauru te Pire ki te Whare. Ka mutu tana whakamarama i nga tikanga o te Pire, ka tu ake etahi atu mema ki te whai-korero mo taua mea, ka oti era, ka tu

ake ko—

Tame Parata (mema Maori mo te Waipounamu).—E te Pika me whakapuaki ano ahau i etahi kupu ruarua nei maku mo runga mo te Pire e korerotia nei a e takoto nei i te aroaro o te Whare, no te mea e pa ana ona tikanga ki nga manu hou i haria mai ki enei Motu e te Pakeha tae noa hoki ki nga manu Maori. Ki taku mohio e tika ana tenei Pire kia perehitia ki te reo Maori i mua o te whakatakotoranga ki te aroaro o te Whare, kia oti te pera katahi ka tuku atu ki nga rangatira maha o nga iwi Maori kua hui mai nei ki Poneke kia whiriwhiria e ratou, kia rangona atu ai a ratou whakaaro mo tenei mea. Ko nga iwi Pakeha o te koroni kua mohio kei te mahia e te Kawanatanga he Pire penei, engari ko nga Maori kaore rawa i rongu. Ki taku mahara heoi te mea i mua o te kokiritanga mai o tetahi Pire penei, me matua panui marire ona tikanga ki nga iwi Maori. E hara i te mea e tu ake ana ahau ki te whakahe i te Pire nei, engari e penei ana taku korero, mehemea e pa tahi ana tetahi Pire ki runga ki nga iwi e rua i tenei koroni me marama tahi raua ki ona ritenga kia tika ai te tu atu ki te whai-korero a te taenga mai o te Pire ki te Whare nei. Taku titiro ki tenei Pire e penei ana ona tikanga he tiaki i nga manu mau mai a te Pakeha me nga manu Maori, me te whakarite i te wa e timataria ai te patu o aua manu, me te wa hei mutunga mo te patu. Ko tekiona 2 e ki ana me timata te takiwa patunga i te tahi o nga ra o Mei, a me mutu i te toru tekau ma tahi o Hurae i ia tau. Kaati i runga i tena whakaritenga he kupu taku mo te taha ki te Motu o Te Waipounamu, me ki atu ahau mo te taha ki nga manu Maori o Te Waipounamu, ara, nga parera me era atu manu pera—he pai rawa atu te tahi o Aperira i te tahi o Mei hei ra timatanga mo te patu i ena manu, a mo te taha ki etahi atu manu a te Maori, ara, mo nga kereru mo nga koko me era atu ahua manu o te ngaherehere, kaore e tika kia timata te patu o ena i te Motu o Te Waipounamu kia tae rawa ra ano ki te tahi o nga ra o Hune. Kaati ko te tikanga Maori o mua iho mo te patunga manu hei kai ma ratou, hei nga marama tonu e momona ai nga manu ka patua, i te mea i etahi tau ka maoa wawe nga kakano e momona ai te manu, i etahi tau ka roa. Ko te mea tena nana i whakarite te taima patunga manu ngaherehere. Tera ano etahi tikanga karakia a te Maori i nga ra o mua mo te patunga o nga manu Maori. Ko nga tohunga ki te whakarite i te ra e timataria ai te patu o nga manu i roto i nga rohe o tona takiwa e nga iwi me nga hapu e noho ana i raro i te mana o taua kupu whakahau. Kei te tika nga kupu a te Minita Maori i a ia i tu ake nei ki te whakamarama ki te Whare i aua tikanga tawhito a te Maori i nga wa o mua mo tena mahi mo te patu manu Maori. Kaati, e te Pika, mo te taha ki te ra e kiia ana i roto i tenei Pire hei ra mutunga mo te takiwa patunga manu, e patai penei atu ana ahau, he aha koia te take i kiia ai kia kotahi rawa ano te taima patunga manu puta noa i nga Motu e rua o tenei koroni? Te whakaritea ai me takiwa ke me takiwa ke mo tena wahi mo tena wahi, kia hangai tonu ki runga ki nga wa tika o ia takiwa o nga Motu e rua mo taua mahi. Ki taku kaore rawa i marama kaore rawa i hangai tenei Pire, engari me ata whakahua ano nga ra hei timatanga me nga ra hei mutunga mo te mahi patu manu i ia wahi o te koroni. Kaati ra, i te mea kei te penei te takoto e kore ahau e ki atu i naianei ka tautoko ahau i te Pire nei, a e kore ano hoki ahau e here rawa i a au ki te ki ka whakahengia e au. Ka ata waiho atu e au taku kupu tuturu kia tae ra ano ki te Komititanga o te Pire, hei reira au ka kokiri atu i etahi menemana e whakaarohia ana e au hei whakauru maku ki te Pire nei. Ka puta he kupu maku i naianei mo nga manu Maori o enei whenua, ara, mo te kakapo, mo te kiwi, mo te tokoweka, me te weka, me era atu ahua manu. Kei te ki atu ahau e tino mohio ana ahau na tenei Whare tonu te he i ngaro haere ai aua manu i toku Motu, i te Motu o Te Waipounamu. Na wai koia i mau mai ki tenei koroni nga toote, nga wicara, me era atu ngarara kararehe kore tikanga, kaore nei e ata taea e au te whakahuahua ake nga ingoa, ko ratou hoki te take i puta ai enei raruraru e takoto nei. Kaati ra, i te mea kua ki atu ahau na tenei Whare tonu tena mahi he i ngaro haere ai aua manu kua korerotia ake nei, no naianei, kua tureiti rawa nei, katahi ka whakatakotoria mai he Pire penei te ahua hei tiaki hei whakaora i aua manu. I pera ano te aronga i te haringa tuatahi mai o nga rapeti ki Niu Tireni, i te maunga mai o nga rapeti tuatahi ki toku takiwa ake o te koroni nei, ki te patu te tangata i te rapeti kotahi ka ahei kia whainatia taua tangata kia utu i te rima tekau pauna. Kei te penei atu taku korero—a ki taku mohio tena pea tenei Whare e whakaae mai ki tenei korero aku—me uta he taumahatanga ki runga ki nga tangata katoa i te Motu o Te Waipounamu nana i mau mai nga kararehe kikino ki reira, hei utu mo tena mahi pohehe a ratou. E te Pika, kei te ki mai tetahi mema honore kia "taronatia" aua tangata, a heoi ano taku whakautu mo tena kupu, ka whakaaetia e au kia taronatia mehemea ma tera e taea ai te whakakore atu aua raruraru. E kore ahau e whakaroa rawa i te taima o te Whare, engari e tino penei ana taku tohutohu atu, ki taku mahara ko te mea tika me whiriwhiri tahi nga mema o nga Motu e rua, o Aotearoa me Te Waipounamu, kia taea ai te ata whakarite marire i te ra tika hei timatanga mo te mahi patu manu. Ki te hiahia te nuinga hei te marama o Mei te ra hei timatanga i te patu manu, ka tautoko ahau i tena, engari ki taku ake nei mahara ko Hune ke te marama tika. Otira ma te Whare hoki tena e whakaaro ina tae ki te wa e Komititia ai te Pire nei. Engari kei te mau tonu ahau ki taku kupu i ki ake ra ahau i te tuatahi, ara, kia tae ki te Komititanga o te Pire ka tukua atu e au etahi menemana mo nga wa e tika ana hei patunga i nga kereru, i nga tui, i nga kakapo me era atu manu Maori e patua ana e kainga ana e nga iwi Maori.

He maha nga mema i whai korero mo tenei Pire. Katahi ka tukuna te motini kia paahitia te panuitanga tuarua o te Pire.

Heoi whakaaetia ana, a paahi ana te panuitanga tuarua.

No te tahi karaka i te po ka hiki te Whare.

Turei, te 28 o Akuhata, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona no hoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka panuitia tuatahitia, tuaruatia, a tuatorutia etahi Pire. Ka mutu era me tetahi motini me tetahi ripoata, katahi ka whakahaerea ko te ripoata mo te pitihana a—

Te Miini Kerekere Me Etahi Atu Tangata.

Te Auhana (Mr. Houston, mema mo Peiwhairangi).—Ka whakatakotoria e ahau te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga i te pitihana a Te Miini Kerekere me ona hoa tokowhitu, a ka motini ahau kia takoto taua ripoata ki runga ki te teepu.

Wi Pere (mema Maori mo te Tai Rawhiti).—Ka motini ahau kia whakahokia atu te ripoata ki te Komiti mo nga Mea Maori kia whiriwhiria ano. Te take i kore ai te ripoata a te Komiti e tautoko i te pitihana, koia tenei: he kore no nga kai-pitihana i tuku tonu ma ratou ki te Kooti Piira kia whakawakia tuaruatia. Kaati, e penei ana taku kupu kaore aua kai-pitihana i mohio ki nga tikanga o te ture, mehemea hoki i mohio kua tukuna atu he tonu piira ma ratou. Kaore ratou i tino mohio ki nga aronga katoa o te ture, a i te mea ko tenei Whare te Kooti Piira whakamutunga e tuwhera ana ki a ratou, mehemea ka whakahengia ta ratou pitihana kua waiho tena hei taurira mo nga pitihana katoa i penei te ahua. Ka riro noa atu o ratou whenua i te tangata ke, a ka ki tonu atu ahau he nui nga whenua Maori i tangohia hetia i nga tangata tika i runga i enei tu huarahi. Kaore ahau e pai kia waiho e te Komiti te ripoata mo te pitihana nei hei taurira mo nga pitihana i penei te ahua, na kona ahau i motini ai kia whakahokia ano tenei pitihana ki taua Komiti. Ki taku titiro kaore rawa e tika kia whakamatea enei tangata i runga i to ratou kuare ki nga aronga o te ture.

Te Auhana (Mr. Houston).—He maha noa atu nga pitihana penei te ahua e tae mai ana ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori. Kaati kua roa te wa e whakaaro ana te Komiti kaore e tika kia kawea mai enei tu ahua pitihana ki tona aroaro. Kua oti hoki e te ture te hanga he Kooti Piira hei whakaarahanga ma nga Maori i a ratou kupu whakahe ki nga whakataunga a te Kooti Whenua Maori, me nga huarahi e taea ai te pera kua oti katoa te whakatakoto. He maha nga kai-pitihana i rite tonu te ahua o a ratou tonu ki te inoi a te pitihana e korerotia nei, ara, kaore i tuku piira ma ratou ki te Piira Kooti, a te tukunga iho he tuku pitihana mai ki te Komiti mo nga Mea Maori. Na reira kua penei te whakaaro o te Komiti, kaore rawa e tika kia tamia noatanga iho e te Komiti ta te Kooti mo runga i nga mea penei. Kei etahi o nga pitihana penei te ahua kiia mai ai he kuare ki te ture te take. Kaati kei te mohio katoa tatou he nui rawa atu nga Maori e haere tonu ana ki nga Kooti Whenua me to ratou tino mohio ano hoki kei te puare ki a ratou te huarahi mehemea e hiahia ana ratou ki te tuku piira ma ratou; a ki te kore ratou e tahuri ki te whakahaere i a ratou i runga i tera tikanga, kaati, ki taku mahara kaore rawa ratou e tika kia haere mai ki tenei Whare tonu mai ai kia tahuri tenei Whare ki te whakararuraru i te Kooti Pira. Mehemea hoki ka pena kua whakatu tena i tetahi tikanga kino rawa atu, a ki taku mohio e kore rawa ano pea hoki tenei Whare e whakaae ki tena. Ka nui rawa nga pitihana penei e tae mai ana ki te Komiti, a ki taku mohio kaore rawa he painga e whakahokia atu ai tenei pitihana, notemea e kore ano hoki e rereke atu i tenei ripoata te whiriwhiri a te Komiti.

Hinga ana te motini, a whakaaetia ana te menemana kia whakahokia ano te ripoata ki te Komiti. Haere tonu nga mahi a te Whare, a no te weherua i te po ka hiki te Whare.

Wenerei, to 29 o Akuhata, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka mutu etahi mahi poto, ka whakahaerea nga patai. Ka tae ki te patai a Heke mo—

Whitireia Poraka, Porirua.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—Ka patai ahau ki te Minita Maori, Mehemea tera ranei e whakaurua e ia he Pire ki te Whare nei hei whakamana i te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori mo te pitihana a Heni te Whiwhi me etahi atu mo Whitireia Poraka, Porirua, ara, mo te pitihana mo taua poraka i whiriwhiria nei, a i ripoatatia nei e taua Komiti i te tau 1896? Kua tae mai ki au nga pukapuka a nga tangata e ki nei no ratou taua whenua, a kua tae tinana mai hoki etahi o ratou ki au ki te korero mo taua whenua. Ko to ratou hiahia, me whakamana e te Kawanatanga nga ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori i mahi ai mo nga pitihana mo taua whenua i te tau 1896? Kua rongu ahau kua hamenetia e te Kawanatanga nga kai-tiaki i whakaturia e te Haahi o Ingarangi mo taua whenua—ara, kua tino whakahe te Kawanatanga i aua kai-tiaki mo te he o ta ratou

whakahaere i nga moni reti i puta mai i taua whenua, kua eke nei aua moni reti, ki taku rongu, ki te £6,000. Kaore au i te mohio ki te whakaaro o te Kawanatanga mo aua moni reti, ara, me pehea aua moni. Ki taku whakaaro, me hoatu aua moni ki nga Maori, ina kitea ko wai nga Maori no ratou taua whenua. Ko te hiahia o nga Maori me mahi he ture hei whakahoki i te whenua ki nga Maori e tika ana ki reira, a kia kiia he whenua Maori taua wahi; ko te Karauna karaati i whakaputaina e Ta Hori Kerei kia Pihopa Herewini mo taua whenua me whakakore atu, kia tuwhera ai he huarahi e ahei ai nga Maori ki te tomo i te Kooti Whenua Maori, ki reira whakahaere whakawa ai mo o ratou take ki taua whenua. Ki taku rongu kaore ano i tutuki noa i nga kai-tiaki, i whakaturia mo taua whenua e te Haahi o Ingarangi, nga tikanga i tukuna atu ai taua whenua ki a ratou i runga i tetahi kirimine whakaaetanga i mahia i waenganui i taua Haahi me nga Maori. Ko nga tamariki Maori o Porirua me nga kainga e tata ana ki reira, kei etahi kura ke e ako ana. Na, i te mea hoki e taea ana e nga Maori o Porirua te tuku a ratou tamariki ki te kura a te Kawanatanga e tu mai nei i reira, kaore kau he tikanga e whakaturia ai i naianei he kura motuhake i runga i nga ritenga me nga tikanga i tukuna atu ai a Whitireia hei oranga kura. E wha rau ranei e rima rau ranei eka te rahi o taua whenua i Whitireia i rahuitia ra. Kei te hiahia nga Maori i naianei kia hoki atu taua whenua ki a ratou hei oranga mo ratou. Heoi tenei au e tumanako atu nei, tera e rite ki taku i whakaaro ai te whakahoki mai a te Minita mo nga Mea Maori i taku patai.

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita mo nga Mea Maori).—Kaore au e ahei ki te korero atu ki te mema honore i ta te Kawanatanga e whakahaere ai mo runga i te mea e patairia nei. He mea uaua rawa atu taua putake. He tika ra te mema honore i korero mai nei, he whenua tera i tukua atu ki etahi kaitiaki i nga ra o mua hei whenua oranga mo nga mahi kura. He whenua tera i tino tukuna hei oranga kura; a, ahakoa i tutuki kaore ranei i tutuki i nga kaitiaki i nga ra o mua hei whenua oranga mo nga tikanga i tukuna atu ai ki a ratou taua whenua, e kore rawa e taea te whakahoki o taua whenua ki nga Maori. Ka nui te aroha o te Kawanatanga ki nga Maori nana i tuku taua whenua, a ka nui hoki te whakahe o te Kawanatanga ki nga kai-tiaki o taua whenua. Kua pau i te Kawanatanga nga huarahi e taea ai te whakariterite etahi tikanga e whakapaua ai nga moni i puta mai i taua whenua ki runga ki nga tikanga i tukuna atu ai taua whenua ki nga kai-tiaki. Kei te mohio au ki te whakaaro o nga Maori mo taua whenua, e penei ana: i te mea kua he te tikanga i hoatu ai taua whenua, na reira me hoki taua whenua ki nga Maori. Me ki tonu atu au i naianei kaore tena whakaaro e taea: Kaore e hoki te whenua ki nga tangata no ratou te whenua i mua. Kua rite taua whenua i naianei ki te ahua o tetahi whenua i whakatapua hei painga mo te iwi katoa. Heoi pea te mea e taea e te Kawanatanga he whakariterite i tetahi tikanga i waenganui i a ratou me nga kai-tiaki, he paahi ranei i tetahi ture, e taea ai te whakahaere o taua whenua hei oranga mo nga tamariki Maori e haere nei ki nga kura. Ki taku rongu e £6,000 nga moni i puta i taua whenua kei nga kai-tiaki e takoto ana. Ka maha nga tau e amuamu ana e whakahe ana nga Maori o Porirua ki te he o te whakahaere a nga kai-tiaki i nga moni o taua whenua, a me taku whakatika atu ki ta nga Maori. Otira kei te mahi te Kawanatanga i tetahi huarahi e tika ai te whakahaere o nga moni e puta ana i nga whenua penei me Whitireia te ahua, kia tutuki ai nga tikanga i hoatu ai aua whenua. Taihoa ake nei maku e whakaatu ki te honore mema ina tuturu te huarahi e whaia e te Kawanatanga mo taua whenua.

Hone Heke.—Ka patai ahau ki te Minita, Mehemea tera ranei e whakahaerea he Pire mo taua whenua i tenei tuunga o te Paremete.

Timi Kara (Mr. Carroll).—Kei te whiriwhiria e te Kawanatanga taua Pire i naianei.

Utu Tikiti Reriwe Mo Nga Maori.

Tame Parata (mema Maori mo te Waipounamu).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Reriwe, Mehemea ka whakahaua e ia ki tukua nga Maori e haere ana ki nga tangihanga tupapaku kia haere atu ki aua tangihanga a kia hoki mai ki o ratou kainga mo te single fares? I te wa e tu ana a Te Karimana hei Minita mo nga Reriwe i homai e ia tenei painga ki nga Maori e haere ana i runga i nga tereina ki nga tangihanga tupapaku, ara, me whiwhi ratou i te ritaana tikiti mo te moni ntu o te single tikiti anake. Kaati e hiahia ana matou kia mau tonu taua tikanga ngawari, koia ahau ka tono atu ki te Minita o nga Reriwe maua e whakahu atu ki nga teihana mahita kia mohio ai ratou kua whakaaetia mai tenei painga ki nga Maori, kia whakaputaina he tikiti pera ki nga Maori e ka tonoa atu e ratou, kua hei whakaroangia te homai. No te mea i runga i nga tikanga e takoto nei i naianei e kore rawa e homai aua tikiti utu iti nei kia matua tonu a waea, a reta ranei, aua Maori ki te apiha whakahaere o nga tereina (Traffic Manager) o to ratou takiwa. Akuanei ki te rongu te Maori kua mate he tupapaku, a ka mea kia tae atu ia ki te tangihanga mo taua tangata, he roa no te taima e pau ana i te tukunga atu i te tonu ki te Traffic Manager. whiwhi rawa atu ia i te tikiti kua tureiti ke. Ki te haere atu te Maori ki te Teihana Mahita, kaore i matua tuku tonu atu ki te Traffic Manager, ka whakautua peneitia mai e te Teihana Mahita: "Kaore e taea e au; kaore au e mohio; kaore i a au te tikanga; kaore ano he kupu whakahau pena mai ki au, me tonu atu koutou ki te Traffic Manager, mana ahau e whakahau mai."

Te Waari (Mr. Ward, Minita o nga Reriwe).—I naianei i runga i te whakarereketanga o nga utu o nga tikiti whiwhi ana nga Maori i te 25 i roto i te 100 te hokinga iho ki raro o nga utu tikiti e mau nei i naianei. Kua whakahokia iho te utu o nga tikiti i naianei i nga moni e utua ana e ratou i mua No te tiro-tirohanga i te aronga o

tenei ahua i te whakatikatikanga i nga moni utu, kitea ana he ahua uaua te whakahokinga iho i te utu o te ritaana tikiti kia rite tonu ki te single tikiti, notemea kua ngawari rawa i naianei te utu o te single tikiti, a i runga i te whakaaro kia kaua hei pakeke atu i te ahua o mua, te tikanga mo nga Maori i naianei, no reira whiriwhiria ana me hoatu tenei painga ki a ratou, ara, 25 i roto i te 100, kei raro iho hoki tena i te utu tuatahi e tonoa ana kia utua e ratou. Engari ko tenei raruraru e korero ake nei te mema honore— ara, te kore o nga Maori kaore e whakawhiwhia ki te tikiti kia matua tonoa atu ra ano ki te Traffic Manager—ki taku mahara e tika ana ano tena ahua kia atu whakaarohia, a maku e whiriwhiri mehemea e kore e taea te whakarere o tena tikanga. Ko te take hoki o taua tikanga i mahia ai, he tupato kei tupono he maha noa atu nga Maori e mea ki te haere a kaore katoa e eke ki runga ki te tereina i te tokomaha rawa o ratou, koia i whakaritea ai kia matua whakaaturia atu ki te Traffic Manager kia mohio ia ki te whakahau atu kia whakamahaia he kareti hei hari i a ratou. Kei te kite ano ahau i runga i nga korero a te mema honore, tena ano e pa he mate ki etahi Maori i runga i tenei tikanga, kaati maku e whiriwhiri mehemea tera e kore e taea te whakamutu o taua tikanga raruraru.

Poari mo te Turanga Kaipuke i Oamaru.

Tame Parata (mema Maori mo te Waipounamu).—Ka patai ahau ki te Minita o nga Reriwe,—(1.) He aha te take i whai mana ai te Poari Whakahaere i te Turanga Kaipuke i Oamaru ki te hamene i nga Maori o Waihao mo nga Reiti, i runga i te mea e ki ana te "Ture Reiti 1894" kaore aua tu reiti e ahei kia utaina ki runga ki nga whenua Maori, haunga ia nga whenua Maori e takoto ana i roto o tetahi taone, paro ranei. (2) He aha te take i whai mana ai te Minita Tiaki i nga Moni o te Koroni ki te utu atu ki taua Poari i aua reiti mo te taha ki aua Maori, a ka hua mai i hea he moni hei whakahoki atu i aua moni a te Kawanatanga e whakapaua peratia ana e ia? Te take i patai ai ahau i tenei patai koia tenei: kua hamenetia nga Maori o Waihao mo ta ratou kore kaore i utu i nga reiti i tonoa atu e taua Poari kia utua e aua Maori. Naku touu i tohutohu aua tangata, i korero atu ki a ratou kaore e tika ana kia utua e ratou aua reiti notemea kei te marama nga kupu o te "Ture Reiti 1894." Kaati hamenetia ana aua tangata kia haere ki Oamaru ra ano—he whenua tawhiti noa atu i o ratou kainga—a te taenga ki reira hikitia ana te whakawa. No te rua o nga tuunga o aua keehi ki ana te roia o aua Maori ra ki a ratou, kei te he ta ratou, no reira ka wehi nga mea wehi, unuhia ana ta ratou whakahe, utu ana i nga reiti. Ko etahi o ratou i haere ki tetahi atu roia a tuturu ana te whakaaro a era kei te tika ta ratou tohe tuatahi, kaore kau he mana o taua Poari ki te uta i aua reiti ki runga ki a ratou. I muri nei kite ana taua Poari e he ana ta ratou, a ka tono kia unuhia mai ta ratou keehi ki waho. Engari, ahakoa i unuhia e taua Poari ta ratou keehi, unu rawa ake kua nui nga moni a nga Maori i pau i runga i taua mahi raruraru a te Poari. Kaati ki taku mahara heoi te mea tika i naianei ma te Kawanatanga, nana nei taua pohehetanga, e utu nga raruraru o nga Maori. Kua tae tinana atu ahau ki te tari, a ki mai ana e pouri ana ratou mo taua mahi pohehe a ratou. Heoi taku kupu i naianei i te mea kua whakaae te tari nona te he, kaati ma taua tari e utu nga moni i pau a nga Maori, i te mea hoki e tika ana ta nga Maori.

Te Waari (Mr. Ward, Minita o nga Reriwe).—Kaore ano te tari i whakaae no ratou te he. Kei te uiuia i naianei te aronga o tenei mea. Ki te titiro iho kua whakanohoia nga ingoa o etahi tangata Maori ki runga i te rouru mo taua Poari, ara, ki te rarangi ingoa o nga tangata e tika ana kia utu reiti i te mea kei runga i te rouru Pakeha o ratou ingoa. Kaati ko nga hamene i korerotia e te mema honore kua whakatarewatia kia ata uiuia nga aronga katoa, a kei te tarewa tonu i naianei kia mohiotia ra ano te taunga o taua uiuinga. Engari mehemea ki te kitea e tika ana te hamenetanga i aua tangata katahi ka haere tonu te whakawa; e mea ana ahau kia marama kei te pena te takoto o tenei mea. Taku whakautu tena mo te wahi tuatahi o te patai. Mo te wahi tuarua, ko te mana i utua ai e te Tari mo nga Moni aua reiti ko te Ture Reiti mo nga Whenua Karauna me nga Whenua Maori.

Tame Parata.—Kua whakakorea ra tena Ture.

Te Waari (Mr. Ward).—Kaore, e pohehe ana te mema honore, no te whakakorenga o te Ture i te tau 1888, ka whakaorangia mai ano te mana o te Tari mo nga Moni ki te utu i nga reiti o nga Whenua Karauna me nga Whenua Maori i raro i te Ture nana i whakakore i te tau 1888, no reira e pohehe ana te mahara o te mema honore mo tera. Kaati ko nga moni e utua ana e te Tari mo nga Moni mo aua reiti ka hoki ano ki a ia a te whakahaerenga tuatahi i pa ki aua wherua i muri iho o te utunga, ara, whakahaerenga hoko, riihi ranei. Mehemea ki te tirohia e te mema honore te Ture o te tau 1882 ka kite ia e noho ana i roto te mana i whai mana ai te Tari Moni ki te utu reiti, a kei te Ture o te tau 1888 nana nei i whakakore te Ture Reiti, kei reira e noho ana nga kupu, ara, e penei ana, kaua taua whakakorenga e pa ki te Ture o te 1888; na kona pea i pohehe ai nga mahara o etahi tangata. Engari kia tae mai ki a au nga whakamaramatanga ka tino koa ahau ki te whakaatu-a-tuhituhi ki te mema honore i te tino takoto o taua mea, kia ahei ai ia ki te tuku atu ki ona hoa e paangia ana e tenei putake.

Haere tonu nga patai a mutu noa. Katahi ka whakahaerea ko etahi motini me tetahi Pire.

No te koata ki te tahi karaka i te po ka hiki te Whare.

Taite, te 30 o Akuhata, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea te panuitanga tuatahi o tetahi Pire. Ka mutu tera ka tae ki nga ripoata a nga Komiti Whiriwhiri.

Mahi Hokohoko Waipiro i Roto i te Rohepotae.

Te Auhana (Mr. Houston, mema mo Peiwhairangi).—Ka haria atu e au te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori mo te pitihana a Whaaro Kaitangata me etahi atu tangata e 401, e inoi ana kia whakatuwheratia, ara, kia whakaaetia, te hokohoko waipiro ki roto ki te takiwa o te Rohepotae. Ko te ripoata a te Komiti i penei, e pa ana te pitihana ki nga tikanga whakahaere a te Kawanatanga, na reira kaore kau a te Komiti kupu mo runga i taua pitihana. Ka motini ahau i naianei. Me whakatakoto te ripoata ki runga ki te teepu o te Whare.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—Ka motini ahau, Me panui e te Karaka te ripoata kia rongu atu te Whare.

Whakaaetia ana te motini, a panuitia ana te ripoata e te Karaka.

Hone Heke.—Ka motini ahau i naianei, Me whakahoki te ripoata ki te Komiti mo nga Mea Maori kia whiriwhiria. Te take i penei ai ahau he kitekite tonu no tatou i nga korero maha e perehitia ana ki roto ki nga nupepa, e mea ana me whakaae ranei, kua ranei e whakaaetia, etahi raihana hokohoko waipiro ki roto ki te takiwa o te Rohepotae. Ki taku whakaaro me whakaae etahi raihana hokohoko waipiro mo reira. He roa te korero a Hone Heke.

Ka mutu a Heke ka tu ake ko etahi mema Pakeha ki te korero. He tautoko ta etahi i ta Heke he turaki ta etahi. Ka tata te mutu o te korero ka tu ake ko—

Te Arena (J. Allen, mema mo Bruce).—E te Pika, ka motini ahau kia nukuhia tenei korero mo tetahi atu ra whakamutu ai. Kaore au i te kite i te painga e puta ki te korerotia tonutia tenei putake i tenei ra. He moutou kau i te taima o te Whare. Kaore au i te kite i te painga e puta ki te paahitia te menemana kua motinitia nei e te honore mema mo te Takiwa o te Tai Tokerau, koia tenei te take i penei ai au: ki te whakahokia e tatou te ripoata ki te Komiti, kaore kau e kitea e ratou he ripoata ke atu i te mea kua oti nei i a ratou te mahi. Ki taku mohio ka whakaae nga mema katoa ki te tika o enei korero aku. Hei kupu whakamutunga maku, i motini ai au kia nukuhia tenei korero, kaore e kore te ara ano o tenei putake, hei korero ano ma tatou, i enei ra e takoto ake nei, i mua o te mutunga o tenei tuunga o te Paremete, a hei reira ka whai taima nga mema katoa e hiahia ana ki te whai-korero mo tenei putake ki te whakaputa i o ratou whakaaro. He moutou kau te korero i naianei. Na reira i motini ai ahau kia nukuhia te korerotanga o tenei mea ki tetahi atu ra.

Ka mutu ta tera ka korero ko etahi atu mema.

Katahi ka pooti te Whare, ara, "Kia nukuhia te korero mo tetahi atu ra."

Te putanga, 1.

Heoi nukuhia ana te korerotanga o te motini a Hone Heke.

Haere tonu te mahi a te Whare i etahi Pire me etahi atu mea.

No te koata ki te toru karaka i te po ka hiki te Whare.

Wenerei, te 5 o Hepetema, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea te panuitanga tuatahi tuatoru o etahi Pire me etahi motini, ka karangatia ko te—

Pire mo Nga Whenua i Porirua me Wairarapa i Rahuitia Hei Oranga Kura.

No te whiunga o te patai, Kia whakaaetia kia whakaurua taua Pire ki te Whare, ka tu a—

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau). — E hiahia ana ahau ki te whakaputa i taku kupu ki te Kawanatanga, ara, he mea atu tenei ano etahi atu whenua i rahuitia i runga i nga ritenga tiaki, kei waho atu o Whitireia, Porirua, me nga whenua i Wairarapa. Kei Hopuhopu, Waikato, tetahi whenua pera. E mea ana nga Maori e whai paanga ana ki taua whenua kia uru hoki tera whenua ki roto ki te Pire. E hiahia ana ahau kia whakaaturia mai ki au, mehemea tera e whakaurua nga whenua katoa i tukua ki te Haahi ki roto ki te Pire. Ko te Pire e takoto nei kei te whakahua anake i nga ingoa o nga whenua i Porirua me Wairarapa.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Minita mo nga Mea Maori).— Kaore pea e taea i naianei te paahi o tetahi Ture mo nga rahui katoa, notemea kaore i riterite nga tikanga tiaki i tukua ai aua whenua. Na, ko tetahi kua whakatutukitia etahi o nga tikanga i whakatakotoria mo etahi o aua whenua; na, ko etahi o aua tikanga tiaki

kaore ano i whakatutukitia, notemea e kore ano etahi o aua mea e taea te whakatutuki. Na reira e kore e taea te paahi o tetahi Ture e pa ana ki aua whenua katoa. Me wehewehe pea nga Pire, katahi ka taea, ara, me Pire ano mo tena mo tena o aua whenua.

Hone Heke.—He rite tahi nga tikanga i tukua ai a Hopuhopu ki nga tikanga i tukua ai nga whenua kua whakahuatia nei i roto i te Pire nei; he riterite tonu nga kupu o roto i nga pukapuka nana i tuku aua whenua, a taea noatia tenei ra kaore ano i whakatutukitia nga tikanga i tukua ai aua whenua.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon). —Mehemea ra kei te pena, kaati he takoto noa iho te whakauru o taua whenua, o Hopuhopu, ki roto ki te Pire nei, ina maro te haere o ta tatou mahi. Otira maku e ata uiui te ahua; kaore e taea e au te oati atu mo tena mea i naianei, kia tino mohio ra ano ahau ki te tino takoto o taua whenua.

Tame Parata (mema mo Te Waipounamu). —Ka patai atu ahau ki te Pirimia, mehemea kua whakaurua te rahui i Motueka, e mohiotia nei tona ingoa ko Whakarewa, ki roto ki te Pire nei. He rite tahi te ahua o tenei whenua ki nga whenua Rahui i Porirua me Wairarapa, a kua tae nga ripoata a Tiati Make ki te Kawanatanga mo taua whenua.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon). —Ki te takoto marama ena mea katoa ki te Kawanatanga, heoi e kore au e uaua mo ena whenua, ara, ka pai noa atu au kia uru ki roto ki te Pire. Engari me ata waiho i naianei kia ata uiuia e au.

Heoi whakaaetia ana kia panuitia tuatahitia te Pire.

Haere tonu nga mahi a te Whare.

No te taenga ki tetahi Pire, hoha ana te Whare, kore ana he korama; heoi hiki ana te Whare i te toru tekau meneti ki te tekau ma tahi o nga haora i te po.

Taite, te 13 o Hepetema, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea te panuitanga tuatahi o etahi Pire, ka oti era ka tae ki nga patai.

Taone Maori i Waipiro.

Wi Pere (mema Maori mo te Tai Rawhiti).—Ka patai ahau ki te Minita o nga Whenua, He aha te take o te roa o te ruri me te tapatapatahi o te Taone Maori i Waipiro, notemea kua puta te kupu ki nga Pakeha me nga Maori ka tere tonu te ruri me te tapatapatahi o taua taone? Te take i uia ai e au tenei patai he auau tonu no te tono a nga Pakeha me nga Maori kia tere te whakaoti o taua mea.

Te Takana (Mr. Duncan, Minita o nga Whenua).—Ko te utu mo te patai e penei ana, kaore ano te Taone Maori o Waipiro i panuitia i raro i tekiona 3 o "Te Ture Taone Maori, 1895." Kua oti i taua Ture te whakatakoto me roa te wa e panuitia ai te taone, a ko tetahi kei te riihi taua whenua ki a J. N. Williams (Hemi N. Williams), a e mea ana taua Pakeha kia whakawhitingia tana riihi ki tetahi atu wahi. Otira kei te whakahaerea taua mea, a tenei au e tumanako nei kaore e roa rawa kua oti pai.

Haere tonu nga mahi a te Whare a po noa.

No te tekau meneti te paahitanga o te rua karaka i te po ka hiki te Whare.

Paraire, te 21 o Hepetema, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea ko nga motini ka mutu era, ka tu atu te Pirimia ki te korero mo te—

Tama Mokopuna a te Kuini Raua ko Tona Hoa Wahine (the Duke and Duchess of York).

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—He whakaatu taku ki te Whare kua tae mai ki te Kawanatanga te waea, he mea tuku mai e te Agent-General i Ingarangi, he whakaatu mai tera e haere mai te Duke and Duchess of York, ara, te mokopuna tama a te Kuini raua ko tona hoa wahine, ki Niu Tireni.

Ka mutu, ka tahuri te Whare ki te whakahaere i nga patai.

Whakawhiwhi i Nga Maori ki Nga Whenua Karauna.

WI PERE (mema Maori mo te Tai Rawhiti). —Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, Mehemea tera ranei e whakaurua e ia he Pire ki te Whare i tenei tuunga o te Paremete hei whakatikatika i te Ture Whenua, kia ahei ai nga Maori ki te whakawhiwhi i a ratou, ara, ki te hokohoko, ki te riihi ranei, i nga whenua o te Karauna i

runga i etahi tikanga ano.

Te Takana (Mr. Duncan, Minita o nga Whenua).—Kei roto i te Pire kua oti nei i au te whakanoho ki runga ki te Ota Pepa e mau ana etahi tikanga e ahei ai nga Maori ki te whakawhiwhi i a ratou ki etahi o nga whenua o te Karauna i runga ano i etahi tikanga. A te wiki e haere ake nei, hei reira hoki whakaurua ai te Pire, tera e kite nga mema honore i aua tikanga, a ki te kore e rite aua tikanga ki ta etahi mema honore i whakaaro ai, heoi ka ahei noa atu aua mema honore ki te motini kia whakatikatikaina kia rite ai ki ta ratou i hiahia ai. Otira ki taku whakaaro tera e kitea kua uru ki te Pire nga mea katoa e hiahia ana.

Te Taheke i Okere, Rotoiti.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, Mehemea kei te mohio ia kei te keria e etahi tangata he tuunga mihini huri mira ki te taha o te taheke i Okere, kei te Taheke Poraka, Rotoiti, taua wahi; a mehemea ranei kei te mohio te Minita he whenua Maori taua wahi i te rere; a mehemea tera ranei e uiuia e te Minita na wai aua tangata i whakamana kia haere atu ki reira mahi ai; a tera ranei e pana e ia aua tangata? Tetahi hoki, tera ranei e whakahaua e te Minita kia whakahokia etahi toki kohatu i kitea e aua kai-mahi ki nga Maori no ratou te whenua?

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita mo nga Mea Maori).—He korekore nei nga rongo korero kua tae mai ki au mo te patai nei, otira maku e whakaatu i tangohia taua whenua, i raro i te Ture mo nga Mahi Nunui o te Koroni. Ko te take i tangohia ai taua wahi, hei tuunga mihini huri i te raiti mo te taone o Rotorua. Kaore ano te Kawanatanga i rongo i kitea ranei kaore ranei i kitea he toki kohatu e nga kai-mahi o taua wahi, heoi ta te Kawanatanga i kite ai ko nga korero mo aua mea i taia ki nga nupepa.

Kareti Maori.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, Mehemea ka whakahaerea e ratou he tikanga hei arai kia mutu ai te whakahaere a nga kai-tiaki o Whitireia (Porirua) i ta ratou whakaaro e mea nei kia whakaarahia ki nga Moni Tiaki kei a ratou, tetahi kareti Maori ki te Takiwa o Wairarapa? Ki taku ko te wahi pai hei tuunga mo taua kareti ko Porirua ko Otaki ranei. Ko te hiahia o nga Maori me whakahoki atu taua whenua, a Whitireia, ki a ratou, i runga ano i te kupu a te Komiti mo nga Mea Maori i ripoata ai i te tau 1896, ara, i mea nei te Komiti me whakakore te Karauna karaati, a me tuku atu taua whenua ki te Kooti Whenua Maori mana e kimi nga tangata e tika ana ki taua wahi. Kua korekore nei nga whenua o nga Maori o reira kei te toe hei oranga mo ratou, a he pai rawa kia whakahokia atu taua whenua me nga reti o taua whenua ki nga Maori. A i te mea kei te whakaara te Kawanatanga i nga kura ako mahi-a-ringaringa ki waenganui i nga Maori, na reira ka mea atu ahau kia ata tiroirohia tenei mea e te Kawanatanga.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—Kua tuwhera i tenei patai tetahi putake nui rawa. He tika, he maha nga whenua nunui, nui hoki te utu i naianei, kei etahi wahi puta noa i Aotearoa, i hoatu e nga Maori i nga ra o mua ki nga Haahi Karakia hei turanga kura a hei tautoko i te whakapono. Kihai i tutuki i aua Haahi a ratou mahi i ki ai ka tutuki i a ratou; kaore ano i tu i a ratou nga kura, a kaore ano hoki i rite i a ratou nga hiahia o nga Maori, mo te taha ki te whakapono, i te wa i hoatu ai aua whenua ki aua Haahi. Tenei e takoto nei i ona kai-tiaki, nga moni e £6,000 i puta mai i nga reti o Whitireia. Mehemea he tika ka hikitia taua moni hei whakaara kura ki Papawai, kaati, he mahi he rawa tera, he takahi tera i nga tikanga o te pukakuka tiaki i taua whenua. Ki te whakaarahia he kura ki aua moni, kaati, me whakaara ki Otaki, ki te kainga o nga Maori na ratou te whenua i hoatu. Otira, me korero atu au, tenei kei au tetahi Pire poto, tera e whakaurua e au ki te Whare, hei whakahaere mo tenei putake, ara, hei whakamana i tetahi Roiara Komihana hei whiriwhiri i taua mea, kia taea ai e te Paremete te mahi i te mea tika mo nga Maori, na ratou taua whenua i tuku ki te Haahi.

Ka mutu nga patai ka mahia ko etahi Pire.

No te tekau meneti ki te toru karaka i te po ka hiki te Whare.

Wenerei, te 26 o Hepetema, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Te mutunga iho o te whakauru o etahi Pire torutoru nei, katahi ka whakahaerea ko nga patai.

Paehuia Poraka.

Wi Pere (mema Maori mo te Tai Rawhiti).—Ka patai ahau ki te Minita o nga Whenua, He aha te take i roa ai te whakaputanga o te taitara o Paehuia Poraka, i te Takiwa o Wairarapa, ki nga Maori no ratou taua whenua? Ko taua whenua no te tau 1893 ka whakataua tuturutia ki nga Maori, e noho mai nei i runga. Mai o reira tae mai

ki naiane kaore ano i whakaputaina te taitara mo taua whenua, ahakoa kei runga tonu i taua whenua nga tangata e noho ana i tenei ra, a kua tonu atu hoki ratou ki o ratou hoa Pakeha e noho ana i te taha o taua poraka kia utua te wahi e rite ana hei utu ma ratou o te whakaarahanga o te taiapa o te rohe wahanga o taua whenua, whakautua mai ana e aua Pakeha, penei, kaore ratou e mohio ana no aua tangata Maori e noho ra i runga taua whenua, a i runga i taua ahua takoto mangere ana te whenua, kaore e whakamahia ana. Kua ruia taua poraka ki te karaihe, a kua tae kei runga i te whenua e takoto ana nga poohi me nga waea hei hanga i te taiapa. Koia i tonoa atu ai ki te Kawanatanga kia hohoro te whakaputa o te taitara o taua whenua kia taea ai e nga Maori te mahi a ratou mahi e hiahiatia ana e ratou.

Te Takana (Mr. Duncan, Minita o nga Whenua).—Kaore ano i whakataua e te Kooti Whenua Maori ko wai ma nga kai-riiwhi mo nga tupapaku kei roto i te taitara o taua whenua.

Wi Pere.—Kua oti noa atu taua whenua te whakawa e te Kooti Whenua Maori, na Tiati Make i whakatau nga tangata mo ratou taua whenua.

Public Health act Kia Whakamaoritia.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—Ka patai ahau ki te Minita Maori, Mehemea tera ranei e whakahaua e ia kia whakamaoritia a kia perehitia, hei maramatanga mo te iwi Maori, nga Ture nei, ara, te Public Health Act me ona whakatikatikanga, te Slaughtering and Inspection Act me ona whakatikatikanga, me te Stock Act me ona whakatikatikanga; ki te kore e taea te whakamaori o aua ture katoa, kaati, ko te whakarapopototanga o ia Ture e whakamaori? Mehemea kei te pai mai te Minita ki taku korero, heoi mana e whakahau te Apiha Roia o te Karauna kia mahia e ia te whakarapopototanga o aua Ture ki te reo Pakeha, ka hoatu ai ki nga Kaiwhakamaori kia whakamaoritia.

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita mo nga Mea Maori).—Kei te whakaae atu au ki te tonu a te honore mema. He mea pai me whakarapopoto aua Ture kua huaina ake nei, a ko nga whakarapopototanga e whakamaori.

Ka mutu etahi atu patai maha noa atu, ka haere tonu te mahi a te Whare i etahi Pire me etahi atu mea.

No te tekau ma rima meneti te paahitanga o te toru karaka i te po ka hiki te Whare.

Taite, te 27 o Hepetema, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka mutu te panui tuatahi o etahi Pire e rua, ka whakahaerea ko te panuitanga tuarua o te—

Ture Penihana mo Nga Kaumatua.

Na TE HETANA (Right. Hon. Mr. Seddon, Pirimia), i timata te korero mo tenei Pire, ka mutu ia ka tu ake ko etahi mema tokomaha, no te mutunga o era, ka tu ko—

Tame Parata (mema Maori mo te Waipounamu).—E te Pika, e tu ake ana ahau ki te whai kupu mo te Pire Penihana Kaumatua, ara, mo te tekiona 12 me ona wahanga tekiona. He maha nga kupu a te mema honore katahi nei ka noho iho ki raro i korero ai mo nga whakahaerenga whenua Maori, me nga hoko, me nga rihi, me era atu mea kore rawa nei he paanga tahi ki taku nei titiro ki te Pire e takoto nei i o tatou aroaro; a ki taku mahara e tino he ana tana kawae ke noa atu i te korero ki waho ke atu o te take e whakahaeretia nei. Engari, e te Pika, ko taku take i tu ake ai ahau ko tekiona 12 o te Pire, notemea he mea ata whakauru atu ki kona taua rarangi kia hangai tonu ki runga ki te iwi Maori. E penei ana te tikanga o taua tekiona: e kore rawa tetahi tangata Maori o Niu Tireni, he paanga whenua tona e whiwhi ki te penihana. Kaore te Pire e ki ana kia pewhea te nui o tona whenua e kore ai ia e whiwhi penihana. E penei ana, e kore rawa tetahi Maori e ahei kia whakawhiwhia ki te penihana, ki te tiwhikete penihana ranei, mehemea e hara ia i te tangata whenua-kore. A taku mohio iho ki te tikanga o tena kupu e penei ana, me kore rawa atu ona whenua tahi. Kaati, e te Pika, e tika ana ka nui ano nga Maori kore rawa nei he eka whenua, otira tera atu ano etahi Maori he whenua ano o ratou, engari kore rawa atu he oranga, he tikanga, he painga, pewhea, pewhea ranei, e hua ana ki a ratou i runga i aua whenua; a i runga i te aronga o te Ture e takoto nei he mea uaua rawa atu te rapunga atu kia kitea te wariu o te paanga o te Maori ki te whenua. Nui atu te taumaha o nga mahi e utaina ana ki runga ki nga Tiati, me nga Kai-whakawa, me nga Apiha o te Kooti Whenua Maori, me era atu tangata e tukua ana ki a ratou tena mahi te rapu atu i te wariu o te paanga whenua o te Maori e tonu ana kia whakawhiwhia ia ki te penihana kaumatua. He mea ano nuku noa atu i nga moni katoa o te penihana mo te tau kotahi, nga moni e pau ana i mua o te taetanga e te Maori te whakaatu marama ki te Kooti, koia ano, e tika ana taua tangata kia whakawhiwhia ki te penihana. Ki taku mahara e tino tika ana kia whakahengia te Kawanatanga mo tana whakauruhanga i taua rarangi ki roto ki te Pire nei. Ki taku kua rawa e whakarereketia nga tikanga o te Ture tuatahi mo te taha ki te iwi Maori. No te korerotanga o te Pire o te 1898 e te Whare nei—kei te mahara ano pea nga mema honore—i whakaha ahau, i ki ahau me kua nga ritenga o te Pire e pa ki te iwi Maori. I tino mohio ano hoki ahau i reira, heoi kau te take i

hoatu ai taua painga ki te iwi Maori, hei hoko hei patipati i nga pooti a nga mema Maori, kia tautoko ai ratou i taua Pire kia paahitia ai e tenei Whare. Ko ia tena taku mahara i taua wa, me taku tupato ano i taua wa, akuanei peneitia ai me ta tenei Pire e mea nei, a i naiane i kua tika tonu taua whakaaro oku. Ko ia nei hoki te tohu. He tino poropiti pono ahau i tera korerotanga aku. I korero roa maua tokorua ko taku hoa ko Wi Pere, te mema honore o te Tai Rawhiti, i penei ta maua kupu, he tikanga whakaiti tera i te iwi Maori, ara, te hoatutanga i a ratou ki raro i nga ritenga o te Ture Penihana Kaumatua, a kei te mau tonu ano hoki ahau ki tena whakaaro a maua. Engari i naiane i runga i te mea kua tata ki te rua tau e whiwhi ana nga Maori i nga painga o te Ture o te tau 1898, katahi ka mahia mai ano he Pire hei muru atu i aua painga o ratou. Ki taku titiro, e te Pika, he mahi hamupaku noa iho tenei mahi a te Pirimia i a matou mai o te timatanga. Heoi kau te take i whakaurungia ai e ia te iwi Maori ki roto ki taua Ture hei whakapohehe kau i a matou, me nga iwi Maori o te koroni—kia mahara ai nga Maori katahi ano te tino Pirimia, kei runga atu ia i nga tangata katoa, kite kimi pono i te ora mo te iwi Maori; engari i naiane, i te mea kua riro atu i a ia taua mea i hiahia ai, katahi ia ka tahuri mai ka muru atu ano i nga painga katoa i whakawhiwhia nei ki a matou i raro i taua ture. Ahakoa te kupu a nga mema e ki mai nei "Kaore," ko ahau e ki ana "Ae," a kaore rawa nei oku wehi kei he tenei kupu aku. Toku mohio ki toku ahua i a au e tu nei hei mema no tenei Whare, e penei ana, ki te kite pono ahau i runga i toku nei mohiotanga kei te he tetahi mea, heoi te mahi tika maku he korero tonu atu i tena whakaaro oku i te ra e whiti ana. Kei te penei taku kupu atu ki te Kawanatanga, me patu tenei rarangi 12, waiho mai ki a matou, ki nga Maori, nga painga i homai e koutou i te Ture o te tau 1898 — kua e murua atu i a matou i runga i te Ture o te tau 1900. Ki te kore te Kawanatanga e whakaae mai ki tena kupu aku, kaati, kia tae ki te Komititanga o te Pire nei ka whakapaua e au toku nei kaha ki te patu atu i tenei rarangi. Kei te tino tonu atu ahau ki tenei Whare, tukua mai kia whiwhi tahi matou nga Maori me nga Pakeha i nga painga o te Ture tuatahi. Kei raro tatou katoa i te mana o te haki kotahi, a mo te aha kia rereke te ahua mo tetahi o taua? Kei te ki atu ahau i runga i nga mea penei kia kotahi ano te ture mo nga iwi e rua, kua hei kowhiriwhiri i te ahua o te tangata. E kore ahau e whakarua rawa i te Whare, engari i mua o taku nohoanga ki raro me penei taku kupu atu: no tenei rangi tonu i rongo ai au ki tenei tekiona, no reira ka korero ano ahau i taku kupu tuturu o mua ra, ara, penei na, mehemea e uru ana ki roto ki tetahi Pire tetahi rarangi e pa ana ki te iwi Maori me ata perehi marire ki te reo Maori ka tohatoha ai ki nga iwi Maori i mua o te kawenga mai ki te Whare, kua ki nga mema Maori anake, engari ki nga iwi Maori katoa i te koroni. Tenei ano tetahi kupu mo te taha ki nga Maori, ahakoa e hara ratou i te tangata tino whenua-kore rawa, otira i raro i tenei tekiona tera e araitia he penihana mo ratou. Ka nui nga tangata, ahakoa kaore e tino taea te ki he tangata whenua-kore, i te mea kotahi pea te eka whenua i tena wahi, kotahi i tera wahi, e rua pea i tetahi atu wahi, engari kaore rawa tetahi mea kotahi o aua paanga whenua e nui ana hei oranga tuturu mo ratou, kaore he painga e hua mai ana ki a ratou i runga i aua whenua, engari e hara ratou i te tangata whenua-kore; otira kaore e taea e ratou te rihi, te hoko, te whakahaere pewhea ranei i aua whenua kia puta ai he painga ki a ratou. Mo te taha ki nga whenua Maori o te Motu o Te Waipounamu: kaore kau he whenua papatupu a nga Maori o Te Waipounamu; kua puta nga taitara mo nga whenua katoa o reira, engari e takoto wehe ke noa atu ana nga paanga o te tangata, he wahi ke, he wahi ke. Mehemea ki te hiahia te Maori ki te hoko, ki te whakawhiti ranei, i tetahi o aua tekiona whenua mo te tekiona a tetahi atu Maori, he mea ano nuku ke atu i te wariu o te whenua nga moni e pau i te whakaritenga i nga tikanga katoa o te ture. Me titiro te Minita kei a ia e whakahaere ana tenei Pire ki tenei tu ahua, a kaore ia e kore te kite e tino he ana te whakauruhanga atu o tenei kupu ki roto ki te Pire e ki nei kia kua te Maori e whiwhi penihana mehemea e hara ia i te tangata whenuakore. I te Ture o te tau 1898 e ata whakahuatia ana te nui o te moni mana e arai te Maori e kore ai e whiwhi penihana Mehemea i nuku atu i tera moni te wariu o te huihuinga o nga mea katoa a te Maori hui atu ki ona whenua hui atu ki ona taonga katoa, kaore taua Maori e tika kia whakawhiwhia ki te penihana. Kaati, me korero ake ahau mo nga Maori whenua-kore i Te Waipounamu, e penei aua taku kupu: i whakaae te Whare i mua kia wehea he whenua hei oranga mo aua tangata, engari taea noatia tenei ra, ahakoa kua roa e takoto ana taua whakaae, kaore ano tetahi eka kotahi o aua whenua, kia hoatu ki a ratou. Kua takoto noa atu te rarangi ingoa o aua tangata whenua-kore ki runga ki nga wahi takotoranga pukapuka o tenei Whare. Ka kitea e koutou mai ano i te wa i puta ai te ripoata a nga Komihana i runga i ta ratou uiuinga i tenei take, kaore ano tetahi eka kotahi kia hoatu ki aua Maori o aua whenua i whakaaetia ra mo ratou. Kei roto i aua rarangi ingoa e korero nei ahau ka kitea e noho ana nga ingoa o nga Maori whenua-kore katoa o Te Waipounamu, tena e tae ki te rua mano to ratou tokomaha, a ko nga paanga whenua o etahi o ratou tena e tae ki te rima eka, tekau eka, i te tangata kotahi, he takitahi rawa nga mea i tae ki te rima tekau eka i te tangata kotahi; he tino takitahi rawa nei nga Maori e ora tika ana i o ratou whenua. Ko nga whenua katoa o Te Waipounamu i riro katoa i te Karauna. I te tau 1853 i nuku atu i te toru tekau miriona nga eka whenua Maori i hokona e te Kawanatanga, a heoi kau te moni i utua ai mo aua whenua e rua tonu nga mano pauna (£2,000); koia ahau i ki ake ai na nga apiha a te Kuini, ara, na te Kuini tonu, ki tona aronga, i hoatu taua mate nui whakaharahara kua pumau nei hei ngau tonu i nga iwi Maori o Te Waipounamu. A, i naiane, i te mea kua arohatia atu ratou ki tetahi painga itiiti nei, ara, ki tenei penihana kaumatua kua whakawhiwhia nei ki a ratou i roto i enei tau e rua kua taha ake nei, kite rawa ake ahau i tenei po kua mea te Kawanatanga i naiane ki

te muru atu i taua painga. Ka kaha ranei te Minita o nga Reriwe ki te ki mai ki ahau he mahi pai tenei nana, tana whakatakotoranga mai i te Pire penei te ahua? Ko ahau e ki ana kaore rawa ia e kore te whakama mo tana hanganga i te Pire penei. Kei te kite atu ahau e rua tonu nga Minita o te Karauna kei roto i te Whare nei e noho ana, kaati, me hangai tonu atu he kupu maku ki a raua, penei, heoi te mahi tika ma raua, ma nga Minita o te Karauna, ma nga mangai o te Kuini, he whakahaere anake i te tika me te ora mo te iwi Maori kua taamia nei e koutou e te iwi Pakeha i to koutou taenga mai ki tenei whenua. Mehemea ka riro ma enei kupu aku i tenei po e panui atu ki te ao katoa te tuturu ahua o tenei iwi o te Pakeha e noho nei i tenei whenua, e rupahu nei he iwi manaaki ia, he iwi rangatira, he iwi e tika ana kia kiia he tino tangata, kaati, ka koa ahau mo taku mohiotanga na enei kupu aku i kitea ai, e hara. E hara ahau i te tangata e tino whakarongona ana aku kupu e tenei Whare, engari ko tenei mea e korerotia nei e au tetahi mea e kaha rawa ana te mamae i roto i taku ngakau, na reira kore rawa e taea e au te noho puku e ka puta ake ana he whakaaro i roto i au mo runga mo nga mate e peehi kino nei i toku iwi. Kaati, ko aku kupu i mutu ake nei mo nga Maori whenua-kore e hangai ana mo nga iwi o Te Waipounamu. Me whakapuaki ano ahau i etahi kupu mo te taha ki nga Maori o te Motu o Aotearoa. Kei te penei taku kupu rite tonu te tika o nga Maori o Aotearoa kia whakawhiwhia ki te penihana, no te mea he mea raupatu o ratou whenua, he mea tango he atu i a ratou: e tika aua kia ata whakaarohia tahitia nga Maori o Aotearoa me nga Maori o Te Waipounamu. Kaore rawa e taea e te waha te korero atu i te kaha o te ohore o taku ngakau i taku kitenga iho i tenei po i tenei rarangi e noho ake nei i roto i tenei Pire. Kaore rawa e taea e au te mohio i whea ranei nga mahara o te Pirimia e haere ana i kitea ai e ia tenei tekiona hei whawhao ki roto ki te Pire. Me pewhea ra e taea ai e ia te ki e rite ana tenei rarangi ki ana korero e korero tonu nei ia, i te ra, i te ra, i a ia e tu ana i te aroaro o nga Maori, ka patuki i tona uma, ka mea, "Ko ahau te matua o te iwi Maori; e titiro atu ana ahau ki a koutou ano he tamariki koutou naku, heoi te mea nui kei roto i taku ngakau ko te ora, ko te pai, ko te tika mo koutou." E tonu atu ana ahau ki te Pirimia kia patua atu te tekiona e noho nei i roto i te Pire nei. Ata waiho nga Maori e whiwhi nei i nga painga o te Ture Penihana Kaumatua 1898, kia whiwhi ana i aua painga, ehara rawa ano hoki aua painga i te koha nui rawa hei hoatu ki te iwi Maori.

TE MAKUAEA (Mr. McGuire, mema mo Hawera).—No te mutunga o ta Tame Parata whai-korero, ka tu ake ko tenei tangata. He tautoko tana i te tika o nga korero a Tame Parata. A ka korero, i te mea kua riro nga whenua o te iwi Maori i te Kawanatanga, na reira ko te mea tika me whakawhiwhi nga Maori ki te penihana. Kaore i roa tana whai-korero ka noho ki raro, ka tu atu ko —

Wi Pere (mema Maori mo te Tai Rawhiti). —Kihai ahau e tu ki te whakapuaki kupu mo tenei Pire i tenei po me i kore taku motini i kokiritia ra e au ki te aroaro o tenei Whare i te wa e whakahaerea ana e te Whare nei te Pire o te tau 1898 i penei taku motini i taua wa, kua te Ture penihana kaumatua e pa ki nga tangata Maori. I korero ano hoki ahau i taua taima mehemea e whakaarohia ana kia hoatu he penibana ki nga Maori, kaati, me penihana whenua, kua te penihana moni, kia whiwhi ai nga kaumatua me nga tamariki whenua-kore i tetahi whenua o ratou. Notemea na nga Kawanatanga o tenei koroni i whenuakore ai etahi Maori. Otira, i poto katoa te nuinga o nga mema o tenei Whare ki te ki kaore rawa e tika kia whakawhiwhia te Maori ki te penihana; a no te mutunga o taku whai-korero i taua tau tu ake ana te mema honore o te Tai Hauauru, a Henare Kaihau, a kaha atu tana whakahe ki ahau mo aua kupu aku, me tana korero mai ki au he pohehe pea noku i korero pera ai ahau, i ahau i ki ra kua e hoatu he penihana ki nga Maori. Katahi ahau ka tu atu ka whai-korero ki te Whare, ka ki atu tena e tae ki tona wa e mohio ai te mema honore ko ia i he, ko ahau i tika, ara, mehemea ka tae ki te rua miriona nga Pakeha tango penihana o tenei whenua, a tekau ano, e rua tekau ranei nga Maori whai penihana. e ora ana a te taenga ki taua wa, te tukunga iho ka utaina he taake taumaha rawa ki runga ki nga whenua o nga Maori kia riro atu ai he moni hei utu i aua penihana Katahi ka huri mai nga mema honore o tenei Whare ki te whakahe mai ki ahau, ka ki mai kua e wehea kia rereke he tikanga mo nga Maori kia rereke he tikanga mo nga Pakeha, notemea ki ta ratou mahara he tuakana he taina te Pakeha raua ko te Maori, a heoi ta ratou hiahia ko te mahi i te mea tika i te mea marama mo te iwi Maori, ka tonu mai ki ahau kia unuhia e au taku menemana. No reira unuhia ana e au taku menemana, a paahi ana taua Pire i runga i tona ahua e takoto nei i roto i te pukapuka o nga Ture. Na te Whare tena mahi, e hara i ahau. Engari, i te mea kua paahitia taua Ture, kaati, ki taku whakaaro he ahua painga ano tena kua whakawhiwhia ki a matou, a e tika ana kia waiho ki a matou i naianei. Engari ko koutou e mea ana kia taugohia atu taua painga i a matou. Ki te tikanga Maori na te tutua anake tena tu mahi. Ki te hoatu e te Maori tetahi mea ki tetahi atu tangata e kore rawa ia e whakatutua i a ia ki te tonu atu i taua taonga kia whakahokia atu ano ki a ia. Heoi ki taku mahara kua tino wareware pea te Pirimia he tangata ano ahau; i pera ai taku whakaaro, he kore nona kaore i mahara me matua haere mai ia ki ahau, i mua o taua whakatakotoranga i te Pire penei, ki te whakaatu mai i nga tikanga e whakaarohia ana e ia kia whakaurua ki roto tera e pa ki te iwi Maori me nga penihana kaumatua. Mehemea i haere mai ia ki ahau i waho o tenei Whare korero mai ai kia whakaae au me mutu te hoatu penihana ki nga Maori, kua whakaae atu au, notemea he tonu rangatira tera. Engari kua penei taku kupu whakahoki ki a ia "Hoatu he whenua mo nga Maori whenua-kore hei riiwhi mo nga penihana ka tangohia na e koe i a ratou." Ki te whakaaro Maori me i pena te tikanga a te Pirimia, katahi ka tika. Tena ko te mahi ngaro, penei me tana kua mahi nei, e kore rawa te tangata e mea ana kia kiia ia

he tangata, e kaha ki te mahi pena. Mehemea e ki ana tenei Pire ko nga Pakeha rawakore anake kaore rawa nei o ratou oranga uga mea e tika ana kia whakawhiwhia ki te penihana katahi ka ahua marama tenei whakatikanga i te ture, notemea ki taku mahara e mea ana te Ture o te tau 1898, e tika ana ia tangata kaore nei e neke atu ana i te £50 i te tau nga moni e puta ana ki a ia kia whakawhiwhia ki te penihana, a ki taku mohio e ki ana taua Ture kaua e neke atu i te £270 i te tau te huihuinga katoatanga o te wariu o nga moni me nga taonga me nga rawa katoa a te kaitono penihana. Kaati, he ata kowhiriwhiri kino tena i te ahua o te tangata ki taku whakaaro Ki toku nei whakaaro kia kotahi ano he tikanga mo tatou katoa. Mehemea ka murua atu i nga Maori nga painga o tenei Pire, kaati, me pera ano hoki te mate o nga Pakeha, kia waiho ai ko nga tangata anake e tino kore rawa atu ana o ratou oranga tahi e whakawhiwhia ki te penihana kaumatua. Mehemea i pena nga kupu o tenei tekiona e kore au e tu atu ki te korero i tenei po, a kua kore he take e ki atu ai ahau kaore tenei Kawanatanga e mahi ana i te mahi rangatira, a kua kore hoki he take e ki ai ahau kei te kowhiriwhiria to ahua o te Maori raua ko te Pakeha. I te wa i pootitia tuatahitia ai a te Honore Timi Kara, e tu nei i tenei ra hei Minita mo te taha Maori, hei mema mo tetahi o nga takiwa mema Maori o tenei motu, kokirihia ana e ia tetahi motini kia riterite tonu te tu o nga Pakeha me nga Maori o tenei motu, a i kore ai i tutuki taua hiahia o taua mema honore na te iwi Maori i arai. Mehemea i tautokona taua mema honore i runga i taua motini ana, kua tu he mema Pakeha anake nga mema o tenei Whare i tenei ra, kua kore nga mema Maori, a kua tu ia mema kotahi o tenei Whare hei mangai mo nga iwi e rua, Pakeha, Maori. Kaati, mehemea i tuturu ki tera ahua, ko wai te tangata e kaha ki te ki mai ki ahau ka toa te Kawanatanga ki te whakatakoto mai i tetahi tikanga penei me tenei e mau nei i roto i te tekiona e korerotia nei? Mo te taha ki a au ake nei, e penei ana taku kupu, i roto i enei tau maha e noho nei ahau i roto i tenei Whare ko ahau te tangata tautoko pono i tenei Kawanatanga, a kaore au e pai kia maharatia kei te hopohopo taku whakaaro i naianei, engari e penei ana taku korero, te mahi tika ma te Kawanatanga i mua o ta ratou haringa mai i te Pire penei te ahua ki te aroaro o tenei Whare, me haere mai ki a au ui mai ai, "E pehea ana tou whakaaro mo tenei tikanga?" He aha rawa i peneitia ai au e te Kawanatanga? Na te nui ranei o te putanga o to ratou taha, na te maha o nga mema Pakeha kei te tautoko i a ratou i penei ai ta ratou whakaaro, i mea ai, kaore he tikanga i naianei e mahara ai ratou ki ahau me toku iwi? Maku e ki atu ki a ratou, i te wa e iti ana te ratou putanga nui atu to ratou whakaaro ki ahau, me to ratou whakamaharahara tonu ki ahau, i taua ahua o ratou i nga wa katoa. Kaore ahau eturaki i te panuitanga tuarua o tenei Pire, engari e penei ana ahau: e tino tono ana ahau ki a koutou ki nga mema honore, ina uru tenei Pire ki te Komiti, me patu atu tenei tekiona kia kore atu, a ka tono atu hoki au ki te Pirimia kia ata whakaaro marire ia i tenei take kaua hei waiho noa iho e ia i runga i tenei ahua whakaaro kore ona He tangata ano ahau, me aku mahara me oku hiahia i roto i a au. a mehemea ka pakeke tonu te Kawanatanga ki te hanga i tenei mate mo te iwi Maori, ka ki tonu atu ahau e kore rawa au e wareware ki tenei mahi. Ka mau tonu i roto i au tenei mahi hei mamae mo toku ngakau i nga ra katoa e ora ai ahau. Kaati, ka inoi pono atu ahau ki te Kawanatanga kia unuhia te tekiona o te Pire e kinongia nei e au. Kei toku takiwa ko Te Puutu, Kaiwhakawa tuturu, te apiha nana i whakawa nga tono penihana a nga Maori. He mea ata uiui nana kia mohio ai ia ki te ahua o nga Maori e tono ana i te penihana, a mehemea ka kite ia he iti nga paanga whenua o aua Maori, e tae ana ki te £2 ki te £3 ranei i te tau te katoa o nga moni reti e hua ana ki a ratou i te tau, ka whakaaetia e ia kia hoatu he penihana mo ena tangata. Engari kore rawa tetahi Maori kotahi nei o taua takiwa i tae ki te £10, nuku atu ranei, te moni e puta ana ki a ia i te tau, i whakawhiwhia ki te penihana. Tetahi, e penei ana taku, mehemea kaore koutou e pai ana kia hoatu he penihana moni ki nga Maori, kaati me riiwhi taua penihana ki te whenua kia whiwhi ai nga Maori whenuakore i te whenua mo ratou. Waiho ki te tangata e tono ana i te penihana te whakaaro, ki te ki ia me whenua, me whenua, ki te ki ia me moni, me moni. Me i haere mai te Pirimia ki a au tono ai kia whakakorea nga penihana a nga kaumatua Maori o te Tai-Rawhiti kua whakaaetia e au. Engari na tona pohehe ki te whakaaewhio haere i te huarahi hei whakaurunga mai mana i tenei mea ki roto i tenei Whare, na reira i tika ai aku kupu i korero ake nei. Kua pohehe pea ia ki te mea tika hei mahi mana, no te mea ko te Maori te tangata kei runga atu tona tika i to nga tangata katoa ki tenei mea ki te penihana. Tena, kia patai atu ahau, He aha rawa te take e tika ake ai nga Pakeha tuatahi i haere mai i Ingarangi kia whakawhiwhia ki te penihana, i kore ai e tika nga Maori? Ko nga Pakeha hoki i haere mohio mai ki konei, me to ratou whiwhi hoki i nga matauranga kaore rawa nei i te Maori; a ka whakapaua e etahi o aua Pakeha a ratou moni ki te waipiro me era atu whakahaere kuare, ka koroheketia ka tahi ka tangi haere atu ki te Kawanatanga inoi atu ai kia hoatu he penihana ma ratou. Kei te rereke te ahua o nga Maori. E tino tika ana ratou kia arohatia e te koroni, notemea na tenei Whare tonu i paahi ia Ture, ia Ture, i ngaro haere atu ai i nga iwi Maori o ratou whenua. Koia ahau i ki ake ai kaore e tika kia kiia ko nga Maori whenua-kore anake e tika kia whiwhi i te penihana ma ratou, engari huia atu ano hoki nga Pakeha kaore rawa atu nei he oranga tahi. Mehemea e waiho ana ki nga Pakeha nga painga katoa o te Ture o te tau 1898, kaati, me whiwhi tahi ano hoki nga Maori. Ki te kore te Pirimia e whakaae ki taku kupu, kaati, tera ia e taka atu ki te nohoanga he i korero ake ra ahau i mua ra, ta te mea na te kuare anake tena mahi, ka hoatu i te taonga i tenei ra, kei apopo ka tikina atu e ia ka haria atu. Kaati, i ki ake ra ahau i te tuatahi e kore ahau e turaki i te panuitanga tuarua o te Pire nei, engari ka tuaruatia atu ano e au taku tono ki te Pirimia, ara, kia tae ki te Komititanga o te Pire, me ata hoki ano ona

mahara ki tona ahua o mua mo te taha ki te iwi Maori. Kaua ia e wehe atu i a ia ki rahaki noa atu i te iwi Maori i naiane. Kaua hei tu a hoariri mai ki a matou, ano he Pakeha motuhake noa atu ia. Engari e ahua penei ake ana taku whakaaro i roto i a au, akuanei pea, e hara pea i te Pirimia i hanga tenei tekiona kino kua uru nei ki roto ki te Pire hei mate mo nga Maori, na etahi atu tangata pea tenei mahi, haere atu ana ki a ia kororerero atu ai a whakarongo atu ana ia ki ta ratou tohe.

He maha nga mema i tu ki te korero mo te Pire i muri i a Wi Pere.

Ka mutu nga whai-korero ka tukuna te motini ki te Whare, ara, kia panuitia tuaruatia te Pire.

Heoi whakaaetia ana te panuitanga tuarua o te Pire.

Ka mutu tera tukuna tonutia atu te Pire ki te Komiti o te Whare katoa.

No te urunga ki te Komiti ka tu ake a—

Te Maka (Mr. Monk, mema mo Waitemata). — Ka motini kia whakanukuhia te komititanga o te Pire ki tetahi atu ra.

Ka tangi te pere, heoi waahi ana te Komiti. Koia tenei te pooti.

Putanga, 23.

Heoi kihai i nukuhia te komititanga o te Pire, katahi ka mahia a oti tonu atu te komititanga.

Katahi ka takoto te motini kia panuitia tuatorutia te Pire.

No te tukunga o te patai, paahi tonu atu te panuitanga tuatoru.

No te hawhe-paahi i te tahi karaka i te po ka hiki te Whare.

Paraire, te 28 o Hepetema, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea te panuitanga tuatahi o tetahi Pire kotahi.

Katahi ka mahia ko nga patai, ka tae ki te patai a Heke mo—.

Nga Maori Whenua-Kore.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—Ka patai ahau ki te Minita Maori, Mehemea ka rapua e ia nga ingoa o nga Maori whenua-kore katoa i te Motu o Aotearoa, ara, nga Maori i whenua-koretia i runga i te raupatu a te Kawanatanga, a i runga ano hoki i te keremetanga a te Karauna i etahi whenua i te pito ki te Tai Tokerau, e kiia nei he "whenua toenga"? Tera tetahi pukapuka i whakatakotia e te Pirimia ki runga ki te teepu o te Whare i tera rangi ake, e whakaatu ana e 3,617, nga ingoa o nga Maori whenua-kore o Waikato, 3,617—he tangata e kiia ana i murua o ratou whenua i runga i te raupatu a te Kawanatanga, i whenua-koretia ai ratou. Na e mohio ana ahau tera atu ano etahi Maori o era atu iwi i roto i te koroni nei i whenua-koretia i runga i taua tikanga nei ano, a tera ano hoki etahi Maori i te pito ki te Tai Tokerau i whenua-koretia i te mahi a te Karauna ki te kereme i nga whenua toenga katoa. Kaati, e tumanako ana ahau tera e taea e te Kawanatanga te whakaaro nga tangata e noho mate ana i runga i aua tu ahua.

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita mo nga Mea Maori).—Kua takoto te whakaaro a te Kawanatanga kia uiuia, kia rapua tikatia nga ingoa o nga Maori whenua-kore katoa puta noa i te koroni, e kore te Kawanatanga e whakaaro ki te takiwa kotahi anake, engari ahakoa kei te whea takiwa o te koroni nei, ki te kitea kua whenua-koretia etahi Maori i runga i aua huarahi mate kua korerotia ake nei e te mema honore, heoi ki te te whakaaro a te Kawanatanga e tika ana kia tahuri te koroni ki te whakaora i aua mate e peehi nei i aua tangata. E mohiotia ana he maha nga tangata i murua o ratou whenua e te raupatu a te Kawanatanga, a i etahi wahi hoki o te koroni i murua i runga i te tangohanga a te koroni i nga "whenua toenga" i korerotia nei. Engari kua tuturu te whakaaro a te Kawanatanga kia ata mahia tikatia taua take, kia kore atu ai te kore whenua o etahi o nga Maori, notemea kaore rawa e pai tera ahua kia waiho hei ahua tuturu mo etahi Maori.

Hone Heke.—Me pewhea ra te whakahaere o te huarahi e uiuia ai tenei putake?

Timi Kara (Mr. Carroll).—Kua korero te mema honore mo tetahi rarangi ingoa i whakatakotia ki runga ki te teepu i mua ake nei. Kaati, ko tena whakaaturanga mai na nga Maori ake i whakaaro, a ka pai noa atu matou ki te tango i nga whakaaturanga mai a nga iwi Maori o ia wahi o te koroni. Ko aua whakaaturanga mai ma tetahi apiha a te Kawanatanga e tiro-tiro e whakatika. Tera pea te Kawanatanga e tono atu ki nga Kai-Whakawa Hara, ki nga Tiati ranei o te Kooti Whenua Maori, ki etahi atu apiha ranei a te Kawanatanga e noho ana i tena wahi i tena wahi o te koroni, ma ratou e whakahaere nga uiuinga e tika ana.

Nga Tamariki Whangai a te Maori.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—Ka patai ahau ki te Minita Maori, Mehemea ka whakaae ia ki te hanga i tetahi rarangi ture hei arai i nga whakahaerenga tikanga katoa e pa ana ki nga whenua Maori kua oti te whakatau e te Kooti Whenua Maori ki te tamaiti whangai, ara, mo nga mea pera e awangawangatia ana a

te tika o te tamaiti whangai, tae noa ki nga keehi i tino mate ai nga tamariki ake a nga tupapaku i runga i aua whakataunga, kia taea ai te hanga tetahi tikanga e wehewehea tikatia ai aua paanga whenua ki waenganui i te tamaiti whangai ratou ko nga tamariki tuturu ake a te matua whangai, kia ahei ai hoki te tu he uiuinga e taea ai te rapu mehemea he pono te whangaitanga a te matua whangai a te whaea whangai ranei i taua tamaiti e kiia nei be "whangai," kia whakatikaia ai nga mahi pohehe i mahia e te Kooti? Taku take i patai ai ahau i tenei patai tera etahi keehi kua whakataua e te Kooti Whenua Maori pera tonu me taku patai nei te ahua. Kua korerotia mai ki ahau i mate rawa atu nga tamariki ake a aua tupapaku. Na nga whakataua rereke a nga Tiati o te Kooti Whenua Maori aua mate i pa ai. Kaati, kaore he tikanga e whakamaramatia atu ai e au te aronga o taua tikanga a te Maori, ara, te tamariki whangai, ki te Minita Maori, engari me tohutohu penei atu kaore i rite tonu ta te Maori tikanga, mo taua mea mo te tamaiti whangai, ki ta te Pakeha tikanga mo taua mea ano. Kaati, i te mea e pera ana te ahua, ki taku mahara, mehemea kaore ano i whakahaerea tetahi tikanga mo aua whenua, ahakoa kua whakaputaina e te Kooti Whenua Maori he ota ki nga tamariki whangai, engari kaore ano he tikanga tuku, pewhea ranei, i whakahaerengia mo aua whenua, ki taku mohio he keehi tika ena kia uiuia, me te wehewehe tika i aua paanga whenua kua oti nei te whakataua ki aua tamariki whangai. Ko nga matua ake nana etahi tamariki i tangohia nei e etahi Maori hei tamariki whangai ma ratou he tangata whiwhi paanga whenua nunui etahi, a ko nga matua whangai o etahi o aua tamariki whangai he tangata paanga iti noa iho ki te whenua, no reira pa ana he mate ki te tangata nana i whangai te tamaiti a tetahi atu ina whakataua e te Kooti me whiwhi tahi te tamaiti whangai ratou ko nga tamariki ake a te matua whangai. Me whakaatu ano hoki ahau ki te mate te tamaiti whangai, kaore nga tamariki a te tinana ake o te matua whangai e kaha ki te kereme i te paanga o te tamaiti whangai. Kaati, i te mea e pena ana te ahua, me ki atu ano ahau he mea tika rawa kia ata rapua mehemea ranei kua whakahaerea he tikanga mo runga mo aua paanga whenua, a mehemea kaore ano me ata wehewehe tika aua whenua kia whiwhi ai nga tamariki ake a te matua whangai i tetahi painga rahi atu. Tenei ano tetahi aronga o tenei ahua kua kitea e ahau, he mea ano ka tangohia e te tane tetahi o nga tamariki a ona whanaunga hei whangai mana, a ka tangohia ano hoki e tana wahine tetahi o nga tamariki a ona whanaunga hei whangai mana. Ka mate nga matua whangai ka keremetia e nga tamariki whangai te paanga o te matua whangai tane ranei, o te matua whangai wahine ranei, o raua tokorua ranei.

Kaati. kua ki ake ano ra hoki ahau i te tuatahi ra, kaore i te rite tahi te tikanga Pakeha me te tikanga Maori mo tena mea mo te tamaiti whangai; engari i runga i te mea kua whakawhiwhia nga whenua Maori ki te taitara Pakeha, no reira kua ahua whakarereketia tetahi wahi o te tikanga Maori tawhito mo taua mea mo te tamaiti whangai, a na kona hoki e tika ana kia hanga he tikanga e taea ai te whakatutuki, i runga i te aronga o te ture, te hiahia o nga matua whangai. Ka tumanako atu toku ngakau tera e kitea e te Minita he whakahoki mana e whakaae ana ki te ritenga o taku patai.

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita mo nga Mea Maori).—He tino take nui rawa tenei, na reira kaore e ata taea te whakahoki tohitu tonu atu o te patai a te mema honore. He tika kaore e kotahi ana te aronga o nga whakataunga a te Kooti Whenua Maori mo runga mo te tika o te tamaiti whangai kia tu hei riiwhi mo nga paanga o te matua whangai, takoto ke ana nga whakataua a etahi Kooti, takoto ke ana a etahi mo runga mo taua take kotahi ra ano. Kaati, hei painga mo nga tangata e paangia ana, me hanga kia kotahi he whakaaro, kia kotahi he tikanga, u rawa pumau rawa atu hei tauira whakataunga mo tena mea mo te tamaiti whangai. E tino whakaae ana ahau e tika ana kia rapua he maramatanga i runga i te uiui haere ki nga tangata e tino matau ana, hei tohutohu mo nga Kooti Whenua Maori e taea ai e ratou te whakatakoto tetahi tikanga pumau hei tauira mo ratou katoa. He mahi tika tera mo te taha ki nga tangata e paangia ana e tenei ahua. Na mo te taha ki nga paanga whenua kua oti te whakataua ki nga tamariki whangai, me haere te whiriwhiri mo era i runga i te aronga o nga tikanga kua oti te whakatutuki mo aua wahi. Mehemea kua tino whakaotia te taitara i runga i te whakataua, kaore te Kawanatanga e whai mana ki te whakarereke, e taea ai te whakarereke ma te hanga anake i tetahi rarangi ture. Tetahi, ki taku titiro kei te tuwhera tonu te huarahi ki nga tangata e maae ana i raro i nga ture e mana nei i naianei. Ki taku mohio kaore te Maori e ahei ana i raro i te ture ki te wira atu i ana mea katoa ki te tangata ke ka waiho kia noho mate ana ana tamariki. Engari me kua e hoki iho i te hawhe o ana mea e waiho iho ki ana tamariki. No reira mehemea kua puta etahi whakataunga a te Kooti Whenua Maori, i runga i te mahara pohehe. e tuku ana i nga mea katoa a te tupapaka ki te tamaiti whangai anake me te whakataka atu i ana tamariki ake, kei te tuwhera ano he huarahi e taea ai e ratou te whakaora to ratou mate.

He Mema Honore.—Ka oti he tikanga mo tena i te Pire Whakarite Oranga mo te Whanau a te Tupapaku.

Timi Kara.—Kua oti te hanga he tikanga mo tena i roto i te Ture Whenua Maori, engari ki taku mohio kua hanga ano pea he tikanga e te mema honore i roto i taua Pire. Engari ka ata uiuia ano e te Kawanatanga tenei take kia kitea mehemea ko e whea nga keehi e taea e te Kawanatanga te hanga he tikanga i naianei, kia whakatarewatia ai nga ritenga e whakahaerea ana ki runga ki aua mea, kia riro mai ai etahi maramatanga e Tika ai kia ata hanga he tikanga mo aua mea. Ina hoki, tera tetahi keehi i tino uiuia e te Komiti mo nga Mea Maori i era rangi i mua ake nei, puta ana te ripoata a taua Komiti, penei, me uiui ano e te Kawanatanga taua keehi a mehemea ka taea me tuku atu ma tetahi o nga Tiati o te Hupirimi Kooti e whiriwhiri te pono o taua mea. I taua

keehi e ahei ana kia tu he uiuinga, engari me matua hanga rawa he ture katahi ano ka taea e matou te tuku atu ki te Tiati o te Hupirimi Kooti mana e whakahaere. Kaore tatou e hanga ture motuhake mo te keehi motuhake; ara, mehemea tera tetahi Pire e aronga ana ki runga ki nga tikanga nunui e maharatia ana e te Kawanatanga e kore e taea te whakauru atu ki roto ki taua Pire he rarangi hei whakaora i tetahi mate motuhake; engari, kei te mohio te mema honore, tera tetahi Pire e karangatia ana ko te "Pire Horoi," e whakatakotoria mai ana i nga ra mutunga o ia tuunga o te Paremete, a he maha etahi mea nunui e taea ana te wkakauru ki roto ki taua Pire. Ko ia tera tetahi o nga Pire whai tikanga nui atu, a ka noho tumanako tonu atu toku ngakau kia whiriwhiria paitia taua Pire, kia paahitia hoki hei Ture. Ma tena Pire hoki ka taea te whakaoti he tikanga mo etahi take kua oti nei te whiriwhiri e nga Komiti a te Paremete, me te whakaputaputa i a ratou ripoata e mea ana kia hanga he rarangi ture mo aua take, ko te huarahi tera e taea ai enei mea te whakatikatika, a kia takoto mai taua Pire ka whai mana te mema honore ki te hanga i ana rarangi i mahara ai hei whakaurunga atu mana ki roto.

Hone Heke. —E koa ana ahau mo te kianganga mai tera e whakaarohia e te Kawanatanga tenei take; engari me tohutohu atu ano ahau, mo te taha ki tenei mea ki te wira, kaore te taha ki nga tamariki whangai e uru ana ki raro i tena, a kaore he ora e taea atu ana i raro i nga ture e mana nei i naiane mo runga i tena tu ahua. Tera tetahi keehi kua kitea e au, no te takiwa ki Heretaunga, ko Arihi te Nahu tetahi o nga tamariki whangai a te tupapaku; a no te haringa atu o tana keehi ki te aroaro o te Kooti tu ake ana tetahi tangata—hei taina pea ia nei ki a Arihi taua tangata—ki te whakatu kereme pera ano mana. A no te whakataunga e te Kooti, whakauruhia tahitia ana aua tangata tokorua hei tamariki whangai na te tupapaku; engari ko te tikanga tuturu he whangai na te tane tetahi, he whangai tetahi na tana wahine. Ko Arihi te Nahu i mate i raro i tena whakatau. Tera atu ano etahi keehi e tika ana kia whakamohiotia atu e au ki te Minita Maori.

Ka mutu te patai a Hone Heke, ka haere tonu nga patai a nga mema Pakeha mo etahi atu mea, a mutu noa.

No te huihuanga ano o te Whare i te hawhe-paahi i te whitu karaka i te ahiahi, ka tae mai te karere a te Kawana, he hari mai kia whakaurua te—

Pire Kaunihera Maori.

No te tukunga o te patai, kia whakaaetia kia whakaurua te Pire ki te Whare, ka tu ake a—

Kapene Rahera (Captain Russell, mema mo Haaki Pei).—Kaore au e mohio ana ki te ahua o tenei Pire, otira ka whai ano pea te Pirimia i nga tikanga o mua, ara, tera e tukua atu te Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori. Ki te whakaae te Pirimia me tuku te Pire ki taua Komiti, heoi ano, kua kore aku nei whakahe ki te motini e mea nei kia whakaurua te Pire.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—Kaore e taea e au te whakaae atu o ta te mema honore e tono nei; na reira ka mea atu au ki taua mema honore kia unuhia atu tana tono. Kaore ano te Pire i tuhaina ki nga mema, a tena pea kei te kitenga o te mema honore i te Pire, me nga mana e meatia ana kia hoatu ki nga Maori i raro i taua Pire, tena pea e mutu tana tohe.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau). — Kua ata whiriwhiria tenei Pire e nga tamariki o te Kareti i Te Aute, a ehara te Pire i te mea tauhou ki nga Maori.

Te Herihi (Mr. Herries, mema mo Pereti Pei).—Ka patai atu ahau mehemea hei whakakapi tenei Pire i te Pire Maori kua oti i mua ra te tuhatuha ki nga mema.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon).—He Pire ke noa atu tera, he Pire ke tenei.

Whakaaetia ana te motini.

Heoi panuitia tuatahitia ana te Pire.

Haere tonu nga mahi a te Whare.

No te tekau ma rima meneti ki te toru karaka i te po ka hiki te Whare

Wenerei, te 3 o Oketopa, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea ko etahi mea poto, torutoru nei, ka mutu era ko—

Te Pire Whakahaere Whenua Maori.

No te 3 o nga haora i te ahiahi ka tae iho te kupu a te Kawana e tuku iho ana i te kape o te Pire, a e tono iho ana ki te Whare kia whakaotia he tikanga.

Ka tukua atu taua kupu ki te Komiti o te Whare katoa a ka takoto te patai kia, Whakaaetia te kupu.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—E hiahia ana ahau ki te patai atu ki te Pirimia he pehea hoki te tikanga o tenei Pire. Tenei ano hoki tetahi Pire Whakahaere Whenua Maori kei te aroaro o to tatou Whare, i tukua iho ano hoki i runga i te kupu whakahau a te Kawana. E pa ana ranei tenei Pire hou ki etahi atu whenua ke? Kua takoto ano tetahi Pire ki o tatou aroaro, a kua whakaratohia nga kape o taua Pire. A ko etahi o

nga rangatira Maori kua pau nei i a ratou nga wiki e ono e noho ana i Poneke nei, kua whiriwhiri i taua Pire, a kua whakatakotoria mai a ratou whakatikatika mo taua Pire. Kaati, ko taku e whai aua kia whakamaramatia mai, mehemea ranei i meatia mai tenei Pire hei whakarite i nga hiahia o nga Maori o te "taha kingi," a mehemea e whakaarohia ana kia pa auake ki to ratou na takiwa o te Motu nei. Ko ahau kaore i te whakaae ki tenei tikanga kia haere rua mai he Pire. Me ata ki atu te Pirimia ki te iwi Maori, "Kaore e taea e matou te whakaoti he ture mo koutou; e kore e taea e matou te waihanga he ture whenua Maori mo koutou. Kaati, ka tukua atu e matou ki a koutou ma koutou ano e whakakaupapa mai he Pire mo koutou, ma matou e kokiri ki te Whare nei i runga i te kupu whakahau a te Kawana." Mehemea ka korero pena mai te Pirimia he poto noa te whakaupapatanga mai a te iwi Maori i tetahi Pire, otira me penei ake e au kei te noho oti tetahi Pire. He pehea te ahua o te Pire hou nei, e homai ana ranei hei turaki atu i te mea tuatahi? E hiahia ana ahau kia whakamaramatia e te Pirimia nga tikanga o tenei Pire.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia) —Mo runga mo nga Pire nei, ma koutou e whiriwhiri ko tehea he Pire. E kore rawa e taea te mea kia whakaae nga iwi Maori ki te whakaaro kotahi—e kore rawa tena e taea. E ki ana te honore mema e whakaae ana ia ki te Pire tuatahi i kokiritia e matou. No tetahi ra tata ake nei ka tae mai raua ko Ngata ki au me tetahi Pire hou—ara e toru nga wharangi pukapuka ki tonu i te whakatikatika i whakaaetia ai e to ratou huihuinga. E penei ana au, mehemea i whakaaetia e koutou i roto i te huihuinga, he aha te tautoko ai i naianei? He aha koutou i homai ai i etahi whakatikatika—he whakatikatika e anga ana ki te whakarereke katoa i te aronga o te Pire? Ko tetahi o nga Pire nei e tuku ana ma te whakaae a nga iwi ka tau ai nga whenua ki raro i tona mana, ko tetahi kaore. I raro i te Pire tuatahi ka tau katoa nga whenua o roto i te takiwa, ahakoa he pehea nga take o nga tangata Maori, ki raro i te mana o te Poari. E ki ana tetahi wahanga nui o te iwi Maori, "Tena, whakahaerea atu hoki tena tikanga ki te Pakeha: tera ranei ratou e whakaae kia tukua o ratou na whenua katoa ki raro i etahi Poari?" Na reira au ka ki, mehemea ka peratia ka tino kaha atu nga whakahe. He nui nga tangata Maori e whakaae ana ki tera tikanga, ara, ko te Tai Rawhiti e tino tautoko ana. Ko te Pire hou nei hei whakarite mo te taha ki nga Maori e whakahe ana i tera Pire—ara, e penei ana me waiho ano i runga i te whakaae a te iwi, kia pera me te ahua i puta mai ai te Pire nei i te Komiti mo nga Mea Maori i tera tau. He maro te tikanga o tetahi Pire, he ngawari to tetahi; kaati, ki te uru tatou ki roto i te Komiti mo nga Pire a ka uaua tetahi ka ai he Pire i te taha hei tahuritanga ake. Ko toku whakaaro, mehemea ka ata huihuia nga Pire e rua, ka oti he Pire pai ma tatou. Otira e kore e taea i tenei wa o tenei tuunga o te Paremete ki te ata mahi; a ko taku e whai nei kia oti he ture hei painga mo te iwi Maori katoa, a kaore i te mahia e au tenei tikanga i runga i te whakaaro ki nga iwi Maori i raro i te kingi ki nga whenua ranei o to ratou takiwa. Ko nga iwi Maori katoa i roto i nga marama o te hikitanga o te Paremete, a i mua atu i tera tuunga o te Paremete, a i te wa i whakahaerea ai te Pire i te aroaro o te Komiti i tera tau, i whakaae katoa ki te Pire o te 1899; a kua takoto taua Pire ki mua ki nga iwi Maori puta noa te koroni, a e whakaaetia ana e te nuinga. I whakaae tonu te honore mema me etahi atu ki nga aronga nunui o taua Pire o te tau 1899.

Hone Heke.—I tehea wa?

Te hetana (Right Hon. Mr. Seddon). —I tenei tuunga Paremete.

Hone Heke.—No to tau 1898 tena.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon). —E korero ke ana au mo te tau 1899— ara, mo te Pire o tera tau. I paahitia taua Pire e te Komiti, a i whakaaetia; a i te wa i hiki ai te Paremete i tukutukua haeretia taua Pire ki nga Maori o nga takiwa katoa o te koroni, a i whakaaetia e te nuinga. No muri iho i tena ka whakarereketia te aronga o te Pire, ara, ka hikitia mai ki roto te mana tuku i nga whenua katoa ki raro i te mana o te Poari; na reira au ka mea mehemea ka peratia ka tupu ake he putiotio a e kore e puta te Pire. Na reira ano au ka ki, ka taea i waenganui o nga Pire nei, he tikanga e ngawari ai nga taha katoa a e oti ai he tikanga hei whakawatea i te raruraru nui, e peehi kino nei i tenei wa ki runga ki te koroni. Ko au kua tata rawa te hoha. He aha oti kia puritia nga whakahaere e taea ai te whakanohonoho nga whenua o te koroni e nga ngaki e ngakia nei i roto i nga ra maha nei?

Hone Heke.—Kaore ra i te purutia e matou.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon). —Na te ahua o te honore mema, ehara i te mea na tona whakaaro ake i pupuri mai te whakaotinga o tetahi ture. I tetahi ra ka whakaae ia ki te Pire, i tetahi ka kokiri mai ia i etahi whakatikatika. Ko nga whakatikatika i whakatakotoria mai e te honore mema raua ko Ngata e turaki ana i te kaupapa nui o te Pire, a i ki raua mehemea kaore aua whakatikatika e uru ki roto i te Pire e kore raua e whakaae ki te Pire. E ki ana au ma te tokomaha o nga mema o tenei Whare e whakatutuki te tikanga, a e kore ratou e pupuru i te whakanohonoho o nga whenua, kia penei i te ahua o naianei e kore nei he hua e puta mai ki te Pakeha ki te Maori ranei. Ka tata te mutu toku ngawari. I ia tuunga Paremete e tawaitia ana maua ko te Minitia Maori; kei te whakapae etahi kei te takaro noa iho maua ki tenei take nui, a kua tata maua te ngenge. Kua tae tenei ki te wa i tino tutata rawa ai te kotahi o nga whakaaro o nga iwi Maori, a i waenganui i enei Pire tera e whanau mai he Pire e paingia e te katoa.

Te Pereiha (Mr. A. L. D. Fraser, mema mo Nepia). —E kore au e pai kia haere noa ake etahi o nga kupu i

puaki i te Pirimia a kaore i whakahetia. Kua takoto maro mai te kupu a te Pirimia e tautoko ana etahi tangata maha o te Tai Rawhiti i tenei Pire. Ko taku kupu atu tenei ki te Pirimia, tera e tae mai i roto i enei ra tata nei tetahi pitihana hei kokiri maku ki te Whare, i hainatia e etahi rau maha noa atu o nga Maori o taua takiwa, e whakahe ana ki tenei Pire. He Pire tino pouau rawa tenei, kaore he mahara hou i roto, engari e hahu ana mai i nga wheua o nga ture tupapaku o nehe ra. kaore he mea hou i roto. Kaore he tangata kotahi i te whakaae, i uakina mai hei patipati ki te kingi Maori, ehara nei tera i te mahi tika ma tetahi ropu hanga ture. E matauria ana ano pea ia he kingi ki roto ki ona rohe, engari kaore ki waenganui ia tatou nei. E whakaaetia ana e tatou he tangata rangatira ia no te iwi Maori, ka mutu. E korero ana au i runga i te titiro Maori, e whakaaro tapatahi ana ki te painga anake mo te iwi Maori; a hei te wa e kokiritia mai ai te Pire nei ka tino whakamarama au ki te Pirimia a ki te Minita mo nga Mea Maori, me tenei Whare, ko te tikanga Poari e korerotia nei kua whakamatauria noatia atu mai o te tau 1858, a kore rawa i kitea tona painga. Na ko te tau 1900 tenei; ka ki mai te Pirimia, "Kua tata au te hoha," ka hoki ano ki te hahu mai i nga tupapaku. Ko taku kupu tenei—a ehara i te kupu whakaiti: Mehemea i whakaaro nui te Pirimia kia puta he painga ki nga Maori, a i whakaaro nui hoki kia puare nga whenua hei nohoanga tangata, kua whakaturia e ia he ropu tika hei whakatutuki i tona whakaaro. Kua whakaturia e ia he Kaiwhakawa totika mo taua ropu. Tena he aha nga ahua o nga tau e ono ka taha nei? He pehea te ahua o nga Tiati i whakaturia? He tangata noa he tangata noa — he Tiati utu ngawari tikanga kore. Ehara tena i te kupu whiu noa naku. E ki ana au i whakaturia mai i nga tangata tino ngawari rawa nga utu hei Tiati. I tangohia mai e te Kawanatanga i nga tangata ririki o te Tari Maori me era atu tari, ka whakaturia hei Tiati, ka whakanohoia ki tetahi nohoanga e riro ai ma ratou e tiroiro etahi take uaua e pa ana ki nga tikanga Maori me nga ture o te koroni, e tau ai nga take whenua e hia mano pauna te utu. E ki ana au, whakaturia he Tiati totika; hoatu he utu nui mo ratou, he painga hoki e hohoro ai ta ratou whakatutuki i a ratou mahi. I peheatia e te Pirimia i te tau 1894? E tono ana ia i naianei kia whakaturia he ropu kia rua nga Pakeha kia rua nga Maori. Tirohia te Ture o te 1894, ka kite nga mema i reira kaore he mana o te Ateha Maori i roto i nga whakatau a te Kooti Whenua Maori. Na i raro i tenei Pire ka uru atu e rua Ateha me te whaimana ano ki roto i nga whakatau a te Poari, a mehemea ka tupono te ngaro ke o tetahi o nga mema Pakeha ka taea e aua Maori tokorua te kukume i te whakatau mo te whakahaere o te whenua tae atu ki nga rawa o te whenua. Ko taku kupu atu ki te Pirimia, a ki taku hoa hoki ki te Minita mo nga Mea Maori, whakarerea e korua te hanga ture Maori i tenei tau. Kia mohio mai te Pirimia kaore he tangata i nui atu i au te whakanui i a ia, te u ranei ki a ia; engari ko taku mahara kua taka he ona whakaaro i naianei, ara kua pena noa atu, mai ano o te tau 1894 ra ano. Ko taku mahara tenei: Me whakatu e ia he Komihana he Komiti Tohutohu ranei hei hanga Pire — he tangata tika etahi o nga Tiati o te Kooti Whenua Maori, a tenei ano etahi mema o tenei Whare e ahei ana hei hanga i tetahi Pire. Me tu ratou hei Komihana hei Komiti ranei hei tangotango i tenei putake. Mehemea ka waiho ana ki etahi Maori o Waikato, ki etahi o te Tai Rawhiti e hiahia ana ki te whakaputa i o ratou na mahara anake, ka waiho ranei ki etahi Maori o Wairarapa, akuanei te Pirimia titiro ai ki mahurangi. Kaore e rite katoa i a ia o ratou mahara, a kaore pea e rite te mahara o tetahi tangata kotahi. E hoatu noa ana au i taku kupu i runga i te tumanako tera e oti i a tatou tetahi tikanga marama. Kaore e roa atu aku kupu mo tenei take i naianei, notemea hei tetahi wa ano au ata korero ai i te ahua o nga wa kua taha nei, i te ahua o tenei wa, me te aronga o nga tikanga hei whakatakotoranga mo te wa e tu mai nei. Ka tohe au ki te Pirimia kia ata puritia e ia mo tera tau, ka mahi ai i nga Pire Maori. He tomuri rawa tenei wa hei hurihuringa i tenei take nui, a ka taea e au te ki penei atu ki a ia: mehemea ka whai whakaaro mai ano ia ka taea e au ia te whakahirihiri, ka watea noa atu au mo nga marama katoa e hiki ana te Paremete. E tuku atu ana au i au, i runga i taku mahara ki te oti he ture hei hapai ake i te ahua o te iwi Maori ka puta he painga ki te koroni nui tonu. Ko te mahi e kopekapeka nei i nga ture e whakauaua ana e arai ana i te whakanoho o nga whenua i te tupu o nga rawa o Aotearoa nei.

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita mo nga Mea Maori). — He mea tipua rawa tenei, mehemea ka hua ake tetahi whakaaro kia whakapaia ake a tatou ture Maori, a ka whaia atu ka whakarapopototia mai nga mahara me nga hiahia o nga iwi Maori—ahakoa ra kaore i taea te whakakotahi katoa, engari te nuinga o ratou—ka ara mai he whakararuraru i te taha Pakeha. Kaore au i te marama ki te take i pena ai. E kore e ahei kia kiia na runga i te aroha anake i pera ai; a e kore hoki au e kaha ki te ki tera he whakaaro koroke kei te aki mai i muri. Engari e penei au: ko taua mahi whakararuraru he mahi pumau he toheroa. Tirohia te maha o nga tau i whakaperorarutia ai nga tikanga mo te taha Maori, ka waiho noa ake i enei take ki nga iwi Maori ma ratou ano e rahurahu. Ko to matou whakaaro kia tino katia rawatia te hoko o nga whenua Maori, a kia whakahaerea i runga i te tikanga riihi hei painga mo nga tangata Maori no ratou nga whenua tae atu ki o ratou uri i muri i a ratou. Otira kaore o matou hiahia kia warewaretia nga mea e tika ana hei painga mo te koroni; ara, ka awhina matou i te tikanga e whakanohoia tikatia ai nga whenua o te koroni e puare ai kia riihitia penei i nga whenua o te Karauna, e whakahaere nei i raro i etahi Poari. Ki te ngawari nga tikanga o nga riihi ka awhinatia te mahi whakanohonoho i nga whenua o te koroni, ka whakamahia kia whai hua etahi whenua nunui o te Maori, me te ata pupuri mai ano i te kaupapa (freehold) o te whenua ki te iwi kainga, a hei painga mo a ratou uri i muri i a ratou. Heoi te wahi i rereke ai nga Pire e rua, ki taku mohio ake, kei tenei na, me whariki katoa ranei nga whenua ki raro i nga ropu

whakahaere me waiho ranei ma te hiahia o nga iwi e tuku atu ki raro. Ko au e whakaae ana ki te tikanga pakeke, ara, ma te ture e whariki nga whenua, notemea ki te waiho i runga i te hiahia o nga iwi kaore e nui te tuku a nga Maori i o ratou whenua kia whakahaerea e te ture hou nei. Engari i runga i te tikanga, e tika ana me waiho atu ano ma te tangata tona whakaaro ki te whakaae ki te whakakore ranei; engari mehemea he whai kia tutuki nga mahi ko taku whakaaro ko te Poari te mea tika rawa hei whakahaere i o ratou whenua, a mo runga i aua whakahaere me ki no te Poari nga whenua. Ko te tatutanga tena o toku mahara i runga i aku tirotiro o nga tau maha nei. Ehara te Kooti Whenua Maori i te ropu tika hei whakataui i tenei take nui e pa nei ki te iwi Maori. Ko te hiahia hoki kia whakahaerea enei whenua, a e kore e taea e te Kooti Whenua Maori te whakahaere, notemea he ropu whakawa take tera, hei whakataui ko wai nga tangata e tika ana ki tetahi whenua ko wai nga kai-riiwhi, a hei whakaputa tiwhikete. Kaore e rite te hiahia i tena. Kaore he painga o te whakaputa atu ki te Maori i te tiwhikete mo tona whenua a ka waiho noa atu i kona taka he ai hei patunga ma nga whakawai o te ao. Me hoatu ano tetahi huarahi e taea ai ona whenua te whakahaere; a mehemea ka taea e nga Poari Whenua te whakahaere nga whenua o te koroni, he aha hoki i kore ai e taea e etahi Poari Whenua ano, i ata whakaturia hei whakahaere i nga whenua Maori e takoto mangere ana, me te ata whakatakoto tikanga ano e whiwhi ai ia tangata ia tangata ki te wahi tika mana o nga hua o tona whenua. Ka taea tena e nga kupu o te Pire. Na, mo te wehenga o nga tikanga o nga Pire e rua, e kiia nei e tetahi me tino tuku atu te mana o nga whenua, ara, te fee-simple, ki te Poari a e kiia nei e tetahi me ata waiho ano ki te tangata nona te whenua te whakaaro, me tuku atu ranei tona whenua ma te Poari e whakahaere, me waiho ano ranei ki a ia, mana ano e whakahaere; he kupu ano kei roto i te Pire tuatahi e penei ana ka ahei te Poari ki te kape ake ki waho i tona mana, i runga i te tono, t te tangata kotahi i etahi tangata ranei tae atu ki te kotahi tekau mehemea ka marama i a ratou ki te Poari e taea ano e ratou te whakahaere o ratou rawa. Ma te Poari e whakaputa ki a ratou te tiwhikete, a ka puta mai te whenua ki waho i te mana o te Poari. Engari mo te nuinga atu o nga whenua, e uru nui ana te tangata, e kore e tino marama te ahua mehemea kaore e whakahaerea i raro i tetahi tikanga e rite ki tenei kua whakatinanatia nei ki roto i te Pire. I te Tai Tokerau, i te takiwa o Ngapuhi, ka nui te raruraru, tera e pena te kupu a te honore mema a Heke. I raro i nga ture e mana nei i naianei he nui rawa atu nga tangata whai whenua kaore e kite i te tikanga mo o ratou whenua e whai kiko ai ki a ratou. E ngawari ana ia mehemea kua wehewehea te whenua kia motuhake nga paanga a kua whakapaia. He ngawari noa iho ki te whakamahi i ena tu whenua, ki te whakanoho ki te tuku ki te riihi ki era atu tikanga ranei e whakaaetia ana e te ture. Engari mehemea e uru ana he kotahi rau, he rima rau ranei tangata ki roto ki te whenua, a ehara i te whenua momona, e rawe ana kia tapatapahia kia wehewehea nga paanga, tera e nui rawa te moni e pau. Me haere te tangata ki te aroaro o te Kooti Whenua Maori kia roherohea te whenua; katahi ka tapatapahi ai kia maha nga tekihana, kia rite ano ki te maha o nga tangata; muringa ra ka ruuri ai ka tuku ai ki raro i te Ture Whakawhiti Whenua; mutu rawa ake ko whea te kiri whenua e toe?

He Honore Mema.—Ka taea noatia atu i raro i te Ture o te tau 1891.

Timi Kara (Mr. Carroll).—Haere apopo ka kowhiri mai he poraka whenua e taea te roherohe i runga i te ngawari. Heoi ano te huarahi me whakatopu nga tangata, ara, me whakakaporeihana. A mehemea ka whakaaetia e tika ana te tikanga kaporeihana i raro i te Ture o naianei, e kore hoki e tika kia whakahengia te whai kia whakawhanuitia atu taua tikanga kia whakamamatia ake ona whakahaerenga. Kaore he tino tikanga ki au mehemea ka waiho i runga i te tikanga taikaha, i te tikanga ngawari ranei. Heoi toku hiahia, kia oti he mahi, a kia hohoro te oti. He tikanga ano kei roto i nga kupu i puaki i te mema mo te Tai Tokerau. E mohio ana au he tino kaha rawa tana mahi tana whai ki te whakatikatika i te Pire. Tenei kua takoto ana whakatikatika, a e tika ana kia whakamarama au mo te taha ki a ia; i penei te takoto o tana kupu: "Mehemea kaore e kitea he wahi mo aku whakatikatika i roto i te Pire, e whakaae noa atu ana au kia paahi te Pire, kia tae ra ki te wa e kitea ai te ahua o ana mahi ka mohiotia ai ko ehea wahi e whakahangai." Ko te mahi uaua rawa ko te whakakotahi i nga iwi. E tino marama ana tenei e whakaae ana te torukoata o te iwi Maori o tenei koroni kia kokiritia mai e te Kawanatanga he pire whakaara i te tikanga Komiti, ara, Poari; engari tenei ano tetahi wehenga o te iwi e kukume ana kia ahua nui ake ano o ratou mana, na reira ka tupu he raruraru. Ko ta ratou kupu he penei "Ko to matou hiahia, he pai ke ki a matou kia waiho mai ano ki a matou te tikanga mo te tukunga atu o matou whenua ki raro i te Poari; tetahi me whakarereke te ahua o nga mana o nga Komiti we te Poari kia mau mai ai ano ki a matou te nuinga o te mana"—me era atu kupu pena. Kei kona anake te wahi i wehe ai nga iwi. Kaore i rahaki atu i tena. Otira, kua kiia ake nei ano e te Pirimia, hei te taenga ki te Komiti mo nga Mea Maori e puta ai nga korero, a ma te pooti a nga mema o taua Komiti e whakataui. Ahakoa pehea te otinga o ta ratou kupu, ki taku mohio ka taea noa atu e tatou te whakataui o tenei raruraru nui e pa nei ki te iwi Maori.

Hone Heke.—Kaore rawa he tutakitanga o o maua mahara ko te Pirimia, a i he rawa ai na tenei kupu ana, tenei kua takoto mai ki o matou aroaro te Pire o te tau 1899. Kaore ano tena pire i takoto mai. Engari kua kite matou i te Pire Whakahaere Whenua Maori (Native Lands Control and Administration Bill), e rite tonu ana nga tikanga ki o te Pire Poari o te tau 1898, kaore i rite ki te Pire o te 1899. Kua rongo au tera e uru ko nga tikanga o te Pire o te tau 1899 ki roto i te Pire kua tukua iho nei e te Kawana. I rongo au ki etahi tangata, he tangata e

pepeha ana ki te mana o ratou reo ki tenei Kawanatanga. Tenei ano hoki etahi tangata kei te piri ki nga taringa o te Kawanatanga. Kaore oku hiahia, kaore hoki he hiahia o nga rangatira o nga iwi Maori e noho nei i Poneke ki te whakapohehe ki te tautohe i nga Pire a te Kawanatanga, engari he mea taku ki te whakau atu i tenei kupu ki te Kawanatanga, ko te hiahia o te nuinga o te iwi Maori kia oti tetahi ture mo nga whenua Maori i tenei tau. Kua roa tenei e tatari ana matou kia whakaotia mai he ture pai hei whakahaere i o matou whenua. E tino peehi taimaha ana ki runga ki te Maori nga ture e pa ana ki te kimihanga o nga take ki te whenua, me te hainatanga o nga riihi me nga mokete. Kua huihui katoa nga iwi nunui o te Motu nei, kua kotahi to ratou kaupapa i tu ai ki te tohe atu ki te Kawanatanga a ki te awhina i te Kawanatanga, kia mahia he ture mo nga whenua Maori. Ko nga iwi Maori o te rohe pooti o te Tai Rawhiti, o te Tai Tokerau, apiti atu ki tetahi torukoata o te Tai Hauauru, kua kotahi tonu o ratou mahara. Tenei kua takoto mai he Pire ki o ratou aroaro. Kua ono kua whitu ranei nga wiki i tiro tiro ai o ratou tangata e noho nei i konei i nga tikanga o taua Pire, a kua oti a ratou whakatikatika, ehara i te mea hei whakahe i te Pire hei turaki ranei. Kaore ano matou i tahuri ki te whakarururu i te Kawanatanga, a e kore e taea e te Pirimia te ki i te pera matou. I to maua kitenga ko Ngata i te Pirimia kaore a maua kupu whakawehiwehi. Engari i penei te takoto o ta maua kupu: "Ko nga whakatikatika enei a te iwi; engari mehemea ka tukua te Pire kia haere tonu i runga i tona aronga, he mea ke tena" Heoi ano to maua hiahia kia noho marama mai te Kawanatanga ki o maua whakaaro me nga hiahia o nga iwi i muri i a maua. Ko taku kupu, heoi rawa ano pea, te tuunga Paremete e waimarie ai te Kawanatanga, i te mea kua whakatoputia te nuinga o nga iwi Maori o te Motu, kua kotahi to ratou whakaaro ki te awhina i te Kawanatanga kia hangaia he ture pai. Hei kupu whakamutunga maku: kaore he hiahia o nga iwi Maori e whakahuatia ake ra e au kia puritia mai te whakanohonohoo nga whenua, kia tutakina ranei nga whenua Maori o tenei Motu. Engari ko to ratou hiahia kia puare aua whenua ki te riihi, ehara i te mea hei painga mo ratou anake, engari hei painga mo nga tangata Pakeha e hiahia ana ki te whenua. Ko tetahi o matou hiahia kia oti he ture hei whakamama i nga taimahatanga e peehi nei i nga tangata Maori e mea ana kia riihitia o ratou whenua kia whakamahia ranei i runga i tetahi atu huarahi. Koia nei nga mea e uaua ana; ko tetahi ko te kati i te hoko, ka taea tena mehemea ka nekehia atu te wa e mana ai te ture poto o tera tau. Mo tetahi wehenga o te iwi Maori, he iwi tera e takoto ke rawa ana o ratou whakaaro—he whakaaro teitei, he wawata tipua; he tika ano o ratou whakaaro i runga i ta ratou na huarahi titiro, a ki to ratou na wahi, a kua roa matou e tohe ana ki te whakahoki iho i o ratou mahara ki nga mea e taea i roto i enei ra. E rua o matou marama, oku, o Ngata, o Te Heuheu, e haere ana i o ratou rohe, e whakamarama ana ki a ratou i te takoto o te whakaaro Pakeha, i te hiahia nui hoki o nga tangata o tenei koroni tae mai ki te Paremete, me ta matou tohe kia ngawari ratou i tenei tau, kia mau mai ko etahi painga e taea te homai. Kei te pena hoki te tu o te nuinga o nga iwi Maori, ahakoa ra he rewa rawa nga wawata a tera wehenga o ratou. Engari he aha i whakawhiua ai ko matou e te pakeke rawa o nga tono a tera hunga?

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—He koia ano te awhina a te honore mema i te mahi hanga ture Maori, i tahuri ai ki te whakahuhua i te korero i tenei wa. Ka nui tona kaha ki te aki haere — engari e aki whakamuri ana. Mehemea kaore i huaranga ake tenei korero kua paahi te Pire i te panuitanga tuatahi, hei te panuitanga tuarua ra e ara ai nga korero; te mea pai me tuku te Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori, ki reira korero ai te mema honore i ana korero, a ki reira whakataua ai e tatou i runga i te tikanga marama.

Tenei ano te roanga atu o o nga korero a te Pirimia.

Ka mutu ia, he maha nga mema i tu ake ki te korero, ara, Te Tamihaua (Mr. R. Thompson), Te Ranga (Mr. Lang), Kapene Rahera (Captain Russell), Te Pereiha (Mr. A. L. D. Fraser), Te Herihi (Mr. Herries), me etahi atu.

No te tukunga o te motini ki te Whare, whakaaetia ana te panuitanga tuatahi o te Pire.

Haere tonu te mahi a te Whare i etahi Pire a awatea noa, a no te iwa karaka rawa i te ata o te Taite, ka hiki te Whare.

Taite, te 4 o Oketopa, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Pire Whakahaere i Nga Whenua Maori.

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita mo nga Mea Maori).—Ka motini ahau kia panuitia tuaruatia tenei Pire *pro formâ*, ka mutu te pera me tuku atu ki te Komiti mo nga Mea Maori.

Kapene Rahera (Captain Russell, mema mo Haaki Pei).—Kaore te Pire i tuhaina ki nga mema honore, a na reira kaore ano ratou i kite i te Pire. Ka whakatakotoria atu i naianei taku whakahe ki tenei tikanga kino, e tupu ake nei i roto i nga whakahaere o te Whare, ara, me panui *pro formâ* nga Pire kaore ano i whakaratoa ki nga mema, kaore ano i kitea nga korero o roto. Ko tenei tikanga he whakamana pohehe noa iho i nga hiahia o te Minita. Kua rite ki te ahua, ano kaore kau he mana o nga mema. Mehemea nei e purua ana o tatou matauranga.

E noho nei tatou kaore ano tatou i kite noa i te Pire nei, a e kiia ana kaore ano i perehitia.

Te Tana (Mr. Tanner, mema mo Avon).—Ki taku titiro kei te pohehe noa iho ta tatou mahi i nga ture, mehemea nei kei te rapurapu noa iho tatou i roto i te pouri.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—Kaore ano ahau i kite i te Pire nei, a he tono atu taku kia nukuhia te panuitanga o te Pire, me ata waiho kia oti te whakarato o nga mema honore ki te Pire.

Heoi tukuna ana ki te pooti Waahi ana te Whare.

Te putanga, 8.

Heoi whakaaetia ana te panuitanga tuarua o te Pire, a tukuna atu ana ki te Komiti mo nga Mea Maori.

Haere tonu nga mahi a te Whare i etahi atu Pire.

No te tekau ma rua meneti ki te wha karaka i te ata tu ka hiki te Whare.

Taite, te 11 o Oketopa, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea etahi Pire, ka mutu era ka karangatia ko—

Te Pire Whakahaere Whenua Maori.

Te Auhana. (Mr. Houston, mema mo Pewhairangi).—Ka motini kia takoto te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga i te pitihana a Wiki te Pirihī me etahi atu e 8,016, he inoi kia whakaaetia hei ture te Pire Whakahaere Whenua Maori, me etahi menemana.

I runga i te motini a HONE HEKE, panuitia ana e te Karaka o te Whare, a i penei te ripoata, kaore kau be kupu a te Komiti mo runga i taua pitihana.

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—Ka motini ahau, Kia whakahokia te ripoata ki te Komiti. Ko te take i pera ai au, he mea kia ahei ai au te whakaatu i tetahi kupu. Ko tenei pitihana kei te kiia, he mea tuhi na nga tangata nui atu i te 8,000. Ko tenei ahua pitihana tera e kaha, hei tohu ki nga honore mema o tenei Whare, a ki nga iwi hoki o waho, ko te reo tenei o te iwi Maori, a koia ano, he pitihana whai tikanga. Kaati, kua kiia, he mea tuhi e taua 8,000 tangata Maori, hei awhina i te Pire Whakahaere Whenua Maori, hui atu hoki ki etahi whakatikatika i hangaia i Hanatere, e tetahi hui rangatira i raro i te tikanga kingi, i te 28 o Pepuere, kua taha nei. Kua tiroirohia e ahau taua pitihana, a ko te he tuatahi tonu i kitea e au, ko te tuinga i nga ingoa. He nui nga ingoa, na te tangata kotahi tonu i tuhi. He rau, he mano nga ingoa, na te ringa kotahi tonu i tuhi. Ko tetahi o nga he o taua pitihana ko tenei: Kei nga whakaupoko o etahi o nga wharangi o taua pitihana, tera etahi upoko, he ahua penei me te reta, kei te penei te aronga o nga kupu: "Ki te Pirimia: Tena koe, kia ora koe, tera atu. Kei te nui te koa mo matou i ahei nei ki te tuhi i o matou ingoa ki tenei rarangi ingoa, i runga i to kupu mai. Ko matou, ko nga iwi o Waikato, i kore whenuatia nei i runga i te raupatunga o nga whenua Maori, ka tuhi nei i o matou ingoa ki runga ki tenei pukapuka." Kaati, whakarongo, ko te tino nuinga o nga ingoa i tuhia nei ki tenei pitihana, kaore i tuhia hei tautoko i te Pire Whakahaere Whenua Maori, 1899, me nga whakatikatika i hanga e Waikato i te Pepuere kua taha nei; i tuhia ketia o ratou ingoa hei whakaatu ki te Kawanatanga, he pera te nui, a ko mea ma nga ingoa, o nga tangata o Waikato kaore he whenua, i te mea kua riro o ratou whenua i te raupatu. Mehemea ka tiroirohia taua pitihana, a ka titiro ai te pukapuka rarangi ingoa i whakatakotoria ki runga ki te teepu o te Whare nei i era wiki kua taha nei, e whakaatu nei i te nui o nga Maori o Waikato kua kore whenuatia, ka kite nga mema honore, ko te 3,600 ingoa i runga i taua rarangi ingoa, he mea tauira mai i nga ingoa i whakapirihia atu nei ki te pitihana 8,000 e korerotia nei he mea tuhi e nga tangata o te Tai Hauauru hei tautoko i te Pire Whakahaere Whenua Maori, 1899, me nga menemana a Waikato. Ko nga pitihana penei, kaore i te tika, a kaore i te whakaatu tika i nga mahara o nga iwi o roto i te rohe pooti o te Tai Hauauru. Kua haerea e ahau nga takiwa o Waikato, kua tutaki ahau ki nga iwi o Waikato, kua rongo ahau i nga rangatira o Ngatimaniapoto, i nga kupu a nga rangatira o Ngatituwharetoa, Taranaki me Whanganui, kua rongo hoki ahau ki te kupu a te tamahine a Meiha Keepa, me etahi atu o nga rangatira o Whanganui, tae mai ki nga iwi o Ngatiapa. Kore rawa i te tautoko i te Pire Whakahaere Whenua Maori, 1899, me nga whakatikatika a Waikato. Ko nga whakatikatika a Waikato i mahi ai i te Pepuere kua huri nei, kei te rarangi kotahi, rarangi 52, o te Pire o tera tau. I haina te nuinga o nga tangata ki taua pitihana, koia ra te take. I tonoa ai e ahau kia whakahokia tenei ripoata, he mea kia taea ai e ahau te whakamarama o te tino takotoranga o tenei mea, kia marama ai nga mema o te Whare.

Henare Kaihau (mema Maori mo te Tai Hauauru).—Kei te whakahe au ki nga korero a te mema honore kua noho iho nei ki raro. Ko tenei pitihana, e korerotia nei, he mea tuhi e te waru mano tangata Maori e noho ana i roto i te rohe o te Takiwa Pooti o te Tai Hauauru me etahi wahi o nga Takiwa Pooti o te Tai Tokerau me te Tai Rawhiti, mehemea i tere te tuku mai ki te Whare nei o te Pire, tena e nuku atu i te tekau ma ono mano nga Maori e tautoko i te Pire o te tau 1899, ara, te ahua tuatahi o taua Pire, me nga whakatikatika i oti i nga iwi i tukua atu ai ki a ratou taua Pire i taua tau. Mo te kupu a te mema honore e ki nei kaore te nuinga o

Ngatimaniapoto i te tautoko i te Pire, taku kupu ki te Whare nei, kei te he taua kupu a te mema honore, notemea he maha rawa atu nga Maori kei te tautoko i te Pire. Mo nga iwi o te taha ki te rangatira nei, ki a Te Heuheu, e korero ake nei e te honore mema kaore era iwi i tuhi ki taua pitihana, ahakoa kaore taua rangatira i tuhi ki taua pitihana, e mohio ana te mema honore, kaore taua rangatira e whakahe ana ki taua Pire, me nga menemana kua meatia mo taua Pire. Ko te hiahia tera o nga iwi kia paahitia tetahi ture kia taea ai e ratou te rihi o ratou whenua i runga i ta ratou i pai ai, hei pai mo ratou. Ki taku mohio ko te honore mema anake te tangata o tona takiwa kaore i te tautoko i taua Pire. Ki taku mohio ko te nui o nga ingoa o nga tangata o tona takiwa kei roto i taua pitihana e 400. Ko etahi o nga iwi i haina ki taua pitihana ko Te Rarawa, Ngatiwhatua, Te Parawhau, me etahi maha atu. No reira ki taku mahara, kaore nga mema e ahei ki te okioki ki runga ki nga kupu a te honore mema mo te Tai Tokerau. Kei Poneke nei e noho whanga ana i naiane i e rua rau nga rangatira o ia iwi e inoi ana ki taua Pire kia haria iho. Kua noho noa mai ki Poneke, mai o te puaretanga o te Paremete, e noho nei. E tautoko ana ahau i te tono a te Tiamana, kia takoto te ripoata ki te teepu.

Hone Heke (Tai Tokerau).—Kia whakamarama ahau. Kua kii te mema i noho iho nei, e 400 Maori o roto i toku takiwa pooti i tuhi ki tenei pitihana. Kei te whakahe ahau ki tena. Kaati, ko nga ingoa o toku takiwa kei runga i taua pitihana, kotahi tonu te ringa tangata nana i tuhi. Kaore aua Maori i mohio ki enei whakatikatika a Waikato i whakapirihia nei ki te pitihana e korerotia nei. He rereke nga whakatikatika o te Pire nei i haina mai ai ratou, ehara enei e mau nei. Ko te aronga o nga menemana i haina mai ai nga iwi, he ahua tono mana motuhake, kia taea e nga Maori te whakatu tetahi Kaunihera tino nui, a ma taua Kaunihera e whakahaere katoa nga whenua Maori, me era atu taonga.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—Ka kitea i runga i tenei korero te tere o nga iwi Maori ki te hopu i nga mahi kino a te Pakeha, a ki te peehi i nga mea papai o a te Pakeha mahi. Katahi ano te mahi kino, ki taku mahara, ko tenei a te Pakeha, ko te tuku atu ma tetahi tangata ke e tuhi noatu nga ingoa o etahi atu ki te pitihana. Ka nui toku pouri mo nga whakaaturanga kua tohungia nei mo tenei keehi. Heoi, a ko ake nei, ko te tikanga me ata titiro rawa te haingatanga o nga ingoa o nga pitihana Kei te mahara au, he nui noatu nga pitihana kei te tuhia e te tangata o ratou ingoa i runga i te kuare ki nga kai o te pitihana, engari i maharatia ma te maha o nga ingoa e whai kaha ai ki runga i te Paremete. Ko nga pitihana penei, kaore rawa he tikanga, moumou noaiho nga pepa i tuhia ai, a ki taku whakaaro he nui rawa tenei taima o te Whare kua moumou noa iho i tenei motini.

No te tukunga o te motini, whakaaetia ana kia takoto te ripoata ki runga ki te teepu o te Whare.

Katahi ka haere tonu nga mahi a te Whare, a no te tekau ma rima meneti te paahitanga o te wha karaka i te ata tu ka hiki te Whare.

Paraire, te 12 o Oketopa, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka whakahaerea e te Whare etahi mahi, a no te iwa karaka i te po ka takoto te motini kia komititia te—

Pire Whakahaere Whenua Maori.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—Ka tu atu ki te whai-korero, ara, ki te tautoko i te Pire, a ki to mea atu ki te Whare kia komititia te Pire, a kia paahitia. He roa ia e korero ana e whakamarama haere ana i nga rarangi o te Pire. Ka mutu ta te Pirimia ka tu atu ko—

Nepia (Mr. Napier, tetahi o nga mema mo te Taone o Akarana).—He tautoko tana i te Pire. He roa tana whai-korero, me titiro i *Hansard*.

Henare Kaihau (mema Maori mo te Tai Hauauru). — E te Pika, e tu ake ana ahau ki te whakaatu atu ki Whare i nga hiahia o te iwi Maori mo runga i te Pire Whakahaere Whenua Maori. Ko nga whakaaro o te iwi Maori mo runga i tenei Pire kua oti te whiriwhiri me te whakatau e ratou i te wa i whakatakotoria atu ai te Pire o te tau 1899 ki to ratou aroaro, a e noho nei tatou kua tino mohio, a kei te tino whakapai nga Maori puta noa i tenei Motu, ki nga tikanga o taua Pire. Kua oti i a ratou taua mea te korero me te whiriwhiri, a kua takoto a ratou menemana me a ratou whakatikatika, a kua oti katoa aua menemana te whiriwhiri me te whakatautau haere e te Komiti mo nga Mea Maori, i te mea hoki koia tera te Komiti i tukuna atu ai mana e whiriwhiri te Pire; a kia mohio ai te Whare nei ki te tika o aku kupu e korero atu nei, me titiro nga mema honore ki tenei ahua: ara, kaore rawa—otira kei te mohio koutou—kaore rawa he pitihana kia kotahi, he kupu ranei kia kotahi, i tae mai ki tenei Whare i roto i te tau nei hei whakahe mo te Pire. Ko te whakaaro o te iwi Maori, puta noa i tenei Motu mo tenei Pire, ehara i te whakaaro hou, engari he mea tawhito kua maha nga tau e hurihurhia ana e te iwi Maori. He maha nga mate e pa ana ki nga whenua Maori, na reira kei te tautoko te iwi Maori i tenei Pire, notemea e kite ana ratou ma tenei Pire ka oti he tikanga e taea ai e ratou te rihi i o ratou whenua i runga i nga huarahi e paingia ana e ratou. Engari me ki atu ahau, ehara enei painga i te mea hei painga mo te iwi Maori anake. Ka whiwhi nga iwi e rua i nga painga o tenei Pire, tae atu ki te koroni katoa. Na, koia tenei te whakaaro

o te iwi Maori mo tenei Pire: Tena pea kaore e pai etahi wahi o tenei Pire ki te iwi katoa—tena ano pea ona he—otira kaua tatou e titiro ki ena he anake. Ki te paahi te Pire nei a ki te whakahaerea, kei te tau e haere ake nei ka mohiotia ona wahi he, a hei reira ka taea e tatou te whakatikatika o nga wahi e kitea ana te he. E te Pika, ka penei taku patai atu ki te Whare nei: Ki te kore nga mema honore e tautoko i tenei Pire kia paahitia, kaati, he aha te mahi e mahia e ratou mo te iwi Maori? Notemea ki te kore e paahitia he Pire penei te ahua mo te iwi Maori, kaati, ka mau tonu nga mate e ngau kino nei i te iwi Maori, e kore rawa e ora; kia paahitia ra ano he ture penei te ahua me te Pire nei katahi ano ka ora. Koia ena oku whakaaro mo tenei Pire. Na reira ka tino tonu atu ahau ki nga mema honore kia tahuri ratou ki te tautoko i te Pire.

Te Pereiha (Mr. A. L. D. Fraser, mema mo Nepia).—He whakahe tana i te Pire. He roa ia e whai-korero ana, e whakaatu atu haere ana i nga he o te Pire a i nga take i tahuri ai ia ki te turaki i te Pire. Me titiro ana korero i roto i nga pukapuka reo Pakeha o te Paremete, ara, i roto i *Hansard*. Ka mutu tana ka tu ake ko—

Te Wirihi (Mr. Willis, mema mo te Taone o Whanganui).—He tautoko tana i te Pire. Me titiro ana korero i *Hansard*. Kotahi te mema i korero i te mutunga iho o tana, he turaki i te Pire, ka tae ki a—

Timi Kara (Mr. Carroll, Minita mo nga Mea Maori).—He tautoko tana i te Pire, he whakamarama haere i ona rarangi, me nga hiahia me nga whakaaro o te iwi Maori mo runga i o ratou whenua, kia toe ai ki a ratou, kia taea ai e ratou te riihi me te whakapai kia puta ai he oranga mo ratou i runga i aua whenua. He roa ana korero, me titiro i *Hansard*. Ka mutu a Timi Kara, ka tu atu ko te mema Pakeha mo Waikato, me tetahi mema Pakeha no Te Waipounamu. Ka mutu era ka tu ki runga ko—

Hone Heke (mema Maori mo te Tai Tokerau).—E te Pika, he whakahoki poto taku i nga whai-korero a etahi o nga mema honore kua korero ake nei i mua i au. Tuatahi, ko nga kupu i korerotia mai nei e te mema honore mo Nepia. Ko aku whakahoki mo nga korero a taua mema, koia tonu ena ko nga kupu kua korerotia ake nei e Minita Maori i te po nei. He tika tonu, ka nui te hiahia o nga mema o te iwi Maori me nga rangatira o te iwi Maori, e noho nei i Poneke, kia paahitia te Pire kua whakatikatikaina nei e te Komiti. Ehara i te mea kua rite i te Pire nga hiahia katoa o te iwi Maori, otira e tatata ana ki etahi o o ratou hiahia mo o ratou whenua, e puta ai he painga ki a ratou tae utn ki o ratou hoa Pakeha. Me ki tonu atu ahau kaore e ngata ana oku hiahia i te Pire nei. Ehara tenei i te Pire i hiahitia e au. Otira kua oti i a matou te whakatikatika kia tata ai tona ahua ki ta nga Maori i hiahia ai: ara, kia mutu rawa te hoko, heoi te tuku e whakaaetia ko te riihi anake. Otira kaore i taea e matou a matou menemana katoa i tonu atu ai ki te Komiti mo nga Mea Maori. Ko etahi anake i whakaaetia e taua Komiti. Kaati, e pai ana matou ki nga mea i homai ki a matou e taua Komiti. He kupu ake tenei mo nga whai-korero a Nepia, tetahi o nga mema mo te Taone o Akarana, raua ko tetahi o nga mema Pakeha mo te pito ki te Tai Tokerau o te Motu nei. Ko taku titiro ki a raua korero, ehara i te korero e whiwhi ai nga mema honore o te Whare nei i te matauranga mo runga i tenei Pire e mahia nei e tatou. He aha koia nga whakahe a nga mema Pakeha ki te Pire nei? Koia tenei, ko te aronga o te Pire e mea nei me whakamutu rawa te hoko o nga whenua Maori. Ki taku he tika kia pera te Pire, notemea he iti nei nga whenua e toe ana ki te iwi Maori hei oranga mo ratou; a ki te whakaaetia e tatou kia mau tonu te mahi hokohoko i nga whenua Maori, he tikanga tena e riro ai ona whenua, e kore ai e toe hei oranga mona tuku iho ki ona uri. He nui nga tauira kei o tatou aroaro e takoto ana hei whakatika i enei korero aku. Titiro ki Te Waipounamu, na taua mahi na te hoko, he maha nga Maori o reira e noho whenua kore mai nei. Na te kaha o te mema Maori mo reira, kua wehea, a kua ata whakahokia atu e te Kawanatanga, etahi whenua mo nga Maori kore whenua o tona motu.

He roa te korero a Heke, me titiro i nga korero Pakeha o te Paremete. Ka mutu tana ka tu ake ko te mema Pakeha mo te takiwa ki Waipawa. Ka mutu ta tera, ka tu ake ko—

Wi Pere (mema Maori mo te Tai Rawhiti). --E te Pika, kaore e maha aku kupu mo tenei Pire. Heoi taku tu ake he whakamarama mo te kupu kua korerotia nei, ara, kaore te nuinga o te iwi Maori e hiahia ana e tautoko ana ranei i tenei Pire. Ko ahau te mema mo te Takiwa Maori o te Tai Rawhiti, a kei te tautoko katoa ratou i te Pire; a, ahakoa, tena ano pea etahi rarangi he kei roto i te Pire e kitea ana e nga Maori, otira kei te mohio ratou tena ano tona ra e haere ake nei ka taea aua rarangi he te whakatikatika; koi ra tonu hoki te tikanga a tenei Whare, ka kite i te rarangi he o tetahi Ture e pa ana ki nga Pakeha, heoi ka tahuri ki te whakatikatika. Kaore rawa ahau e whakaae ki te korero e korerotia nei he tino kino tenei Pire. He mea tika kia mahia he Pire hei whakarite i nga hiahia o te iwi Maori. Ko te tino hiahia o te iwi Maori me whakamutu rawa te hoko whenua Maori. Heoi taku kupu, ki te kore te Whare nei e whakaae ki te tonu a nga Maori, kaati, he maminga noa iho te mahi a te Whare i roto i nga tau ka maha nei, e ki nei te Whare me mahi ko nga ture e ora ai te iwi Maori. E te Pika, ehara ahau i te tamariki; kua kaumatuatia au i naianei; a mehemea e tukua mai ana ki au te tikanga ka oti i au tenei take te mahi kia pai te takoto. Heoi te mea mana e whakauaua taku mahi ko te huhua noa iho o nga Ture o mua kua paahitia e tenei Whare mo runga i tenei putake. Hei whakamarama i te Whare ki taku korero. Kotahi te whenua i tukua mai e koutou ki taku ringa, ara, ko Mangatu Poraka, kotahi rau mano eka tona nui. Kua tukua mai o koutou tena poraka ma matou ko nga Maori e whakahaere. Na, kua oti tenei poraka te tapatapahi e nga Maori, a e wha tekau mano nga eka o taua whenua kua oti te riihi i naianei, a e £2,000 i te tau e puta mai ana i taua wha tekau mano eka i runga i aua riihi. A te tau e haere ake nei tera e riihitia e matou tetahi

atu rua tekau mano eka. Ko to matou hiahia kia mene katoa taua whenua te riihi i te tau kotahi. Engari na to matou kitenga e kore e taea te utu nga ruri, na reira ka roa haere, kia mama ai te utunga haeretanga o nga ruri. Na, he kupu tenei mo te mana mokete kua whakaurua nei ki roto ki te Pire nei. Kei te whakahe etahi mema ki taua mana, otira ki taku titiro koia tena te tino ngako o te Pire. Ma te ai moni hoki katahi ka taea te whakahaere o nga mahi i raro i te Pire nei. Tena ia na, mehemea e toru kapa mo te eka te utu o te ruritanga o tetahi whenua, a akuanei retia ana te whenua mo te hikipene mo te eka, ma tena ka kitea kotahi ano te tau ea tonu atu te utu o te ruritanga o te whenua me era atu raruraru katoa o te poraka. Ko etahi mema e korero ana e kore rawa e taea enei tu mahi e nga Maori te whakahaere ki runga ki o ratou whenua, ka pau tonu atu nga moni e puta mai ana i nga Kaunihera. Taku kupu mo tena "Kaore e pena." Ki te uru nga whenua Maori ki raro i te mana o tenei Pire ina paahitia hei ture, a ka tuku atu ma nga Kaunihera e whakahaere, hei kona ka kite koutou kua ora te iwi Maori; kua kore e taea e koutou e nga Pakeha te kohuru ki te tiute pane kuini tekau pauna i roto i ia rau pauna. Ki taku kia kotahi noa iho pauna i roto i te rau pauna te pane kuini tika hei utu ma nga Maori. Kei te utu reiti ano nga whenua Maori, a ki taku mohio kotahi hepene i roto i te pauna te reiti e utua nei e te Maori. Na, ka ui atu au he aha te take i kore ai e hoatu aua reiti hei hanga rori mo nga whenua Maori, kia uwhera ai aua whenua hei whakanohonohoanga ki te tangata? He aha ra te take i kore ai hoki e homai noa mai e te Kawanatanga tetahi atu hepene i roto i te pauna hei tautoko i aua mahi rori? Ki te pena, ka ai aua whenua hei putanga ora mo te koroni. Tenei au kua koroheketia ki te whare nei, e ngana ana kia mahia he ture tika e puta ai he painga ki te iwi Maori, a kaore nei ano i whakaaetia e te Whare nei. No te tau 1886 ka paahitia tetahi ture e te Paranihi, naku taua ture i whakaatu ki a ia. He ture pai tera, i tino katia e taua ture te hoko o te whenua Maori, heoi tana i whakaae ko te riihi. Engari na nga roia me nga kai-whakamaori i patu taua ture; na ratou i whakakiki nga Maori, i kino ai nga Maori ki taua ture. Heoi taku kupu: Ki te kore tenei Pire e paahitia hei ture, kaati, e kore rawa au e hoki mai a muri atu ki tenei Whare tohe ai kia mahia he ture mo nga Maori. Tenei kei au te pukapuka a te Kuini—ara, te pukapuka i tuhia mai nei e te Kuini ki te iwi Maori, a kei roto i taua pukapuka e tino marama ana te takoto o tana kupu, ara, kua whakahaua e ia ana Minita i Niu Tireni kia whakaritea e ratou nga hiahia o te iwi Maori. E mohio ana ahau koi ra ano te hiahia o te Whare nei, ara, ko te whakarite i taua kupu a te Kuini, i te mea e hiahia ana ratou kia kotahi tonu te ture mo nga Maori me nga Pakeha, kaua e rua, kaua e ture ke mo tetahi e ture ke mo tetahi. Ki te kore te Whare nei e paahi i tenei Pire, kaati ko te tino mutunga tenei o taku haere mai ki a koutou tone ai kia homai he ture mo te iwi Maori. Ka tukua atu e au ma koutou e patu te iwi Maori kia mate. Notemea ki taku titiro koi na anake te hiahia o te Pakeha, he peehi i te Maori ki raro, kia kore rawa ai e ara ake te ua.

Ka noho a Wi Pere ka riro ma etahi mema Pakeha e korero. Ka mutu era, whakaaetia ana te Pire kia uru ki te Komiti.

Katahi ka tahuri te Whare katoa ki te Komiti i te Pire, a oti noa.

Te mutunga o te Komiti ka whakaaerea ko te panuitanga tuatoru o te Pire a oti tonu atu.

Heoi ano paahitia ana te Pire e te Whare.

Pire Kaunihera Maori.

No te mutunga o te Pire Whakahaere Whenua Maori, ka whakatakotoria atu e te Minita mo nga Mea Maori kia komititia ko te Pire Kaunihera Maori.

Heoi tahuri ana te Whare ki te mahi i taua Pire, a oti noa.

Ka tata te mutu o te Pire ka takoto te motini a tetahi mema kia nukuhia te komititanga, ara, kia turakina te Pire.

Katahi ka tukuna ki te pooti, a waahi ana te Whare.

Koia tenei nga pooti.

Kaumnera te pire whakanare [*unclear*: Whenua] Maori, engari kua whakatikatikaina e ratou etahi onga rarangi, a he mea mai ta te Kaunihera kia whakaae atu te Whare ki nga menemana i mahia e ratou.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia). — Ka motini ahau, Me whakaae e tatou nga menemana a te Runanga Kaunihera i mahi ai mo te Pire, beoi nga mea e whakahe e tatou ko nga mea i mahia e ratou mo tekiona 22 o te Pire.

Whakaaetia aua te motini.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon). — Ka motini ahau, Me whakatu ko te Minita mo nga Mea Maori, ko Te Whiira (Mr. Field), me ahau, hei Komiti whakahe ki te menemana i mahia e te Kaunihera mo tekiona 22.

Whakaaetia ana te motini.

Rahoroi, te 20 o Oketopa, 1900.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona noho-anga.

Ka karakia te Whare.

HIKITANGA O TE WHARE.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon, Pirimia).—Ka tu atu ahau ki te motini, Kia hikitia te Whare i naiane ki tera tau; i a au ka tu atu nei ki te penei, e te Pika, tenei au, mo te taha ki te Whare katoa, ka whakawhetai atu ki a koe mo te pai me te tika o tau whakahaere me tau wawao haere i nga tautohetohe a nga taha e rua o te Whare nei. Ka nui te ora o o matou ngakau me to matou koa hoki mo te mau tonu o te ora o to tinana, a ko to matou hiahia me tu tonu koe hei Tumuaki mo matou.

Te Tumuaki (Mr. Speaker).—Ka tu ki te whakawhetai atu ki nga mema mo te pai o nga kupu i hamumutia ake rae te Pirimia mona. Me tana tumanako kia huihui katoa mai ano ratou ki roto ki te Whare a te tau e haere ake nei.

Te Hetana (Right Hon. Mr. Seddon). — E te Pika, kua puta te rongongui o tenei tuunga o te Paremete, he maha nga mahi tino whai-tikanga mo te koroni kua oti i a tatou i tenei huihuinga o te Paremete kua mutu nei. Ka motini au kia hiki te Whare i naiane.

No te tukunga o te patai, pooti ana te Whare.

Koia tenei e whai ake nei te rarangi o nga mema i rokohanga ki te pooti.

Te putanga, 15.

No te tahi o nga haora i te po ka hiki te Whare ki tera tau.

Roll of the Honourable the Legislative Council of New Zealand. First Session—Fourteenth Parliament—1000.

Members of the House of Representatives, Session 1900. First Session—Fourteenth Parliament.

He mea whakahau i Taia ai e Hoani Makae, Kai ta a te Kawanatanga.